

Monitor versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen

Tussenmeting 2015

Monitor versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen

Tussenmeting 2015

Opdrachtgever: Ministerie van OCW

Utrecht, december 2015

© Oberon i.s.m. Universiteit Utrecht

Auteurs Oberon: Ditte Lockhorst en Angela de Jong

Auteurs Universiteit Utrecht: Ineke van den Berg en Karin van Look

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: info@oberon.eu

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
Deel 1 De belangrijkste resultaten op een rij..... 7		
2	De tussenmeting in vogelvlucht.....	9
2.1	Opzet, uitvoering en respons	9
2.2	Resultaten per hoofdvraag van het onderzoek	10
Deel 2 Achtergrond en resultaten per onderzoeksvraag 29		
3	Theoretisch kader en onderzoeksmodel	31
4	Onderzoeksopzet.....	33
4.1	De onderzoeksvragen	33
4.2	Termen en begrippen rond opleiden in de school	35
4.3	Opzet en verloop van de tussenmeting	36
4.4	Analyse en respons vragenlijsten	42
5	Resultaten.....	45
5.1	Respons op de vragenlijst.....	45
5.2	Resultaten per onderzoeksvraag	50
5.3	Resultaten van de interviews	78
5.4	Resultaten documentenanalyse.....	84
Bijlage 1 Interview leidraden 1324		87
Bijlage 2 Documentanalyse per sector		91
Bijlage 3 Tabellenrapportage		97

1 Inleiding

Eind 2013/begin 2014 zijn 61 samenwerkingsverbanden van lerarenopleidingen en scholen van start gegaan (of verder gegaan) met het verstevigen van hun onderlinge samenwerking. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft hiervoor extra financiële middelen ter beschikking gesteld via de subsidieregeling ‘Versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen 2013-2016’. Het gaat daarbij om versterking van de samenwerking in het algemeen en in het bijzonder op de thema's omgaan met verschillen, opbrengstgericht werken, begeleiding beginnende leraren, ouderbetrokkenheid en pesten.

De regeling is primair bedoeld voor bestaande samenwerkingsverbanden tussen lerarenopleidingen en scholen, de gesubsidieerde opleidingsscholen¹. Zij hebben een infrastructuur ingericht om studenten gezamenlijk op te leiden. De opleidingsscholen zijn daarmee bij uitstek geschikt om de beoogde samenwerking nog beter te realiseren. Bovendien zijn nagenoeg alle lerarenopleidingen verbonden aan een opleidingsschool. Voor waar dat nog niet het geval is, biedt de regeling ruimte een aantal nieuwe verbanden op te richten of bestaande verbanden te verbreden die na deze subsidieperiode de mogelijkheid krijgen een opleidingsschool te worden. De uitvoering van deze regeling wordt gevolgd in het meerjarige monitor- en evaluatieonderzoek. In augustus 2014 zijn de resultaten van de beginmeting gerapporteerd, in dit rapport staat de tussenmeting beschreven.

Het in kaart brengen van de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen en de veranderingen daarin is een complexe zaak. Het betreft drie verschillende onderwijssectoren (primair en voortgezet onderwijs en mbo), waarbinnen diverse opleidingsvarianten voorkomen. De relatie tussen de lerarenopleidingen en de scholen verschilt per sector en per type samenwerking (o.a. wel/niet opleidingsschool). Dit maakt dit monitor- en evaluatieonderzoek complex en daarom zijn keuzes gemaakt ter bevordering van de uitvoerbaarheid (zie daarvoor hoofdstuk 4). Daarnaast willen we ook benadrukken dat de versterking van de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen een prioritair onderwijsthema is, waardoor van diverse kanten initiatieven zijn en worden ontplooid, deels met subsidie van OCW. De regeling is een van de – kleine en grote – initiatieven waarvan de effecten en veranderingen zichtbaar worden in het onderwijsveld.

Het doel van het verbeteren van de samenwerking is het opleiden van goede leraren, immers, alom is men het erover eens dat de leraar een cruciale factor is voor de kwaliteit van het onderwijs. In de rapportage van de beginmeting² hebben we de belangrijkste beleidsontwikkelingen weergegeven rond het thema versterking samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen om de context te schetsen van de subsidieregeling waar het in dit monitoronderzoek om draait.

¹ Bestaande samenwerkingsverbanden tussen lerarenopleidingen en scholen die subsidie ontvangen via de Regeling tegemoetkoming kosten opleidingsschool

² Oberon/Universiteit Utrecht, (2014). Monitor versterking samenwerking lerarenopleiding en scholen. Beginmeting 2013/2014. Utrecht; augustus 2014.

Leeswijzer

Het rapport van de tussenmeting bestaat uit drie delen. In het eerste deel worden de belangrijkste uitkomsten van de meting weergegeven. Door dit te lezen heeft u snel zicht op de belangrijkste uitkomsten van de tussenmeting en de geconstateerde ontwikkeling van 2014 naar 2015. Wie meer achtergrondinformatie wil lezen over het onderzoek of de resultaten per onderzoeksvraag wil bekijken, verwijzen we naar deel 2. Dit deel bevat de uitgebreide beschrijving van de onderzoeksopzet inclusief theoretische achtergrond en methodebeschrijving en geeft de resultaten per onderzoeksvraag voor de gehele respondentengroep. Significante verschillen tussen sectoren (po, vo en mbo) worden aangegeven, alsook de ontwikkeling van de beginmeting naar de tussenmeting. Vanuit de resultaten per onderzoeksvraag wordt regelmatig verwezen naar de tabellenrapportage die is opgenomen als bijlage 3 van het rapport. Hierin zijn alle scores per vraag opgenomen voor de totale responsgroep en per sector voor zowel de beginmeting als de tussenmeting. De tabellenrapportage bevat ook de uitkomsten van de statistische analyses.

Expertgroep en uitvoerend onderzoekers

Het monitor- en evaluatieonderzoek wordt uitgevoerd door onderzoeksbureau Oberon en het Centrum voor Onderwijs en Leren van de Universiteit Utrecht. Gezien de duur van het monitor- en evaluatieonderzoek en de grote variatie in beginsituatie van de samenwerkingsverbanden is een klankbordgroep ingesteld met experts vanuit verschillende sectoren, lerarenopleidingen, scholen en wetenschap³. De leden van de klankbordgroep adviseren over de opzet en inhoud van de monitor en het evaluatiegedeelte, denken mee met de analyse en met het rapporteren.

³ De volgende experts hebben zitting in de klankbordgroep: Prof. Th. Wubbels (Universiteit Utrecht), Prof. L. Nieuwenhuizen (Hogeschool Arnhem Nijmegen), Dr. I. Veldman (Hogeschool van Amsterdam), Dr. W. Duyvendak (Hogeschool Utrecht) en mevr. S. Klaver (Inspectie van Onderwijs)

Deel 1

De belangrijkste resultaten op een rij

2 De tussenmeting in vogelvlucht

Dit rapport beschrijft de resultaten van de tussenmeting uit het meerjarig monitor- en evaluatieonderzoek naar de subsidieregeling ‘versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen 2013-2016’. Binnen de regeling gaat het om het versterken van de samenwerking, in het bijzonder ten aanzien van de vier thema’s: ‘opbrengstgericht werken’, ‘verschillen tussen leerlingen’, ‘ouderbetrokkenheid’, ‘pesten’, alsook ten aanzien van de begeleiding van startende leraren. Het betreft een complex onderzoek. In totaal is inmiddels aan 64 samenwerkingsverbanden subsidie toegekend, over drie sectoren: po (N=35), vo (N=19) en mbo (N=10), die allemaal verschillen in hun startsituatie. In de beginmeting zijn deze verschillen beschreven. Dit rapport beschrijft de stand van zaken na anderhalf jaar samenwerking.

In dit hoofdstuk worden de hoofdlijnen aangegeven van de opzet, uitvoering, respons en resultaten van de tussenmeting.

2.1 Opzet, uitvoering en respons

Voor het onderzoek is op basis van de theorie over samenwerking (zie rapport beginmeting hoofdstuk 3) en in overleg met de opdrachtgever een set onderzoeksvragen geformuleerd. De hoofdvragen van het onderzoek zijn:

1. Hoe ontwikkelt zich de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen in het algemeen en hoe ontwikkelt de samenwerking zich op de onderwijsthema’s?
2. Hoe ontwikkelt zich de tevredenheid van betrokkenen op aspecten van opleiden en begeleiden?
3. Hoe ziet de vaardigheidsontwikkeling er uit van studenten/startende leraren/praktijkbegeleiders?

Om de situatie van de samenwerkingsverbanden gedurende de subsidieperiode in kaart te brengen is een digitale *vragenlijst* ontwikkeld en uitgezet onder vier doelgroepen die betrokken zijn bij de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen:

1. De projectteams van de samenwerkingsverbanden.
2. De lerarenopleidingen (directie, opleiders/mentoren).
3. De scholen (praktijkbegeleiders, directie, bestuur).
4. De studenten en startende leraren.

Er zijn twee versies van de vragenlijst ontwikkeld. In de dataverzameling is onderscheid gemaakt tussen de direct betrokkenen van elk samenwerkingsverband bij het project (de projectteamleden) en de minder direct betrokkenen (de niet-projectteamleden). De leden van de projectteams zijn actief bij de samenwerking betrokken en hiermee de aangewezen doelgroep om vragen over de samenwerking te beantwoorden. Zij kunnen beschouwd worden als uitvoerders (aanbiederperspectief), terwijl de respondenten van scholen en opleidingen zicht hebben op de resultaten/veranderingen die plaatsvinden in de opleiding en begeleiding op de thema’s als gevolg van de uitvoering van de projecten (gebruikersperspectief).

Deze vragenlijst is bij deze tussenmeting voor de tweede keer afgenomen.

Daarnaast zijn bij deze meting voor het eerst ook *interviews* gehouden met vertegenwoordigers uit alle doelgroepen van tien samenwerkingsverbanden, deze zijn geselecteerd op basis van de uitkomsten van de vragenlijst.

Een derde informatiebron die we bij deze meting hebben gebruikt zijn de *verantwoordingsrapportages* die de samenwerkingsverbanden in het kader van hun voortgangsrapportage hebben moeten aanleveren bij DUO.

In totaal hebben bij de tussenmeting 325 respondenten de vragenlijst voor de leden van de projectteams ingevuld (bij de beginmeting was het aantal respondenten 293). De vragenlijst voor niet-projectteamleden is ingevuld door 3444 respondenten (bij de beginmeting was het aantal respondenten 2661).

Van de respondenten uit de groep 'projectteam' werkt ongeveer 58% op een school en 33% op een lerarenopleiding, de overige 9% vervult een functie als expert, onderwijsadviseur e.d. Ongeveer de helft van de respondenten maakt deel uit van een samenwerkingsverband in de po-sector. Van de respondenten uit de groep 'niet-projectteam' werkt 59% bij een school en 12% op een lerarenopleiding, 29% is student of startende leraar. Ook hier is ongeveer de helft van de respondenten werkzaam in de po-sector. De startende leraren zijn met name verbonden aan het po en de meeste van hen hebben tussen een half jaar en een jaar of meer dan 1,5 jaar (stage)ervaring als leraar. De meeste studentrespondenten volgen de pabo-opleiding.

De respons per samenwerkingsverband verschilt sterk. Er lijkt geen verband te zijn tussen de omvang van het samenwerkingsverband en de respons.

De resultaten van de tussenmeting zijn na de analyse van de vragenlijst voorgelegd aan de *klankbordgroep* (voor de samenstelling zie voetnoot op p.6), ter controle van de kwaliteit van het onderzoek. Vervolgens is voorafgaand aan de interviewfase een *focusgroep* samengesteld, bestaande uit experts van School aan Zet en CINOP, ter validering van de resultaten en om feedback te krijgen op de interviewleidraad.

Zie voor een uitgebreide beschrijving van opzet, uitvoering en respons hoofdstuk 4 in deel 2.

2.2 Resultaten per hoofdvraag van het onderzoek

In deze paragraaf worden de resultaten van het vragenlijstonderzoek samengevat en -ter illustratie en nuancering - aangevuld met bevindingen n.a.v. de interviews en documentanalyse.

De respons op de vragenlijst wordt voor elke vraag apart weergegeven in de vorm van frequenties en gemiddelden (zie Bijlage 3 voor de tabellenrapportage). Daarnaast zijn op vrijwel alle vragen toetsen uitgevoerd: verschiltoetsen (parametrisch en non-parametrisch) om eventuele sectorspecifieke verschillen, eventuele verschillen tussen respondenten die op een school dan wel op een lerarenopleiding werken, alsook verschillen tussen de twee meetmomenten te kunnen vaststellen. Aangezien het vermoeden bestond dat de antwoorden van personen binnen hetzelfde

samenwerkingsverband mogelijk meer gelijk zijn aan elkaar is, bij die vragen waar dit relevant leek, eerst een multilevel analyse uitgevoerd.

Voor de analyse van de interviews is een format gemaakt, afgeleid van de interviewleidraad (zie Bijlage 1). Van de interviews zijn op basis van dit format samenvattingen gemaakt, deze zijn bij wijze van 'member check' naar de vertegenwoordigers van de projectteams gestuurd.

De documenten (activiteitenverslagen) zijn geanalyseerd met behulp van het schema dat ontworpen is voor de analyse van de projectplannen in de beginmeting, aangevuld met de punten die in het huidige stadium relevant gaan worden: 'knelpunten en succesfactoren' en 'borging'.

1. Hoe ontwikkelt zich de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen?

Start, leidende rol en vorm

De helft van de respondenten uit de projectteams geeft aan dat de samenwerking in het kader van de subsidieregeling in 2014 is gestart, iets minder dan de helft geeft aan dat de samenwerking al begon in 2013. Niet lang nadat de eerste meting plaatsvond zijn er zijn nog drie nieuwe samenwerkingsverbanden bijgekomen, beide in de sector primair onderwijs. Ook hier bestond er al samenwerking tussen de partijen.

De lerarenopleidingen hebben vaker dan de scholen de leidende rol in de samenwerking, dat was al zo bij de beginmeting, wel lijkt er in alle sectoren meer evenwicht te zijn gekomen in de rolverdeling. In de sector vo heeft de lerarenopleiding een wat grotere inbreng gekregen in de leiding van het project. In de sector po is de rol van de lerarenopleiding verminderd, in het mbo neemt de school nu even vaak de leidende rol.

Uit de interviews en documentenanalyse blijkt dat de samenwerkingsverbanden over het algemeen een structuur kennen van een projectteam met eronder, vaak rond thema's georganiseerd, een vorm van een werkgroep (professionele leergemeenschap, ontwikkelgroep, onderzoeksgroep) waarin zowel betrokkenen vanuit de opleiding als de scholen zitting hebben. In een aantal samenwerkingsverbanden zijn er ook PLG's in de scholen geformeerd. Studenten en starters zijn weinig betrokken.

Het werken in een vorm van een werkgroep zorgt voor korte lijnen en uitwisseling en door onderlinge kennisdeling ontwikkelen scholen en opleidingen zich. De schoolopleider speelt in de afstemming tussen opleiding en school een steeds grotere rol; zij vormen steeds meer de brug. Met name in het po is er sprake van onvoldoende doorwerking van samenwerking en resultaten daarvan vanuit besturen naar scholen en binnen de scholen naar de werkvloer.

Ten tijde van de tussenmeting beginnen samenwerkingsverbanden na te denken over de borging van de samenwerking na de subsidieperiode. Onder andere wordt gedacht aan een subsidieaanvraag als (aspirant) opleidingsschool. Het tekenen van convenanten zorgt ervoor dat er meer samenwerking en kennisdeling ontstaat. Daarnaast wordt er gewerkt aan toetreding van nieuwe scholen uit de buitenste schil in samenwerkingsverbanden.

Basisvoorwaarden samenwerking

In het onderzoek wordt niet alleen gekeken naar hoe de samenwerking verloopt, maar ook naar de basisvoorwaarden voor samenwerking die vanuit de literatuur zijn onderscheiden: Doel, Procedures, Communicatie, Wederzijds vertrouwen, Gelijkwaardigheid, Professionaliteit, Management en Randvoorwaarden. Aan de leden van de projectteams is gevraagd of aan deze basisvoorwaarden wordt voldaan in de samenwerking. Bij de beginmeting bleek dat voor de meeste samenwerkingsverbanden geldt dat de leden van het projectteam positief oordelen over de mate waarin de belangrijkste basisvoorwaarden voor samenwerking gerealiseerd zijn. Op zich is dat begrijpelijk, immers als men geen goede ervaringen bij eerdere samenwerking zou hebben, waarom dan nog nieuwe verplichtingen met elkaar aangaan? Interessant is natuurlijk of dat zo blijft, de resultaten van de tussenmeting laten zien dat dat vooralsnog het geval is.

De relatief hoge mate van tevredenheid over de samenwerking binnen het samenwerkingsverband is vrijwel op hetzelfde –hoge– niveau gebleven, dit geldt voor alle sectoren (in 2015 is de laagste waarde 3,47 op een vijfpuntsschaal oplopend van 1= negatief tot 5=positief) voor respondenten in de vo-sector en de hoogste 4,61 in het mbo; in 2014 is het laagste gemiddelde 3,43 in het vo en de hoogste gemiddelde 4,44 in het mbo).

In de sector vo is men in 2014 in vergelijking met het po en mbo het minst tevreden over de realisatie van basisvoorwaarden op het gebied van Wederzijds vertrouwen, Gelijkwaardigheid en Management. In 2015 zijn zij nog steeds minder tevreden dan de andere sectoren, zij het dat men wel tevredener is geworden over de mate waarin basisvoorwaarden op het gebied van Procedures en Wederzijds vertrouwen worden gerealiseerd.

In de sector po is de tevredenheid over de realisatie van basisvoorwaarden hoger dan in de andere sectoren. In 2014 betreft dat met name Procedures en Wederzijds vertrouwen, in 2015 Communicatie, Gelijkwaardigheid en Randvoorwaarden. Ook zij zijn tevredener geworden over de realisatie van basisvoorwaarden op het gebied van Procedures en Wederzijds vertrouwen.

In de sector mbo is men in 2014 in vergelijking met het po en vo het minst tevreden over de realisatie van basisvoorwaarden op het gebied van Communicatie, wat betreft hun tevredenheid over de realisatie van andere voorwaarden verschillen zij niet significant van de andere sectoren. In 2015 zijn ook zij tevredener geworden over de realisatie van basisvoorwaarden op het gebied van Procedures, daarnaast ook op het gebied van Professionaliteit.

Waren er in 2014 geen significante verschillen tussen respondenten van scholen en lerarenopleidingen over de realisatie van basisvoorwaarden, in 2015 zijn die er wel: projectteamleden die op een lerarenopleiding werken zijn tevredener dan projectteamleden van scholen over de mate waarin basisvoorwaarden worden gerealiseerd op het gebied van Procedures en Wederzijds vertrouwen.

Inventarisatie wederzijdse behoeften en vragen

Niet alleen de realisatie van basisvoorwaarden is van belang in de samenwerking, het is ook belangrijk dat wederzijdse behoeften en vragen met betrekking tot de samenwerking regelmatig systematisch in kaart worden gebracht. Van de respondenten geeft in 2014 44,5% aan dat er

regelmatig behoeften worden bevraagd, volgens 63,9% gebeurt dit eens per kwartaal of vaker. In 2015 geeft 55,3% aan dat er regelmatig behoeften worden bevraagd, volgens 64,1% gebeurt dit eens per kwartaal of vaker. Zowel in 2014 als in 2015 blijkt de frequentie van deze behoeftepeiling per sector significant te verschillen: in het vo worden de behoeften het minst vaak bevraagd.

In beide metingen wordt aangegeven dat het bevragen van de wederzijdse behoeften gebeurt op meerdere manieren die naast elkaar worden gebruikt: agendapunt tijdens formeel overleg, via e-mail en in persoonlijke gesprekken.

Het percentage respondenten dat bij de tussenmeting aangeeft niet te weten of behoeften worden bevraagd of dat de wederzijdse behoeften binnen het samenwerkingsverband worden bevraagd is teruggelopen van 18,9% naar 4,5%.

De inventarisatie van wederzijdse behoeften en vragen leidt in de meeste gevallen tot aanpassingen of verbeteracties. In 2014 geeft 67,6% van de respondenten aan dat er acties zijn ondernomen ter verbetering van de samenwerking, in 2015 geeft 71,% aan dat hierop actie wordt ondernomen. Zowel bij de beginmeting als in de tussenmeting worden vooral acties genoemd als 'aanpassingen afspraken en/of procedures', 'verbetering communicatie', 'professionalisering en scholing'. Acties gericht op 'herstel wederzijds vertrouwen' worden in beide metingen het minst vaak genoemd. Het percentage van de respondenten dat aangeeft dat acties worden geëvalueerd is in 2015 licht toegenomen (van minstens 65,3% in 2014 naar minstens 75,6% in 2015). Een uitzondering hierop, in beide metingen, vormen acties gericht op 'herstel wederzijds vertrouwen', deze worden in beide metingen het minst vaak geëvalueerd, zij het in 2015 wel vaker dan in 2014.

Het percentage respondenten dat aangeeft dat evaluatie van de verbeteracties positieve gevolgen voor de samenwerking heeft is in 2015 licht gegroeid. Het percentage respondenten dat kiest voor de optie 'weet ik niet' is afgenomen.

Aanpak van de thema's

In zowel de beginmeting als in de tussenmeting geven de respondenten van de lerarenopleidingen aan dat in het curriculum relatief de meeste aandacht uitgaat naar 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen'. 'Ouderbetrokkenheid' en 'pesten' krijgen veel minder aandacht. De thema's komen aan de orde bij verschillende onderdelen van het curriculum door integratie in andere vakken, literatuur, stageopdrachten en onderzoek.

Ook op de scholen gaat relatief de meeste aandacht uit naar de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen', al spelen 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' hier wel een grotere rol dan op de lerarenopleidingen. In scholen komen de thema's terug in opleiding en begeleiding door koppeling met andere onderwerpen, specifieke aandacht tijdens bijeenkomsten, stageopdrachten en via door studenten gemaakt lesmateriaal. Deze focus op de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' geldt voor alle sectoren, waarbij scholen en lerarenopleidingen in de po-sector relatief de meeste aandacht besteden aan alle vier thema's.

De interviews bevestigen dit beeld, al lijkt het thema 'opbrengstgericht werken' in de geïnterviewde samenwerkingsverbanden een duidelijk minder grote rol te spelen dan uit het vragenlijstonderzoek naar voren komt. Uit de documentanalyse komt dit nog sterker naar voren: opbrengstgericht werken wordt in het veld vaak als min of meer passé gezien. Over het algemeen worden de thema's ervaren als opgelegd.

Er worden in 2015 meer dan in 2014 aanpassingen in het curriculum c.q. praktijk- en opleidingsdeel gedaan met betrekking tot de vier thema's, aldus zowel de respondenten van de lerarenopleidingen als de respondenten van de scholen. Het betreft meestal aanpassingen uit de categorie 'aanpassingen van redelijke omvang' en 'kleine aanpassingen'. Ook het aantal voorgenomen aanpassingen is toegenomen, dat geldt zowel voor de lerarenopleidingen als de scholen.

De interviews laten zien dat samenwerkingsverbanden in de eerste fase van de thema-ontwikkeling werken aan kennisinventarisatie. Dit moet in een later stadium gaan leiden tot versterking van het curriculum, de begeleiding of de professionalisering. Ook uit de documentanalyse blijkt dat samenwerkingsverbanden over het algemeen kiezen om eerst door middel van onderzoek en uitwisseling te werken naar ontwikkeling. Slechts een enkel samenwerkingsverband heeft de ontwikkeling van concrete producten benoemd. De documentanalyse laat echter zien dat er wel degelijk een variatie aan producten wordt ontwikkeld in verschillende samenwerkingsverbanden, zoals een pestkoffer met leerwerktaken en een training 'oudergesprekken voeren' door de sector mbo, of webcolleges gericht op onderzoek.

In de po-samenwerkingsverbanden wordt in 2015 volgens betrokkenen vaker dan in 2014 gewerkt aan profiëldelen die een van de vier thema's of de begeleiding van startende leraren als onderwerp hebben.

Startende leraren

De startende leraren worden vooral begeleid vanuit de school. In het vo lijkt men meer dan in de andere sectoren ondersteuning te geven aan de startende leraar en ook de lerarenopleidingen in deze sector zijn vaker betrokken bij de begeleiding van startende leraren. Deze ondersteuning bestaat uit een combinatie van coaching, begeleiding door sectie of team, lesobservatie en intervisie.

De resultaten van de tussenmeting laten zien dat respondenten van de lerarenopleidingen vaker dan bij de beginmeting aangeven dat hun opleiding betrokken is bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren. Het percentage dat aangeeft niet te weten of hun opleiding hierbij betrokken is, is teruggelopen. De begeleiding bestaat evenals ten tijde van de beginmeting uit een variatie van vooral training, intervisie, terugkomdagen en lesbezoek.

Lerarenopleidingen in de po-sector lijken een inhaalslag te maken ten opzichte van lerarenopleidingen in het vo: het percentage respondenten dat aangeeft dat hun opleiding betrokken is bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren is in de po sector significant toegenomen.

Respondenten die op de scholen werken geven ongeveer in gelijke mate als bij de beginmeting aan dat er op hun school speciale ondersteuning bestaat op voor startende leraren, respondenten in het

vo geven evenals bij de beginmeting vaker dan in andere sectoren aan dat die ondersteuning er is. Daarbij wordt dezelfde mix van begeleidingsvormen genoemd als bij de beginmeting.

De respondenten van de scholen zijn zowel in de begin- als tussenmeting positief (scores rond de 3,5 op een vijfpuntsschaal oplopend van 1=zeer oneens tot 5 = zeer eens met de stelling) over de begeleiding van startende leraren in termen van doorlopende leerlijn, ruimte voor maatwerk en het vastgelegd zijn van de vorm van de begeleiding. In beide metingen scoren respondenten van scholen uit de vo-sector significant hoger op stellingen hierover.

In vergelijking met de beginmeting geeft een groter percentage respondenten van de lerarenopleidingen bij de tussenmeting aan dat de begeleiding van startende leraren als gevolg van de samenwerking intensiever is geworden. Dit geldt voor de lerarenopleidingen in alle drie sectoren.

Ook op de scholen geeft men in 2015 vaker aan dat de aanpak van de begeleiding van startende leraren als gevolg van de samenwerking is veranderd, ook hier geldt dit voor alle sectoren.

De interviews illustreren grotendeels bovenstaande maar nuanceren dit ook. In het po en mbo lijken de samenwerkingsverbanden, sterker dan in het vo, in te zetten op versterking en intensivering van de begeleiding. Dit gebeurt vooral door een intensievere begeleiding en een kwaliteitsimpuls te geven aan de begeleiders in school. De lerarenopleiding heeft dan meestal de rol van de verzorger van de training, veelal in samenspraak met de scholen, en de scholen verzorgen de begeleiding van de startende leraar. Starters ervaren deze begeleiding als versteviging omdat het contact lijnen in de begeleiding helder maakt en de rol van de mentor/coach en schoolopleider duidelijker wordt gezien. Evengoed vindt intensivering van de begeleiding ook plaats in de vo-samenwerkingsverbanden waarmee is gesproken.

Samenwerking op profiëldelen pabo's

In de samenwerkingsverbanden komt zowel voor het curriculum van de pabo alsook voor de postinitiële opleiding de ontwikkeling van profiëldelen op gang. Veel genoemd worden profiëldelen op het gebied van wetenschap en techniek, kunst en cultuur, het jonge kind. Bij de tussenmeting worden t.b.v. beide opleidingen ook vaker profiëldelen genoemd die een van de vier thema's of de begeleiding van startende leraren als onderwerp hebben.

2. Hoe ontwikkelt zich de tevredenheid van betrokkenen over aspecten van opleiden en begeleiden?

Begeleiding van stagiairs (oftewel de studenten) door de scholen

De respondenten van de lerarenopleidingen zijn over het algemeen in beide metingen positief over de begeleiding van stagiaires door de school en over de invulling en afstemming van het werkplekleren. De gemiddelde scores op stellingen hierover variëren in 2014 tussen de 3,64 en 4,25; in 2015 ligt de variatie tussen 3,91 en 4,25 (schaal oplopend van 1 =zeer oneens tot 5 =zeer eens met de stelling). De respondenten vinden dat de studenten voldoende leren op hun stageschool en dat de invulling van het werkplekleren in goed overleg met de stagescholen tot stand komt. Er is voldoende overleg tussen opleidingsdocenten en stagebegeleiders en opleidingsdocenten weten waar de

studenten op de werkplek mee bezig zijn. De gemiddelde score voor de stelling 'Stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn' is met 3,79 het laagst.

Respondenten van lerarenopleidingen in de mbo-sector oordelen zowel in 2014 als in 2015 iets negatiever dan respondenten van lerarenopleidingen in de andere sectoren op stellingen over de stagebegeleiding op de werkplek. In vergelijking met het oordeel van de andere sectoren in 2014 zijn met name respondenten van lerarenopleidingen in de po-sector in 2015 op vijf van de zes stellingen positiever gaan oordelen.

De studenten zelf zijn in beide metingen overwegend tevreden over de begeleiding die ze krijgen op hun stageschool (gemiddelde score in 2015 4,36; schaal 1= zeer oneens tot 5 zeer eens met de stelling); in 2014 is het gemiddelde 4,45). Daarnaast geven zij vrijwel allemaal aan dat de stageschool hen stimuleert om zich te ontwikkelen tot een goede leraar (gemiddelde score in 2015 4,49; in 2014 4,57).

In de interviews is studenten ook gevraagd naar de afstemming tussen opleiding en werkplekleren. Studenten van vier samenwerkingsverbanden ervaren weinig afstemming, zij ervaren grote verschillen tussen theorie en praktijk. Beperkte afstemming wordt ook ervaren omdat praktijkopdrachten vanuit de opleiding niet aansluiten bij de werkpraktijk van de school. Studenten van drie andere samenwerkingsverbanden vinden dat de afstemming tussen theorie en praktijk de verantwoording van de student zelf is. Studenten hebben tijdens de interviews ook aangegeven dat de kwaliteit van de stagebegeleiding mede afhangt van de kwaliteit van de mentoren en coaches in de school.

Begeleiding van stagiairs door de lerarenopleiding

Het oordeel van de respondenten van de scholen over de samenwerking met de lerarenopleiding is in 2015 nog even positief als bij de beginmeting. Het gaat om zaken als: weten bij wie ze moeten zijn als ze een vraag hebben (gemiddelde score in 2015 4,08), of er serieus met hun vraag door de opleiding wordt omgegaan (4,01) en de betrokkenheid van de mentoren (3,82). Ook nu zijn ze iets minder positief over de mate waarin de lerarenopleidingen rekening houden met de behoeften vanuit de school (3,36) en de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoefte van de school (3,23).

Ook nu zijn er significante verschillen tussen de sectoren: respondenten van scholen in de sector po zijn het meer eens met de stellingen 'De mentoren van de stagiairs zijn voldoende betrokken bij het leren op de werkplek'. Respondenten uit het mbo zijn het minst positief over de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoeften van de school.

Het oordeel van de bestuurders over de genoemde aspecten van samenwerking met de lerarenopleiding is in 2015 even positief als het jaar daarvoor. De samenwerking staat onveranderd hoog op de bestuursagenda en zij zijn er evenals in 2014 regelmatig over in gesprek met de directeurs van de scholen.

Ook ten aanzien van de lerarenopleiding geldt dat studenten ervaren dat de kwaliteit van de stagebegeleiding mede afhangt van de kwaliteit van de instituutsbegeleiders.

Aandacht curriculum vaardigheden studenten en startende leraren

De tevredenheid van respondenten van de lerarenopleidingen over de aandacht in de opleiding voor vaardigheden van startende leraren is in 2015 overall licht toegenomen voor wat betreft vaardigheden op het thema 'pesten' ($r=0,14$; klein effect). De tevredenheid is het meest toegenomen bij respondenten van lerarenopleidingen die gericht zijn op het mbo, en wel op meerdere thema's ($r=0,25$; medium effect).

De respondenten uit de groepen 'studenten' resp. 'startende leraren' tonen zich in beide metingen tevreden over de manier waarop ze worden voorbereid en begeleid op de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'omgaan met verschillen', maar minder tevreden over de voorbereiding en begeleiding op de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'.

De studenten geven in beide metingen aan dat de lerarenopleiding hen stimuleert zich te ontwikkelen tot een goede leraar (in 2015 is de gemiddelde score 3,99 op een vijfpuntsschaal oplopend van 1= zeer oneens tot 5 zeer eens met de stelling; in 2014 4,05). Daarbij geven ze in vergelijking met de stimulans die ze ervaren vanuit de lerarenopleiding wel een hogere score voor de stimulans vanuit de stageschool (in 2015 4,48; in 2014 4,57). De significante verschillen tussen de sectoren die er in 2014 waren, zijn in 2015 weggevallen.

Startende leraren geven in beide metingen relatief lage scores aan de ervaren stimulans vanuit de lerarenopleiding (in 2015 2,97; in 2014 2,70). Ook zij ervaren in sterkere mate de stimulans die uitgaat van de school (in 2015 4,22; in 2014 4,08).

Ondersteuning startende leraar op school en door opleiding

Ten aanzien van het thema 'startende leraren' geeft in beide metingen ruim tweederde van de respondenten van de scholen aan dat er speciale ondersteuning op hun school voor deze groep bestaat. De respondenten zijn in beide metingen tevreden over de ondersteuning van startende leraren op hun school (in 2015 is de gemiddelde score 3,67 op een vijfpuntsschaal oplopend van 1= zeer ontevreden tot 5 zeer tevreden; in 2014 3,71), in het vo is men in beide metingen tevredener over die ondersteuning dan in het po en mbo. Echter, net als de studenten, ervaren ook de starters die zijn geïnterviewd dat de kwaliteit van de begeleiding nog afhangt van de kwaliteit van de mentor of coach.

Relatief weinig respondenten van de scholen geven aan dat de startende leraren op hun school ook door de lerarenopleiding worden begeleid, in beide metingen geeft ongeveer 12-14% van de respondenten aan dat de startende leraren op hun school ondersteund worden door de lerarenopleiding.

3. Hoe ziet de vaardigheidsontwikkeling er uit van studenten/startende leraren/praktijkbegeleiders?

Vaardigheden studenten

De studenten vinden in beide metingen over het algemeen en in alle sectoren dat hun theoretische kennis en praktische vaardigheden voldoende is op de thema's 'opbrengstgericht werken' en

‘omgaan met verschillen’. Op de thema’s ‘ouderbetrokkenheid’ en ‘pesten’ geven zij zichzelf nog wel voldoende, maar lagere scores. In beide metingen schatten de studenten in de po-sector hun kennis en vaardigheden op thema’s hoger in dan de studenten van lerarenopleidingen gericht op het mbo.

Vaardigheden startende leraren

De startende leraren vinden in beide metingen dat ze op alle vier de thema’s over ruim voldoende theoretische kennis en praktische vaardigheden beschikken. Dit geldt voor alle sectoren. In de beginmeting geven startende leraren in het vo zichzelf lagere scores dan de respondenten uit de andere sectoren voor hun theoretische zowel als voor hun praktische kennis op de thema’s ‘verschillen tussen leerlingen’ en ‘ouderbetrokkenheid’. Bij de tweede meting zijn geen significante verschillen meer gevonden.

Oordeel scholen over vaardigheden studenten en startende leraren

De respondenten van de scholen is gevraagd hoe tevreden zij zijn over de vaardigheden van de studenten en startende leraren op de vier thema’s. Over het algemeen is men tevreden, dat geldt voor beide metingen. In alle sectoren zijn de respondenten van de scholen licht ontevreden over de vaardigheden van de studenten en startende leraren met betrekking tot het thema ‘ouderbetrokkenheid’. In de po-sector is men tevredener over de vaardigheden van startende leraren op de vier thema’s dan in het vo en mbo. Respondenten van scholen in de vo-sector zijn het minst tevreden over de vaardigheden van de startende leraren en wel op alle thema’s. Binnen de sector mbo is er in 2015 sprake van een lichte toename van de tevredenheid over de vaardigheden van startende leraren op de thema’s ‘ouderbetrokkenheid’ en ‘pesten’.

Vaardigheden praktijkbegeleiders

Driekwart van de schooldirecteuren en bestuurders geeft aan tevreden te zijn over de kwaliteit van de praktijkbegeleiders met betrekking tot de begeleiding van startende leraren, dat geldt voor beide metingen. De meeste praktijkbegeleiders (80%) zijn zelf ook tevreden over hun vaardigheden. Uit de interviews komt naar voren dat ontwikkelingen in deze fase vooral zichtbaar zijn op het gebied van de professionalisering van de begeleiding. In vijf samenwerkingsverbanden zijn opleidingen en trainingen ontwikkeld en in een enkel geval zijn deze ook al gestart. Het betreft hier zowel de professionalisering van begeleiders als masterclasses/ trainingen voor studenten en starters. De begeleiding wordt door studenten van drie samenwerkingsverbanden expliciet benoemd als verbeterd.

4. Welke relaties tussen de samenwerking, tevredenheid en ontwikkeling in vaardigheid zijn er en wat zijn daarvoor de achterliggende redenen?

NB. Voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag is uitsluitend gebruik gemaakt van de interviews en documentanalyse. Wat betreft de uitspraken die gebaseerd zijn op de interviews: deze zijn uiteraard niet representatief aangezien er slechts 10 samenwerkingsverbanden zijn geïnterviewd. De uitspraken die gebaseerd zijn op de documentanalyse kunnen daarentegen meer aanspraak maken op representativiteit aangezien de activiteitenrapportages van alle samenwerkingsverbanden zijn geanalyseerd.

In de interviews is gevraagd naar succes- en faalfactoren voor de versterking van de samenwerking. Door de geïnterviewden werden factoren genoemd op het gebied van de organisatie van het project, de versterkte communicatie en de afstemming van opleiding en werkplekleren.

In de organisatie gaat het om: een goede projectleider, voldoende beschikbare tijd, een goede infrastructuur, een snelle start met ontwikkelen van producten en het werken vanuit een bestaand samenwerkingsverband.

De verbeterde communicatie tussen lerarenopleiding en besturen/scholen en tussen besturen/scholen onderling ervaart men als een belangrijke succesfactor. Het ontstaan van korte lijnen is zeer belangrijk. Het werken in werkgroepen of een variant hierop lijkt hier aan bij te dragen, evenals het feit dat het draagvlak voor versterking van de samenwerking over het algemeen groot is. Korte lijnen levert tevens op dat scholen en opleiding elkaar ook gemakkelijker op andere onderwerpen vinden.

Een aantal samenwerkingsverbanden noemen de verbeterde afstemming tussen lerarenopleiding en werkplekleren, waarbij de opleiding meer vraaggestuurd lijkt te werken en de invloed vanuit scholen op het curriculum is vergroot. Er blijkt een grote bereidheid aanwezig tot trainen en getraind worden, waardoor sterk kan worden ingezet op de verbetering van de begeleidingsstructuur in de school. Uit de documentanalyse blijkt dat dit vooral geldt voor de po en mbo sector.

Belemmerende factoren zijn ook geïdentificeerd. Die liggen deels op het vlak van de aansturing van de samenwerking, voor een deel zijn het ook organisatorische problemen en voor een deel hebben ze te maken met problemen op de arbeidsmarkt voor onderwijzend personeel. Met name het top-down inzetten van de samenwerking levert problemen op bij de indaling van de samenwerking in de scholen en binnen de scholen op de werkvloer. Ook uit de documentanalyse blijkt dit: schoolleiders zien er niet altijd het nut van in of kunnen het niet verenigen met belangen van de eigen school. Een andere belangrijke belemmerende factor is de factor tijd. Het gaat hier dan met name om het vinden van tijd door betrokkenen om deel te nemen aan werkgroepen etc. Starters krijgen soms moeilijk ruimte vanuit school om deel te nemen aan trainingen omdat scholen geen goede vervanging kunnen vinden. Of de starters komen uit een pool van invalkrachten die alleen maar tijdelijke aanstellingen krijgen, scholen zijn niet bereid in hen te investeren.

Waar voor sommige samenwerkingsverbanden die zijn geïnterviewd al duidelijk sprake is van een verbeterde afstemming tussen lerarenopleiding en school merken andere, met name in po en mbo, dat die afstemming maar moeilijk van de grond komt. Uit de interviews en documentanalyse komt naar voren dat lerarenopleidingen in de ogen van de scholen weinig meebewegen en vast zitten aan een bepaald stramien. Voor een betere afstemming is een betere communicatie tussen partijen nodig, maar deze communicatie wordt nogal eens als lastig ervaren.

Tot slot worden de thema's als belemmerend ervaren. De thema's worden vaak als opgelegd ervaren en dit werkt voor een aantal samenwerkingsverbanden als een remmende factor. Wanneer themagroepen aan de slag gaan, wordt het proces soms geremd door onduidelijkheid over de te volgen koers en gebrek aan gemeenschappelijke visie en conceptueel kader.

In de interviews is gevraagd naar eventuele bijeffecten, oftewel effecten die niet direct het gevolg zijn van het werken aan de doelstellingen die de samenwerkingsverbanden hadden gesteld voor het project. Veel genoemd worden bijeffecten als een toename van het wederzijdse contact, ook buiten de projectactiviteiten om. Daarnaast worden opbrengsten genoemd die niet zozeer als bijeffecten maar eerder als projectresultaten gelden, zoals het gezamenlijk werken aan onderzoek, versterking van onderzoek in de school, versterking van een leercultuur, de professionalisering van zittende docenten en het grotere netwerk voor docenten.

De resultaten van de vragenlijst, interviews en documentenanalyse worden uitgebreid beschreven in deel 2 (hoofdstuk 6) van dit rapport.

Overkoepelende conclusies

We geven hieronder een overzicht van de belangrijkste c.q. meest opvallende conclusies, waarbij de bevindingen van de tussenmeting worden afgezet tegenover die van de beginmeting (cursief):

1. *2014: De meeste samenwerkingsverbanden (46 van de 58) zijn gebaseerd op eerdere samenwerking, van nieuwe samenwerkingsverbanden is vooral sprake in het mbo.*

2015: inmiddels zijn er drie samenwerkingsverbanden bijgekomen (in het po), ook hier was al sprake van een al bestaande samenwerking.

2. *2014: De samenwerkingsverbanden verschillen sterk in omvang, ze kunnen beperkt zijn tot één school en één lerarenopleiding, maar ook tweehonderd scholen en meerdere lerarenopleidingen omvatten.*

2015: aan dit gegeven is niets veranderd.

3. *2014: De leidende rol in het samenwerkingsverband ligt in po en mbo vaker bij de lerarenopleiding, in het vo vaker bij de school. Men zoekt naar een organisatorische structuur om het gezamenlijk werken aan de vier thema's te faciliteren.*

2015: de leidende rol wordt meer gedeeld tussen lerarenopleiding en school. In het vo is de rol van de lerarenopleiding groter geworden.

De samenwerkingsverbanden hebben over het algemeen een structuur van een projectteam met eronder, vaak rond thema's georganiseerd, een vorm van werkgroep (PLG, ontwikkelgroep, onderzoeksgroep) waarin zowel betrokkenen vanuit de opleiding als de scholen zitting hebben.

4. *2014: Voor de meeste samenwerkingsverbanden geldt dat de leden van het projectteam positief oordelen over de mate waarin de belangrijkste basisvoorwaarden voor samenwerking gerealiseerd zijn. Wel blijkt dit oordeel deels afhankelijk van het samenwerkingsverband waartoe men behoort.*

2015: De relatief hoge mate van tevredenheid over de samenwerking binnen het samenwerkingsverband is vrijwel op hetzelfde –hoge– niveau gebleven, dit geldt voor alle sectoren. De afhankelijkheid die er bij de eerste meting nog was, is er bij de tweede meting niet meer, dat wil zeggen dat de samenwerkingsverbanden meer naar elkaar zijn toegegroeid.

5. *2014: Hoewel men het belang van alle vier thema's onderkent en het de inzet van de samenwerkingsverbanden is om op alle vier de thema's samen te werken, blijkt de aandacht in de praktijk meer gericht te zijn op 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' dan op 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'. De nadruk ligt in deze fase nog sterk op kennisinventarisatie.*

2015: De samenwerkingsverbanden richten zich nog steeds meer op de eerste twee thema's, maar de aandacht voor de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' neemt toe. Er wordt niet alleen kennis geïnventariseerd maar ook vaker gewerkt aan concrete producten.

6. *2014: Respondenten van lerarenopleidingen (het betreft hier de opleiders, de studenten zijn als aparte groep bevraagd) zijn over het algemeen tevreden over de aandacht in hun opleiding voor de vier thema's, in het bijzonder voor 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen'. Iets minder tevreden (maar nog altijd tevreden) zijn ze over de aandacht voor 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'.*

Respondenten van de scholen (de groep startende leraren valt hier niet onder, deze is apart bevraagd) zijn over het algemeen tevreden over de vaardigheden van de studenten en startende leraren op drie van de vier thema's. Ook zij zijn iets minder tevreden (maar nog altijd tevreden) over de vaardigheden van de studenten en startende leraren met betrekking tot het thema 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'. In de po-sector is men het meest tevreden over de aandacht in de opleiding voor de vier thema's.

2015: Respondenten van lerarenopleidingen zijn over het algemeen tevreden over de aandacht in hun opleiding voor de vier thema's, men is tevredener geworden over de aandacht in de opleiding voor vaardigheden van startende leraren op het thema 'pesten'. Respondenten van lerarenopleidingen gericht op de sector mbo zijn tevredener over de aandacht in de opleiding voor de vaardigheden van startende leraren op de vier thema's. In de po-sector is men ook nu het meest tevreden over de aandacht in de opleiding voor de vier thema's.

7. *2014: In de begeleiding van startende leraren wordt tot nu toe vooral voorzien door de scholen, met name in de vo-sector. Uit de activiteitenplannen van de meeste samenwerkingsverbanden blijkt dat men hier graag ook de lerarenopleiding meer in wil betrekken.*

2015: de lerarenopleidingen zijn meer betrokken in de begeleiding van startende leraren. Ze hebben een actievere rol in de vorm van training in de inductiefase, van mentoren, werkplekcoaches, schoolopleiders. Startende leraren ervaren deze training als nuttig.

8. *2014: Het oordeel van de respondenten van de scholen over de samenwerking met de lerarenopleiding rond de begeleiding van de studenten is positief. Iets minder positief (maar nog altijd positief) zijn ze over de mate waarin de lerarenopleiding rekening houden met de behoeften vanuit de school en over de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoefte van de school. Scholen in de po-sector zijn het meest positief over de samenwerking met de lerarenopleiding rond de begeleiding van studenten.*

2015: het positieve oordeel van de scholen over de samenwerking met de lerarenopleiding is nagenoeg onveranderd. Respondenten uit het mbo zijn het minst positief over de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoeften van de school.

9. *2014: De studenten zijn over het algemeen tevreden over de begeleiding die ze krijgen vanuit de lerarenopleiding, ze vinden dat de lerarenopleiding hen stimuleert zich te ontwikkelen tot een goede leraar, maar voelen zich daarbij vooral gestimuleerd vanuit de stageschool.*

2015: de studenten zijn over het algemeen tevreden over de stimulansen die ze krijgen vanuit zowel de lerarenopleiding als de stageschool. Evenals bij de beginmeting ervaren ze de meeste stimulans vanuit de stageschool, meer dan vanuit de lerarenopleiding. Daarbij zijn de gemiddelde scores ten opzichte van de ervaren stimulans vanuit de stageschool iets lager dan vorig jaar, t.a.v. de ervaren stimulans vanuit de lerarenopleiding zijn de scores hetzelfde gebleven.

10. *2014: Studenten en startende leraren voelen zich op alle thema's voldoende toegerust, maar overall beter gekwalificeerd op het gebied van de 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen'. In het po geven studenten zichzelf in vergelijking met de andere sectoren hogere scores voor hun kennis en vaardigheden op de thema's. Startende leraren in het vo geven zichzelf lagere –maar nog altijd voldoende- scores dan respondenten uit de andere sectoren voor hun theoretische en praktische kennis op het thema 'pesten'.*

2015: De studenten geven zichzelf vergelijkbare scores als in 2014 voor zowel hun theoretische als praktische kennis op de vier thema's. Startende leraren in het vo geven zichzelf nu met de andere sectoren vergelijkbare scores voor wat betreft hun theoretische en praktische kennis op het thema 'pesten'.

Tot slot

In onderstaande tabel (Tabel A) worden de resultaten van de vragenlijst per meting en de opvallendste verschillen tussen de sectoren samengevat. waar sprake is van een klein tot gemiddeld effect is dit met * aangegeven, de niet aangemerkte verschillen zijn weliswaar significant maar met een effectgrootte die kleiner is dan 0,20.

Tabel A. Samenvatting conclusies en verschillen per sector (po, vo en mbo)

Verbeterpunten ⁴	po	vo	mbo
2014: leidende rol bij de lerarenopleiding			
Leidende rol (1.1)	Overwegend bij de LO	Overwegend bij de school	Overwegend bij de LO
2015: leidende rol meer gedeeld tussen lerenopleiding en school			
Leidende rol(1.1)	Overwegend bij de LO, maar vaker gedeeld met de school	Overwegend bij de school, maar vaker gedeeld met LO	Even vaak bij de LO als bij de school
2014: Voor de meeste samenwerkingsverbanden geldt dat de leden van het projectteam positief oordelen over de mate waarin de belangrijkste basisvoorwaarden voor samenwerking gerealiseerd zijn. Wel blijkt dit oordeel deels afhankelijk van het samenwerkingsverband waartoe men behoort.			
Basisvoorwaarden samenwerking (1.2)	Meest eens met stellingen ⁵ over Procedures, Wederzijds vertrouwen	Minst eens met stellingen over Procedures, Wederzijds vertrouwen, Gelijkwaardigheid. Management	Minst eens met stellingen over Communicatie
Alg. tevredenheid samenwerking		Minst tevreden	
2015: De relatief hoge mate van tevredenheid over de samenwerking binnen het samenwerkingsverband is vrijwel op hetzelfde –hoge– niveau gebleven, dit geldt voor alle sectoren. De afhankelijkheid die er bij de eerste meting nog was, is er bij de tweede meting niet meer, dat wil zeggen dat de samenwerkingsverbanden meer naar elkaar zijn toegegroeid.			
Basisvoorwaarden samenwerking (1.2)	Meest eens met stellingen over Communicatie, Gelijkwaardigheid en Randvoorwaarden	Minst eens met stellingen over Doelen, Procedures, Communicatie, Gelijkwaardigheid	
	Positiever dan in 2014 op stellingen over Procedures en Wederzijds vertrouwen	Positiever dan in 2014 op stellingen over Procedures en Wederzijds vertrouwen	Positiever dan in 2014 op stellingen over Wederzijds vertrouwen* en Professionaliteit*
Alg. tevredenheid samenwerking		Minst tevreden	

⁴ Gerelateerd aan de betreffende onderzoeksvraag (zie H4 4.1)

⁵ Alle stellingen en andere schaalvragen zijn positief geformuleerd, de schalen lopen altijd van 1=negatief naar 5=positief.

2014: ca de helft van de SWV's geeft aan dat behoeften regelmatig worden bevraagd en verbeteracties worden geëvalueerd en de gevolgen van verbeteracties als positief te ervaren.			
Bevraging wederzijdse behoeften, acties en evaluatie (1.3,1.4,1.5)		Behoeften het minst vaak bevraagd	
2015: ca 2/3 van de SWV's geeft aan dat behoeften regelmatig worden bevraagd en verbeteracties worden geëvalueerd en de gevolgen van verbeteracties als positief te ervaren.			
Bevraging wederzijdse behoeften, acties en evaluatie (1.3,1.4,1.5)		Behoeften het minst vaak bevraagd	
2014: aandacht van LO's en scholen in de praktijk meer gericht op 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' dan op 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'.			
De 4 thema's (1.6,1.7)	LO:meer dan in vo en mbo aandacht voor opbrengstgericht werken en ouderbetrokkenheid (3 ^e /4 ^e jr) LO-po: meest tevreden over aandacht vaardigheden studenten mbt Verschillen tussen leerlingen Scholen: meer dan in vo en mbo aandacht voor alle 4 thema's.		LO-mbo: minst tevreden over aandacht vaardigheden studenten mbt opbrengstgericht werken.
Aanpassingen curriculum op de 4 thema's (2.3)	LO-po: Meest tevreden over aanpassingen mbt 'verschillen tussen leerlingen'		LO-mbo: minst tevreden over aanpassingen mbt 'opbrengstgericht werken' Besturen-mbo: minst tevreden over vaardigheden startende leraren mbt 'verschillen tussen leerlingen'
Tevredenheid vaardigheden studenten en startende leraren op de 4 thema's (2.4)	Scholen-po: meest tevreden over vaardigheden studenten en starters op de 4 thema's Besturen-po: meest tevreden over vaardigheden startende leraren op thema 'verschillen tussen leerlingen' Studenten po: tevredener over voorbereiding op alle 4 thema's	Startende leraren-vo: geven zichzelf laagste scores op thema ouderbetrokkenheid en pesten	Studenten-mbo: geven het minst vaak aan dat zij voldoende kennis hebben op 3 van de 4 thema's

	Studenten-po: geven vaker dan in vo en mbo aan dat zij voldoende kennis hebben mbt 3 van de 4 thema's		
2015: aandacht LO's en scholen nog steeds meer gericht op de eerste twee thema's, maar de aandacht voor de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' neemt toe.			
De 4 thema's (1.6,1.7)	LO-po: meer dan in vo en mbo aandacht voor opbrengstgericht werken (3 ^e /4 ^e jr) Scholen-po: meer dan in vo en mbo aandacht voor alle thema's Scholen-po: afname aandacht voor 'Verschillen tussen leerlingen' en 'pesten' LO-po: Toename aandacht voor Verschillen tussen leerlingen (1 ^e /2 ^e jr)	LO-vo: Aandacht voor de thema's in 2015 niet veranderd tov 2014 Scholen-vo: toename aandacht voor verschillen tussen leerlingen	LO-mbo: Afname aandacht voor opbrengstgericht werken LO-mbo: Toename aandacht voor verschillen en ouderbetrokkenheid (1 ^e /2 ^e jr)* Scholen-mbo: toename aandacht voor 'opbrengstgericht werken' en 'ouderbetrokkenheid' Scholen-mbo: toename tevredenheid over vaardigheden studenten tav opbrengstgericht werken* Scholen-mbo: toename tevredenheid over vaardigheden startende leraren tav 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'
Aanpassingen curriculum op de 4 thema's (2.3)	LO-po: Meest tevreden over aanpassingen mbt 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen'		
2014: In de begeleiding van startende leraren wordt tot nu toe vooral voorzien door de scholen, met name in de vo-sector.			
Startende leraar (1.8, 2.3, 2.5)	Startende leraar-po: ervaren het meest stimulans vanuit de school om zich verder te ontwikkelen als leraar	LO-vo: vaker dan po en mbo betrokken bij begeleiding van startende leraren. Scholen-vo: geven vaker dan po en mbo speciale ondersteuning aan startende docenten Scholen-vo: tevredener dan po en mbo over begeleiding in termen van	Scholen-mbo: minst tevreden over aanpak begeleiding startende leraren op hun school

		doorlopende leerlijn, ruimte voor maatwerk en het vastgelegd zijn van de vorm van de begeleiding. Scholen-vo:meest tevreden over aanpak begeleiding startende leraren op hun school Startende leraar-vo: ervaren het minst stimulans vanuit de school om zich verder te ontwikkelen als leraar	
2015: de lerarenopleidingen zijn meer betrokken in de begeleiding van startende leraren.			
Startende leraar (1.8 2.3, 2.5)	Scholen-po: geven vaker dan in 2014 speciale ondersteuning aan startende leraren. LO-po: tevredener dan andere sectoren over aandacht in LO voor vaardigheden startende leraren mbt 'verschillen tussen leerlingen'		Scholen-mbo: geven vaker dan in 2014 speciale ondersteuning aan startende leraren. LO-mbo: toename tevredenheid over aandacht tbv vaardigheden startende leraren op de 4 thema's*
2014: Lerarenopleiding is positief over de begeleiding die hun studenten krijgen op de werkplek; scholen zijn tevreden over de afstemming met de LO, maar iets minder positief over de mate waarin de lerarenopleiding rekening houden met de behoeften vanuit de school.			
Stagebegeleiding, aansluiting LO en school (2.1, 2.2)	Scholen-po: meest eens met 4 van de 5 stellingen over afstemming stagebegeleiding met LO		LO-mbo: minst eens met 4 van de 6 stellingen over stagebegeleiding op de werkplek
Studenten (2.4)	Studenten-po zijn het meest positief over 4 van de 7 stellingen over de begeleiding en afstemming stageschool-LO Studenten-po het meest positief over ervaren stimulans vanuit zowel de stageschool als de lerarenopleiding om zich te ontwikkelen tot een goede leraar		Studenten-mbo zijn het minst eens met 4 van de 7 stellingen over de begeleiding en afstemming stageschool-LO Studenten-mbo het minst positief over ervaren stimulans vanuit zowel de stageschool als de lerarenopleiding om zich te ontwikkelen tot een goede leraar

2015: Lerarenopleiding oordelen positief over de begeleiding die hun studenten krijgen op de werkplek; scholen zijn tevreden over de afstemming met de LO.

Stagebegeleiding, aansluiting LO en school (2.1 en 2.2)	LO-po: meest eens met 5 van de 6 stellingen over stagebegeleiding op de werkplek dan in 2014. Scholen- po: meest eens met stelling over betrokkenheid mentoren van de stagiairs bij leren op de werkplek (zij het met een lichte achteruitgang tov 2014)	LO-vo: minst eens met stelling 'stagebegeleiders weten waar de studenten op de LO mee bezig zijn.'	LO-mbo minst eens met 5 van de 6 stellingen over stagebegeleiding op de werkplek Scholen-mbo: minst eens met stelling over afstemming van de opleiding op de behoeften van de school
Studenten (2.4)	Studenten-po het meest positief over 2 van de 6 stellingen over de begeleiding en afstemming stageschool-LO Studenten-po: afname tevredenheid over 4 van de 7 stellingen over de begeleiding en afstemming stageschool-LO Studenten-po: afname tov 2014 mbt tevredenheid ervaren stimulans stageschool-LO	Studenten-vo: afname tevredenheid met de begeleiding op de stageschool (1 van de 7 stellingen over de begeleiding en afstemming stageschool-LO	Studenten-mbo het minst positief over 2 van de 7 stellingen over de begeleiding en afstemming stageschool-LO

Deel 2

Achtergrond en resultaten per onderzoeksvraag

3 Theoretisch kader en onderzoeksmodel

Om de effecten van de subsidieregeling te kunnen monitoren en evalueren is het belangrijk om eerst vast te stellen welke factoren een cruciale rol vervullen in de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen. In deze paragraaf gaan we nader in op deze factoren. In Nederland kennen we al lange tijd de variant van lerarenopleidingen waarbij een student tijdens zijn opleiding een aantal stages loopt in één of meerdere scholen om onder begeleiding praktijkervaring op te doen. De laatste jaren zijn er nieuwe opleidingsvarianten van lerarenopleidingen bijgekomen. Het traject 'Opleiden in de school' is hier één van. Bij 'Opleiden in de school' geeft de school samen met de lerarenopleiding vorm aan het opleidingsprogramma en een deel (40%) van dit programma wordt in de school uitgevoerd. Daarmee wordt de school onderdeel van een zogeheten Opleidingsschool. Dit opleiden in de school is een belangrijke invulling van het werkplekleren dat vanuit de overheid gestimuleerd wordt. Onstenk (2001) omschrijft werkplekleren als 'een op ervaring gebaseerd leren, een actief en constructief proces dat plaatsvindt in een reële arbeidssituatie als leeromgeving, met de werkelijke problemen uit de (toekomstige) arbeidspraktijk als leerobject.'

Om dit werkplekleren adequaat vorm te kunnen geven is de kwaliteit van de samenwerking tussen school en lerarenopleiding van groot belang. In literatuur over samenwerkingsverbanden tussen lerarenopleidingen en scholen (zie o.a. Holms Group, 1990 ; Rice, 2002 ; Frost e.a., 2010 , Snoeck e.a., 2012)⁶ wordt een aantal basisvoorwaarden voor succesvol samenwerken genoemd, zoals het hebben van vertrouwen in elkaar en zich gelijkwaardig voelen, een gedeelde visie op de doelen van de samenwerking en zich verbonden voelen met die doelen. In haar uitgebreide reviewstudie over doorslaggevende factoren in de samenwerking tussen scholen en externe instanties bij onderwijsinnovatie wijst Waslander (2007)⁷ bovendien op het belang van gemeenschappelijke regels en afspraken, betrokken opleidingsmanagement, voldoende materiële middelen en bewaking van de continuïteit (zie ook Schenke e.a., 2012)⁸.

Van al deze voorwaarden kan worden gezegd dat het zowel condities zijn als resultaten van de samenwerking. Oftewel: het is niet zo dat de samenwerking pas kan beginnen als in de ogen van de betrokkenen aan alle voorwaarden is voldaan. De samenwerking begint op een moment dat sommige voorwaarden in grote mate aanwezig zijn en andere nog niet of deels. In die zin is de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen op te vatten als het groeiproces van een

⁶ Holmes Group (1990). *Tomorrow's school: Principles for the design of professional development schools*. East Lansing, MI: Author.

⁶ Rice, H. (2002). The collaboration process in professional development schools. Results of a meta-ethnography, 1990-1998. *Journal of Teacher Education*, 53(1), 55-67.

⁶ Frost, J.H., Akmal, T.T. & J.U.Kingrey (2010). Planning teacher professional development: the struggles and successes of an inter-organizational collaboration. *Professional Development in Education*, 36 (4), 581-595.

⁶ Snoeck, I., Struyf, E., Simons, M. & W.Meeus (2012). *Tijdschrift voor lerarenopleiders (VELON/VELOV)*, 33(1), 27-34.

⁷ Waslander, S. (2007). *Leren over innoveren. Overzichtsstudie van wetenschappelijk onderzoek naar duurzaam vernieuwen in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: VO-Raad.

⁸ Schenke, W., Volman, M.L.L., Driel, J.H.van, Geijssels, F.P & H.W.Sligte (2012). Cross-professionele samenwerking in de context van ontwikkel- en onderzoeksprojecten in het voortgezet onderwijs. *Pedagogische Studiën*, 89, 350-363.

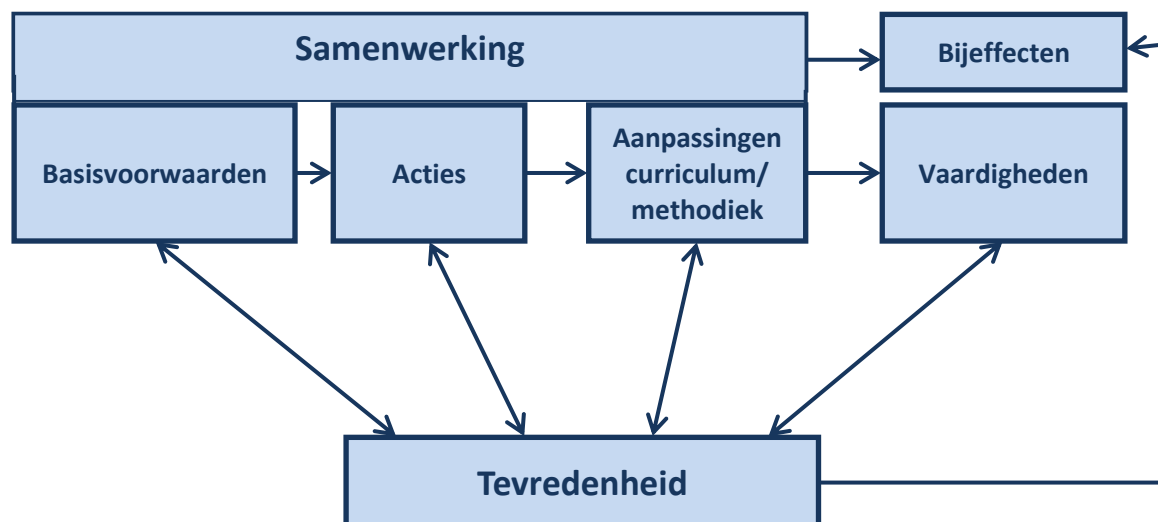
lerende organisatie (Senge, 1990)⁹, waarin alles draait om het op gang brengen en houden van een proces van samen leren.

In het licht van bovengenoemde literatuur kan worden gesteld dat de kwaliteit van de samenwerking tussen lerarenopleiding en school in een samenwerkingsverband samenhangt met de mate waarin de samenwerkenden ervaren dat aan basisvoorwaarden voldaan is, te weten:

1. gemeenschappelijkheid met betrekking tot de doelen;
2. gemeenschappelijke afspraken en procedures;
3. gedeelde werkwijze (communicatie);
4. wederzijds vertrouwen;
5. gelijkwaardigheid;
6. voldoende professionaliteit;
7. betrokkenheid van het opleidingsmanagement;
8. voldoende tijd, continuïteit en materiële middelen (Randvoorwaarden).

Genoemde condities zijn voorwaardelijk voor de te ondernemen acties binnen de samenwerking. De subsidieregeling benoemt deze acties als: het systematisch in kaart brengen van wederzijdse behoeftes en vragen, het op grond daarvan komen tot verbetering en aanpassing, het evalueren hiervan en het trekken van conclusies (via de PDCA-cyclus), en borging en kennisdeling (intern en met het afnemende veld). Uiteindelijk moeten deze acties leiden tot verbetering van het curriculum of van de methodiek van begeleiding rond specifieke thema's. De relatie tussen basisvoorwaarden, acties en opbrengsten van de samenwerking wordt samen met de andere variabelen in het onderzoek (tevredenheid en ontwikkeling van vaardigheden van studenten/afgestudeerden en startende leraren) hieronder gepresenteerd in een model dat richting geeft aan de opzet van het onderzoek. In het onderzoek wordt ook gekeken naar eventuele positieve en negatieve bijeffecten.

Figuur 1: Onderzoeksmodel

⁹ Senge, P.M. (1990). *The Fifth Discipline*. New York: Doubleday.

4 Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk schetsen we de manier waarop we het monitoronderzoek hebben opgezet. In paragraaf 4.1 zetten we de onderzoeksvragen op een rij. Paragraaf 4.2 geeft een overzicht van de gebruikte terminologie. In paragraaf 4.3 beschrijven we de activiteiten die we hebben uitgevoerd om de situatie anderhalf jaar na de start te kunnen beschrijven. Ten slotte leggen we in paragraaf 4.4 uit welke analyses we hebben uitgevoerd op de dataset van de tussenmetingen en wordt een overzicht van de respons gegeven.

4.1 De onderzoeksvragen

Op basis van de offerteaanvraag en het theoretisch kader hebben we de volgende onderzoeksvragen geformuleerd, die we aan het eind van het onderzoek (dus na de eindmeting) zullen kunnen beantwoorden.

Algemeen		Thema's: opbrengstgericht werken, omgaan met verschillen, ouderbetrokkenheid en pesten	Thema: begeleiding startende leraren
1. Samenwerking (basisvoorwaarden, acties, opbrengsten)	1.1 Hoe ziet de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen eruit bij aanvang van de projecten?	1.6 Hoe ziet de samenwerking op deze thema's tussen lerarenopleidingen en scholen eruit bij aanvang van de projecten?	1.8 Hoe ziet de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen op dit thema eruit bij aanvang van de projecten?
	1.2. In hoeverre zijn volgens betrokkenen de basisvoorwaarden voor samenwerking gerealiseerd?	1.7 Heeft de samenwerking geleid tot zichtbare aanpassingen op de thema's in het curriculum van de lerarenopleidingen en in het opleidings- en praktijkgedeelte van de scholen?	1.9 Heeft de samenwerking geleid tot ontwikkeling in de aanpak/methodiek voor de begeleiding van de startende leraren?
	1.3 Worden jaarlijks de wederzijdse behoeften en vragen systematisch in kaart gebracht? Hoe vaak en op welke manier?		1.10 Heeft de samenwerking geleid tot de totstandkoming van de profieldelen in het curriculum van de pabo's en in het postinitiële onderwijs dat pabo's aanbieden?
	1.4 Worden op grond hiervan acties ondernomen voor aanpassing en verbetering? Op welke manier?		

	1.5 Worden deze acties geëvalueerd en de uitkomsten daarvan ingezet voor verbetering (pdca-cyclus)?		
2.Tevredenheid	2.1 Is er sprake van een toename van de tevredenheid van de lerarenopleidingen (directie, lerarenopleiders, mentoren, vakdidactici, studenten en afgestudeerden) over de begeleiding van stagiairs door de school en over de invulling en afstemming van het werkplekieren? 2.2 Is er sprake van een toename van tevredenheid van de scholen (besturen, schoolleiders, praktijkbegeleiders) over de ondersteuning van de lerarenopleiding bij: - Vragen vanuit de school - Betrokkenheid lerarenopleiding bij de school - De kennis van de lerarenopleiding over de behoefte van de school De mate waarin het curriculum van de lerarenopleiding aansluit bij de behoefte van de school?	2.3 Is er sprake van een toename van de tevredenheid van lerarenopleiders en mentoren over aanpassingen in het curriculum ter bevordering van de vaardigheden van studenten op het gebied van de thema's? 2.4 Is er sprake van een toename van de tevredenheid van besturen, schoolleiders en praktijkbegeleiders van de scholen over de vaardigheden van studenten en startende leraren op het gebied van de thema's?	2.5 Is er sprake van een toename van de tevredenheid van betrokkenen over de begeleiding van beginnen de leraren? ▪ Bij startende leraren over hun begeleiding op de school ▪ Bij besturen en schoolleiders over de ontwikkeling van de startende leraren en de ondersteuning vanuit de lerarenopleiding ▪ Bij de praktijkbegeleiders over hun coachingsvaardigheden ▪ Bij besturen en schoolleiders over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders

Algemeen		Thema's: opbrengstgericht werken, omgaan met verschillen, ouderbetrokkenheid en pesten	Thema: begeleiding startende leraren
3. Ontwikkeling vaardigheden		3.1 Is er sprake van een ontwikkeling in de vaardigheden van de studenten/afgestudeerden op het gebied van de thema's?	3.2 Is er sprake van een ontwikkeling in de vaardigheden van startende leraren in algemene zin en op het gebied van de thema's?
4. Relaties en achterliggende factoren	4.1 Welke factoren geven inzicht in de ontwikkeling in de samenwerking? 4.2 Welke factoren geven inzicht in de ontwikkeling in de gemeten tevredenheid?		
		4.3 Welke factoren met betrekking tot de samenwerking geven inzicht in de ontwikkeling van de vaardigheden van studenten/afgestudeerden?	4.4 Welke factoren met betrekking tot de samenwerking geven inzicht in de ontwikkeling van de vaardigheden van startende leraren?

4.2 Termen en begrippen rond opleiden in de school

Rondom opleiden in school worden veel verschillende namen voor instellingen, functies, taken en rollen gehanteerd. Daarom hebben we gezocht naar de meest gebruikte termen¹⁰, deze termen - ter toetsing - aan de expertgroep voorgelegd en vervolgens waar nodig duidelijke definities en omschrijvingen gegeven in de vragenlijst. In het kader hieronder vindt u de termen zoals wij die in dit onderzoek hanteren.

- samenwerkingsverbanden: al langer bestaande opleidingsscholen en nieuwe samenwerkingsverbanden die gesubsidieerd worden in het kader van de regeling 'Versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen 2013-2016';
- opleidingsscholen: samenwerkingsverbanden tussen lerarenopleidingen en scholen die subsidie ontvangen op grond van de Regeling tegemoetkoming kosten opleidingsschool en studenten voor 40% op de werkplek opleiden tot leraar;
- instituutsbegeleider: eerstelijns vakdidactisch begeleider vanuit de lerarenopleiding (ook wel studieloopbaanbegeleider);
- instituutsopleider: tweedelijns vakoverstijgend opleider vanuit de lerarenopleiding (ook wel mentor, contactdocent);
- schoolpracticumdocent (spd): eerstelijns begeleider vanuit de school, de vakdocent in de school die de student begeleidt (ook wel werkplekbegeleider, vakdocent of vakcoach);

¹⁰ Onder andere met behulp van Liebrand (2008). De Toren van Babel. Taken en termen bij Opleiden in School. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 29(1), 44-51.

- schoolopleider: tweedelijns opleider vanuit de school die onder andere verantwoordelijk is voor organisatie en kwaliteitsbewaking van leraren (ook wel begeleider op school of algemeen praktijkbegeleider);
- leraar in opleiding: student die een opleiding tot leraar volgen;
- startende leraar: leraar die de lerarenopleiding minder dan twee jaar geleden heeft afgerond en een betaalde aanstelling heeft en waarbij de intentie is van de school dat de starter mag blijven;
- stageschool: in de vragenlijsten hebben we de term 'stageschool' gebruikt als aanduiding van de school waar studenten stage lopen, onafhankelijk van de aard van de samenwerking of subsidieregeling;
- Academische opleidingsschool: Een academische opleidingsschool verbindt het opleiden van leraren met het verrichten van praktijkgericht onderzoek door de leraar in opleiding en schoolontwikkeling. Bij dit type opleidingsscholen speelt onderzoek een belangrijke rol, los van de regeling versterking samenwerking.

4.3 Opzet en verloop van de tussenmeting

Om de geldigheid van de onderzoeksresultaten te verhogen is bij de tussenmeting een combinatie toegepast van kwantitatieve en kwalitatieve dataverzamelmethode (triangulatie). Teneinde de uitkomsten van de vragenlijst beter te kunnen interpreteren zijn interviews gehouden en documenten bestudeerd. Om de validiteit van de uitkomsten zoveel mogelijk te waarborgen is gebruik gemaakt van een *klankbordgroep* en een *focusgroep*. De vragenlijst is ontwikkeld in samenspraak met de eerder genoemde klankbordgroep, gevormd door experts met gedegen kennis op het gebied van onderwijs, onderwijsonderzoek en –organisatie. Deze klankbordgroep vervult gedurende de hele periode van het monitoronderzoek tevens een rol als tussentijdse vraagbaak voor het onderzoeksteam en feedbackgever op de resultaten. Daarnaast zijn de uitkomsten van de vragenlijst bij de tussenmeting voorgelegd en bediscussieerd in een focusgroep, bestaande uit experts van de schoolbegeleidingsinstanties SAZ en CINOP. De leden van deze focusgroep zijn betrokken als procesbegeleider bij de ontwikkeling van de samenwerkingsverbanden. Juist zij hebben zicht op succes- en faalfactoren en zijn daarom geraadpleegd om de uitkomsten van de tussenmeting te spiegelen.

4.3.1 Vragenlijst

Om de situatie in de inmiddels 64 samenwerkingsverbanden te kunnen monitoren hebben we evenals in de beginmeting dezelfde digitale vragenlijst afgenomen onder dezelfde vier doelgroepen die betrokken zijn bij de samenwerking tussen lerarenopleiding en school:

1. de projectteams van de samenwerkingsverbanden;
2. de lerarenopleidingen (directie, opleiders/mentoren);
3. de scholen (praktijkbegeleiders, directie, bestuur);
4. de studenten en startende leraren.

Met deze vragenlijst wordt de *perceptie (beleving)* van betrokkenen op de samenwerking in het algemeen en met betrekking tot de thema's, inclusief de begeleiding van de startende leraar, gemeten.

Inhoud vragenlijst

Met de vragenlijst is de situatie bij aanvang van de subsidieregeling in kaart gebracht. Vragen waren gericht op het in kaart brengen van- en de tevredenheid over:

- de manier waarop de thema's terugkomen in het curriculum van de opleiding;
- de manier waarop thema's terugkomen in het praktijk- en opleidingsdeel in de school;
- de begeleiding van de startende leraar;
- de begeleiding van studenten van de opleiding;
- de begeleiding van studenten op de scholen;
- de ontwikkeling van profieldelen pabo (alleen po);
- de ontwikkeling van vaardigheden van studenten op de thema's;
- de vaardigheden van startende leraren op de thema's;
- de samenwerking tussen school en opleiding;
- de vaardigheden van begeleiders;
- het verloop van de samenwerking (alleen in vragenlijst voor projectteams).

Daarnaast zijn enkele vragen gesteld over deelname aan het samenwerkingsverband en het samenwerkingsverband zelf. In deel 3 'De tabellenrapportage' staan alle vragen opgenomen. De vragenlijst uit de beginmeting is voor de afname bij de tussenmeting opnieuw bezien. Vragen waarop we het antwoord als wisten (bijvoorbeeld wanneer is de samenwerking begonnen?) zijn verwijderd. Toegevoegd zijn twee vragen met betrekking tot de mogelijke ontwikkeling die de samenwerkingsverbanden sinds de beginmeting hebben doorgemaakt: 'Heeft de samenwerking tussen lerarenopleiding(en) en school/scholen al geleid tot resultaten ten aanzien van de voorgestelde plannen/doelen in het projectplan?' en 'Bij welke aspecten / thema's heeft de samenwerking tot nu toe geleid tot resultaten?' Daarnaast zijn op aanraden van respondenten, enkele antwoordcategorieën aangescherpt.

Twee responsgroepen: projectteamleden en niet-projectteamleden

Evenals in de beginmeting is gewerkt met twee versies van de vragenlijst:

1. Vragenlijst voor projectteams. Deze vragenlijst bevat een extra deel dat de samenwerking in kaart brengt.
2. Vragenlijst voor de verschillende doelgroepen in de opleidingen en scholen. Via een selectievraag aan het begin van de vragenlijst wordt elke doelgroep door een eigen set aan vragen geleid.

In de dataverzameling is onderscheid gemaakt tussen de direct betrokkenen van elk samenwerkingsverband bij het project (de projectteamleden) en de minder direct betrokkenen (de niet-projectteamleden). Tot de *niet-projectteamleden* behoren indirect betrokken vanuit de scholen en opleidingen, zoals directieleden, opleiders, vakdocenten, schoolopleiders die niet actief meewerken aan de projecten maar wel zicht hebben op de resultaten/veranderingen die

plaatsvinden in de opleiding en begeleiding op de thema's als gevolg van de uitvoering van de projecten. Tot deze groep behoren ook de stagiaires in de school en de startende leraren. Het onderscheid tussen *projectteamleden* en *niet-projectteamleden* is gemaakt omdat we inschatten dat de *projectteamleden* actief in de samenwerking zijn betrokken en hiermee de aangewezen doelgroep om vragen over de samenwerking te beantwoorden. Zij zijn ook meer dan de *niet-projectteamleden* op de hoogte van de doelstellingen en activiteiten in het project en kunnen die dan ook relateren aan de gevolgen van het project in de opleiding en scholen (aanbiederperspectief). De *niet-projectteamleden* geven een beeld van de stand van zaken vanuit het perspectief van de uitvoerder van het opleiden en begeleiden (het gebruikersperspectief).

Afname vragenlijst

We hebben dezelfde werkwijze voor de dataverzameling gevolgd als bij de beginmeting:

- Voor het uitzetten van de vragenlijst tijdens de beginmeting in de projectteams is aan de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden gevraagd de namen, functies en e-mailadressen van de leden van de projectteams aan ons door te geven. De leden van de projectteams konden op die manier direct door ons uitgenodigd worden voor het invullen van de vragenlijst. Voor de tussenmeting is aan de projectcoördinatoren gevraagd deze opgave te controleren en bij te werken.
- Voor het uitzetten van de vragenlijst onder de doelgroepen¹¹ in de scholen en opleidingen is dezelfde getrapte werkwijze gebruikt als bij de beginmeting: aan de via de projectcoördinator bij ons bekende contactpersonen op de lerarenopleidingen en scholen is gevraagd om de link naar de vragenlijst door te sturen naar de verschillende doelgroepen. Omdat een aantal coördinatoren van samenwerkingsverbanden graag zelf de vragenlijsten wilden verspreiden, is ook die manier van afname mogelijk gemaakt.

Aangezien de onderzoekers geen zicht hadden op het aantal respondenten dat op deze manier bereikt werd was het onmogelijk om responspercentages te berekenen. Om toch een schatting te kunnen doen, is bij de beginmeting aan degenen die vragenlijsten doorstuurden gevraagd onder hoeveel collega's de vragenlijsten zijn uitgezet. Op die manier konden we het responspercentage bij benadering vaststellen¹². Bij de tussenmeting kregen we te weinig informatie terug om nog een enigszins realistische schatting van het responspercentage te kunnen doen.

Begeleiding samenwerkingsverbanden bij dataverzameling

De dataverzameling is een logistiek ingewikkeld proces vanwege de verschillende doelgroepen, de omvang van de doelgroep, de verschillende versies van de vragenlijsten en het ontbreken van directe contactgegevens van respondenten (wat een getrapte benadering noodzakelijk maakte). Net als tijdens de beginmeting hebben we aan de vragenlijst een zo duidelijk mogelijke toelichting en

¹¹ De doelgroep studenten is in alle metingen beperkt tot de studenten die stage lopen op scholen die deelnemen aan een samenwerkingsverband.

¹² Op basis van de informatie verkregen van de projectteamleden die gehoor hebben gegeven aan onze oproep om door te geven naar hoeveel docenten, lerarenopleiders, studenten en startende docenten ze de vragenlijst hebben doorgestuurd en het daadwerkelijk aantal ingevulde vragenlijsten is bij de beginmeting op de volgende manier een responschatting gemaakt. Door het gemiddeld aantal doorgestuurde vragenlijsten (N=75,36) te vermenigvuldigen met het aantal samenwerkingsverbanden (N=58) is er een schatting gemaakt van het aantal uitgenodigde respondenten (N=4429). Uiteindelijk hebben 2661 respondenten de vragenlijst ingevuld, dat betekent een respons van ongeveer 60%.

instructie toegevoegd en is ook weer door middel van kleuren en lay-out de verschillen tussen de vragenlijsten zo goed mogelijk gemarkeerd. Tevens hebben we wederom de coördinatoren van het samenwerkingsverband en contactpersonen van de opleidingen en scholen een mail gestuurd met daarin een instructie aan wie ze de link naar de digitale vragenlijst konden doorsturen. In de instructie was een kant en klare mail opgenomen die men kon gebruiken voor het doorsturen van de uitnodiging de vragenlijst in te vullen. Omdat na de beginmeting bleek dat samenwerkingsverbanden het lastig vonden dat zij door verschillende onderzoeksmedewerkers werden benaderd, is het onderzoeksteam verkleind en hebben we de communicatie zoveel mogelijk vanuit het secretariaat en één van de onderzoekers gevoerd.

4.3.2 Interviews

Doel en inhoud interviews

In aanvulling op de vragenlijst zijn interviews met verschillende doelgroepen (projectteamleden, betrokkenen van lerarenopleidingen en scholen en studenten en starters) van tien samenwerkingsverbanden gehouden. Doel van de interviews was zicht te krijgen op het verloop van de samenwerking en waarom deze zo verloopt en waarom resultaten wel of niet worden gehaald.

Met de interviews zijn de projectteamleden en betrokkenen van lerarenopleidingen en scholen bevraagd op:

1. De wijze van samenwerken, tevredenheid en redenen voor tevredenheid
2. De voortgang van het project (vier thema's en begeleiding startende leraren), tevredenheid en redenen voor tevredenheid
3. De relatie tussen de subsidie en behaalde resultaten in de samenwerking en de thema's
4. De succesfactoren en knelpunten in de samenwerking
5. De rol van studenten en starters in het project
6. De borging van de samenwerking en resultaten
7. De bijeffecten van de (versterkte) samenwerking

De studenten en startende leraren zijn bevraagd op:

1. Inschatting van en tevredenheid over de eigen theoretische kennis en praktische vaardigheden op de thema's.
2. De begeleiding die zij krijgen vanuit de opleiding en in de school.
3. De afstemming tussen werkplek en opleiding.

De vragenlijsten zijn opgenomen in Bijlage 1.

Selectie van de samenwerkingsverbanden en doelgroep

Om tien samenwerkingsverbanden te selecteren, zijn er eerst enkele kernvariabelen gedefinieerd die inzicht geven in de samenwerking en is er rekening gehouden met verdeling binnen de sectoren. Vervolgens is er gekeken of en hoe de samenwerkingsverbanden differentiëren op de gekozen variabelen.

Voor het maken van een selectie zijn de antwoorden van individuen binnen het samenwerkingsverband geaggregeerd naar het niveau van het samenwerkingsverband. Dit betekent dat voor ieder samenwerkingsverband een gemiddelde score is berekend op alle kernvariabelen.

Stap 1 in selectie

Als allereerste is er gekeken naar welke samenwerkingsverbanden er hoog, laag of gemiddeld scoren op de onderstaande kernvariabelen.

- tevredenheid samenwerking;
- tevredenheid van de lerarenopleiding met scholen waar hun studenten stage lopen (begeleiding, afstemming, leermogelijkheden etc.);
- tevredenheid van scholen met de lerarenopleiding (betrokkenheid, afstemming curriculum etc.);
- tevredenheid startende leraren over de school;
- tevredenheid startende leraren over de LO;
- tevredenheid van studenten over de samenwerking tussen de LO en school.

Een voorwaarde voor selectie was dat ze op (bijna) alle kernvariabelen een score hebben, dat wil zeggen dat er respondenten zijn die de vragen over deze kernvariabelen hebben ingevuld. Daarnaast is er zoveel mogelijk rekening gehouden met het aantal respondenten binnen het samenwerkingsverband.

Stap 2 in selectie

Vervolgens is er gekeken in welke mate de eerder geselecteerde samenwerkingsverbanden verschillen in de aandacht voor de thema's opbrengstgericht werken, omgaan met verschillen, ouderbetrokkenheid en omgaan met pesten. Er is daarbij een onderscheid gemaakt in vragen aan lerarenopleidingen en scholen. Daarnaast is naar uitschieters in scores gekeken voor de groep samenwerkingsverbanden die bij stap 1 al waren afgefallen. Omdat de samenwerkingsverbanden onvoldoende differentiëren in scores op de thema's is dit criterium uiteindelijk niet meegenomen bij de selectie.

Stap 3 in selectie

Tenslotte, is gekeken naar een evenredige verdeling op het gebied van de omvang van het samenwerkingsverband en sector. Dit heeft geleid tot een selectie van 10 samenwerkingsverbanden en voor elk van deze samenwerkingsverbanden een reserve die in score en kenmerken lijkt op het geselecteerde samenwerkingsverband. Dit is gedaan omdat werd verwacht dat niet alle geselecteerde samenwerkingsverbanden mee konden of wilden doen aan de interviews.

Doelgroepen:

Doelgroepen van de interviews zijn:

- de projectteamleden, inclusief de projectcoördinator;
- directie en docenten van de lerarenopleiding;
- directie en docenten van de scholen;
- studenten en starters.

Afname

De 10 geselecteerde samenwerkingsverbanden zijn benaderd voor medewerking aan de interviews. De opzet was dat er per samenwerkingsverband een gespreksdag werd georganiseerd waarin vier groepsinterviews werden gehouden met een selectie uit de doelgroepen zoals hierboven gegeven. De projectcoördinator is gevraagd dit te organiseren en de selectie van deelnemers voor de interviews te maken.

Uiteindelijk zijn interviews gehouden bij 10 samenwerkingsverbanden die allemaal waren geselecteerd in de eerste groep van 20 (selectie van 10 + reservegroep van 10 samenwerkingsverbanden). De verdeling over de sectoren is door non-respons niet helemaal conform de verdeling van de samenwerkingsverbanden over de sectoren. De verdeling is als volgt:

- PO sector: 6
- VO sector: 3
- MBO sector: 1

De interviews zijn gehouden door een senior onderzoeker voor gespreksvoering en een junior onderzoeker voor verslaglegging. Omdat het niet altijd is gelukt de gesprekken op een dag te organiseren, zijn aanvullende telefonische interviews gehouden. Per samenwerkingsverband is een verslag gemaakt. Dit verslag is gestuurd aan alle projectcoördinatoren als terugkoppeling van de gesprekken.

Analyse

Voor de analyse van de interviewdata is gebruik gemaakt van de richtlijnen voor casestudie-analyse van Miles en Huberman (1994)¹³ en Yin (1994)¹⁴. Met behulp van een coderingssysteem wordt elke casus afzonderlijk en systematisch beschreven door het ontwerpen en vullen van matrices op variabelen (within-site-analyses). Om zicht te krijgen op overeenkomsten en verschillen tussen samenwerkingsverbanden is een cross-case analyse uitgevoerd. Deze cross-case analyse heeft als resultaat dat een beeld wordt verkregen over alle samenwerkingsverbanden heen van de voortgang in de samenwerking, de mogelijke resultaten die daarmee behaald zijn, de tevredenheid van betrokkenen hierover en de redenen voor deze tevredenheid. Per categorie zijn conclusies geformuleerd. De resultaten van de interviews zijn illustratief bij de bevindingen uit de vragenlijst, omdat het hier slechts om een selectie van 10 samenwerkingsverbanden gaat. Zij geven zicht op niet meer dan *mogelijke* achterliggende relaties, achtergronden en verklarende factoren bij de samenwerking en de tevredenheid over de samenwerking en resultaten.

4.3.3 Documentenanalyse

Doel

Om een breder beeld te krijgen van de samenwerking in relatie tot gestelde doelen en ambities (resultaten) en de mogelijke succes- en faalfactoren zijn de activiteitenverslagen die de samenwerkingsverbanden in oktober 2014 en oktober 2015 bij DUO hebben aangeleverd, geanalyseerd.

Dataverzameling

In september 2015 is door het onderzoeksteam ook aan de samenwerkingsverbanden gevraagd eventuele andere relevante documenten over de voortgang op te sturen. Hierop is weinig reactie gekomen, in de meeste gevallen is verwezen naar de activiteitenverslagen. Daarop is besloten alleen uit te gaan van deze activiteitenverslagen.

¹³ Miles, M.B., & Huberman, A.M., (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications

¹⁴ Yin, R.K., (1984). *Case Study Research*. Thousand Oaks: Sage Publications

De samenwerkingsverbanden hebben activiteitenverslagen ingevuld bij de begin- en tussenmeting over de stand van zaken en behaalde doelen binnen het project. De activiteitenverslagen zijn verzameld door DUO en ter beschikking gesteld aan het monitoronderzoek.

Analyse

De activiteitenverslagen zijn met elkaar vergeleken aan de hand van een analyseschema, met categorieën die op basis van de data zijn geïdentificeerd. Daarbij is gekeken naar de tussenmeting en is een vergelijking gemaakt met de beginmeting. Ook hier zijn de richtlijnen voor casestudie-analyse van Miles en Huberman (1994)¹⁵ en Yin (1994)¹⁶ toegepast. Teneinde de uitkomsten van de vragenlijst beter te kunnen interpreteren en succes-faalfactoren op het spoor te komen zijn interviews gehouden en documenten bestudeerd. Voor een overzicht van de resultaten zie Bijlage 2.

4.4 Analyse en respons vragenlijsten

4.4.1 Analyse

Voor de analyse zijn de data uit de twee afzonderlijke vragenlijsten, een voor de projectteams en een voor de niet-projectteams, bij elkaar gevoegd. Waar vragen uit de projectteam-vragenlijst overeenkwamen met vragen uit de niet-projectteam vragenlijst, zijn ze gekoppeld om (waar dit relevant was) ook een totaalbeeld te kunnen krijgen.

Voor de beschrijvingen van de stand van zaken met betrekking tot de onderzoeksvragen zijn frequenties, percentages en gemiddelden (waar dit zinvol was) bepaald. We hebben deze statistieken vervolgens uitgesplitst naar doelgroep (projectteam, scholen, lerarenopleidingen, bestuurders, schoolleiders/directie, studenten en startende docenten) en naar schoolsector (mbo, po en vo).

Vervolgens zijn de resultaten op twee manieren geanalyseerd:

A. Binnen elke meting afzonderlijk

- Op de kenmerken 'sector' (po, vo en mbo) en 'werkkring' (school of lerarenopleiding) is gekeken of er significante verschillen zijn tussen samenwerkingsverbanden. Voor wat betreft 'werkkring' is dit alleen gedaan bij de vragen over de realisatie van basisvoorwaarden van samenwerking en de tevredenheid over de samenwerking. De resultaten hiervan zijn opgenomen in de beschrijving van de resultaten per meting afzonderlijk en aangegeven bij de betreffende tabel in Bijlage 3: Tabellenrapportage.
- Bij de beginmeting is getoetst op de mate van samenwerking voorafgaand aan de samenwerking in het kader van de regeling¹⁷; dit is bij alle vragen gedaan. Significante verschillen zijn opgenomen in de beschrijving van de resultaten. Dit is niet meer gedaan bij de tussenmeting.

¹⁵ Miles, M.B., & Huberman, A.M., (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications

¹⁶ Yin, R.K., (1984). *Case Study Research*. Thousand Oaks: Sage Publications

¹⁷ Daarbij is een onderscheid gemaakt in de mate van samenwerking: naar drie categorieën: Tot de eerste categorie 'nieuwe' (of geen) samenwerking' behoren samenwerkingsverbanden die nog niet hebben samengewerkt in het verleden en ook nog niet zijn begonnen met voorbereidende gesprekken of activiteiten. De tweede categorie 'beginnende samenwerking' omvat de samenwerkingsverbanden waar al wel voorbereiding heeft plaatsgevonden voor het realiseren van een samenwerkingsverband, maar waar nog geen echte samenwerking in de praktijk is geweest. Tot de derde categorie 'bestaande samenwerking' behoren samenwerkingsverbanden die al echt samen projecten hebben opgezet in het verleden.

B. Over de metingen heen

Aangezien de respondenten bij meting 2 maar voor een klein deel uit dezelfde respondenten bestond (slechts 400 respondenten hadden in de 1^e en 2^e meting hetzelfde koppelteken ingevuld) zijn de verschillen over tijd niet bepaald met gepaarde t-toetsen maar waar dit kon met onafhankelijke t-toetsen. Wij achten dit verantwoord omdat de respondentgroep bij de tussenmeting op de kenmerken 'werkkring' en 'sector' ongeveer vergelijkbaar is met de respondent groep van de beginmeting. Aangezien er een gerede kans was op afhankelijkheid (oftewel dat de antwoorden van personen binnen eenzelfde samenwerkingsverband meer gelijk zijn aan elkaar dan antwoorden van personen los beschouwd van het samenwerkingsverband waarvan ze deel uitmaken) zijn op een aantal kernvariabelen eerst multilevelanalyses uitgevoerd. Bij een intra-class correlatie gelijk aan of groter is dan .10 is het niet meer verantwoord om onafhankelijke t-toetsen en Anova's uit te voeren. In die gevallen dat er in beide metingen op dezelfde variabelen sprake was van afhankelijkheid zijn de gemiddelde scores op de betreffende variabelen per samenwerkingsverband eerst geaggregeerd alvorens alsnog een t-toets uit te voeren.

5 Resultaten

5.1 Respons op de vragenlijst

In totaal hebben 325 respondenten de vragenlijst ingevuld die bedoeld is voor de leden van de projectteams. Het aantal respondenten in 2014 was 293.

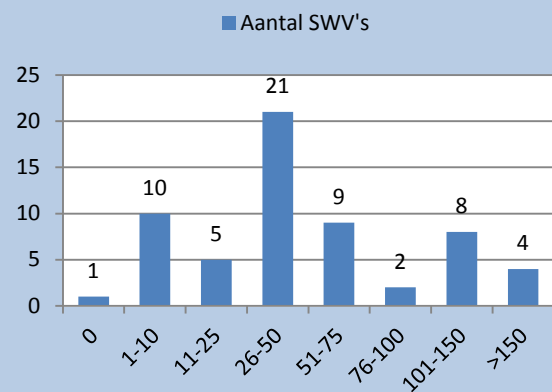
De vragenlijst voor niet-leden van de projectteams is ingevuld door 3444 respondenten, in 2014 waren het er 2661. Omdat deze vragenlijst via contactpersonen is doorgestuurd is en niet achterhaald kon worden hoeveel respondenten uiteindelijk bereikt zijn is het responspercentage niet bekend.

De respondentgroep van 2015 lijkt op de respondentgroep van 2014 voor wat betreft de kenmerken 'werkkring' en 'sector'.

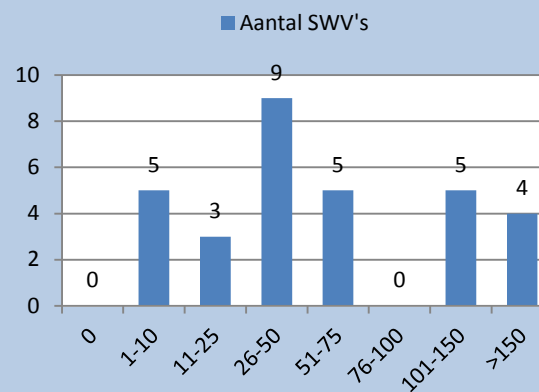
Op de volgende pagina's wordt allereerst de responsverdeling over de samenwerkingsverbanden en vervolgens de kenmerken van de respondentgroepen beschreven in verschillende grafieken met toelichtende tekstkaders.

Responsverdeling per samenwerkingsverband voor alle respondenten en per sector

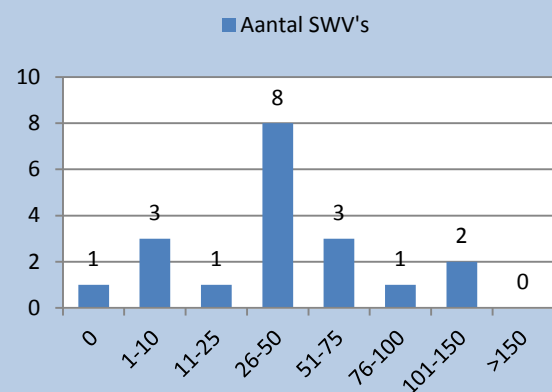
Respons per SWV

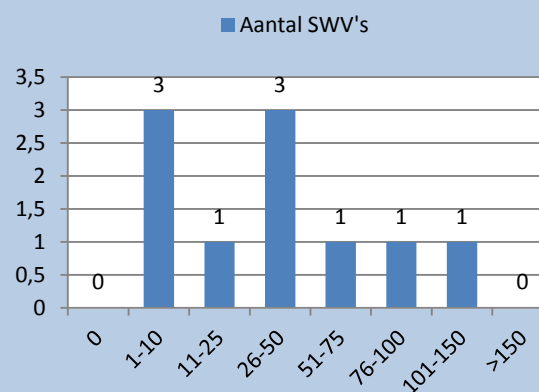
Respons per SWV in po

Respons per SWV in vo

Respons per SWV in mbo

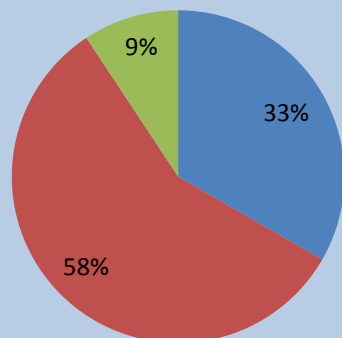
De grafieken hiernaast laten de responsverdeling zien over de samenwerkingsverbanden. Eén samenwerkingsverband reageerde, net als vorig jaar, niet op onze vraag namen en gegevens van projectteamleden en contactpersonen aan te leveren. Dit samenwerkingsverband valt hiermee buiten het onderzoek. Twee samenwerkingsverbanden po die dit jaar zijn gestart zijn zo nauw met elkaar verbonden dat zij een identieke responsgroep hebben en daarom meetellen als één samenwerkingsverband in het onderzoek. De onderzoeksgroep bestaat hiermee uit 59 samenwerkingsverbanden.

De eerste grafiek toont dat in 36 samenwerkingsverbanden 1 tot 50 respondenten de vragenlijst hebben ingevuld. De grafiek toont tevens dat de respons per samenwerkingsverband varieert van 2 tot boven de 150 (min:2;max:301). Er lijkt geen verband te zijn tussen de omvang van het samenwerkingsverband en de respons.

De grafiek voor het po laat ongeveer een gelijke verdeling zien als de grafiek over de totale groep. In het vo is deze verdeling ook terug te vinden en wijkt daarmee af van de verdeling van 2014 toen het aantal samenwerkingsverbanden per responscategorie ongeveer gelijk verdeeld was. In de mbo-sector valt de respons in 7 van de 10 samenwerkingsverbanden in de categorie 1-50.

Kenmerken van de respondentgroep projectteam (N=325)**Werkkring**

■ Lerarenopleiding ■ School ■ Anders

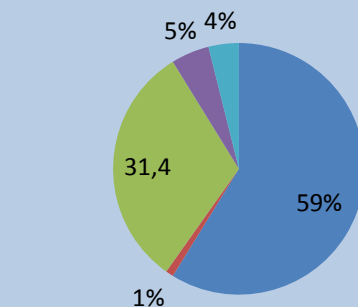
Bovenstaande grafiek laat zien dat het grootste deel van de respondenten op een school werkt.

Tot de groep anders (N=78) behoren betrokkenen die werken bij instellingen als kenniscentra en bovenschoolse stichtingen.

Ten opzichte van 2014 is de groep 'anders' veel kleiner en de groep werkzaam in een school groter. Een van de oorzaken van deze ontwikkeling is dat in 2014 een aantal bestuurders 'anders' hadden aangegeven terwijl hen nu expliciet is verzocht de categorie 'school' aan te geven.

Type lerarenopleiding

■ pabo ■ Academische pabo
■ 2e graads lo ■ ulo
■ Elders

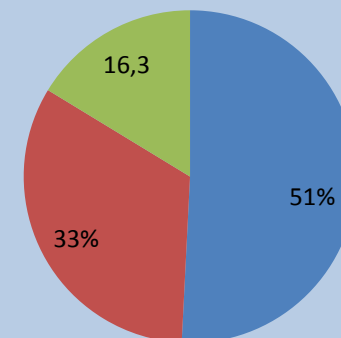
De grafiek hierboven laat zien dat de meeste respondenten van de lerarenopleiding bij een pabo werken.

De verdeling is vergelijkbaar met de vorige meting, met een lichte stijging van de tweedegraads lerarenopleidingen.

Behalve type opleiding is ook gevraagd naar de functie. De functie die men binnen opleidingen heeft zijn (combinatie is mogelijk): instituutopleider (34x), onderwijskundige (30x), vakdidacticus (25x), directie (9x), anders (54x). Ten opzichte van 2014 hebben meer onderwijskundigen en vakdidactici de vragenlijst ingevuld.

Type school

■ po ■ vo ■ mbo

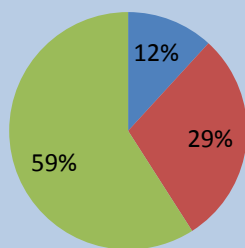
De meeste respondenten uit de groep projectteam leden werken in het po, zoals hierboven is te zien.

Ten opzichte van 2014 is de verdeling van de respondenten over het type school veranderd. In 2014 was de groep projectteamleden die in het vo werkten het grootst (48%).

De functie die zij hebben binnen de school (combinatie is mogelijk): schoolleider/directeur (40x), vakdocent (42x), BOS-ser (45x), stagebegeleider (16x), schoolpracticumdocent (12x), bestuurder (20x), groepsleerkracht (9x), anders (75x). Ten opzichte van 2014 is het aantal bestuurders toegenomen.

Kenmerken groep die niet bij het projectteam is betrokken (N=3444)
Werkkring

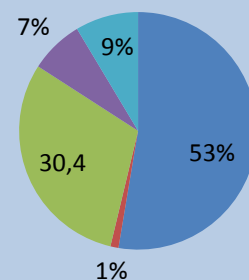
- Lerarenopleiding
- Student of startende leraar
- School/schoolbestuur

De grafiek hierboven laat zien dat het grootste deel van de respondenten die niet tot een projectteam behoren op een school werkt of bij een schoolbestuur. Bovenstaande verdeling is vergelijkbaar met de verdeling over de werkring in de meting van 2014.

Type lerarenopleiding

- pabo
- Academische pabo
- 2e graads lo
- ulo
- Elders

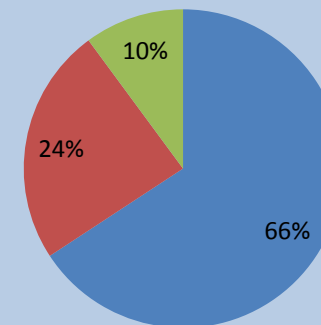
Van de respondenten van een opleiding werkt het grootste deel bij een pabo. In de categorie 'elders' zijn respondenten opgenomen die werken binnen WEB bij een hogeschool (N=3).

De verdeling is vergelijkbaar met 2014.

Behalve type opleiding is ook gevraagd naar de functie. De functie die men binnen opleidingen heeft zijn (combinatie is mogelijk): instituutsopleider (158x), onderwijskundige (107x), vakdidacticus (130x), directie (18x), anders (122x). Net als voor de projectteamleden geldt dat veel meer onderwijskundigen de vragenlijst hebben ingevuld dan in 2014.

Type school

- po
- vo
- mbo

De grafiek hierboven laat zien dat de meeste respondenten die niet in een projectteam zitten in het po werken.

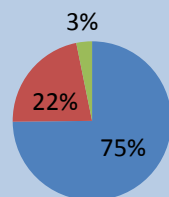
Ten opzichte van de verdeling in 2014, is het aantal respondenten uit een MBO school toegenomen en uit een vo school afgenomen.

De functies die de respondenten binnen de school hebben zijn (combinatie is mogelijk): schoolleider/directeur (432x), vakdocent (355x), BOSser (310x), stagebegeleider (385x), schoolpracticumdocent (137x), bestuurder (69x), groepsleerkracht (875x), anders (344x). Ten opzichte van 2014 is het aantal schoolleiders/directeuren bijna verdubbeld.

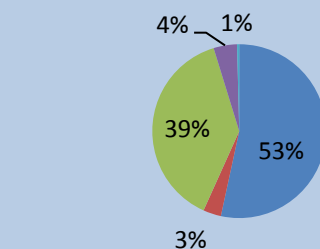
Kenmerken groep studenten en startende leraren (N=943)

Verdeling

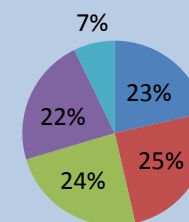
- Student (lio)
- Startende leraar
- Zijinstromer met aanstelling

Type lerarenopleiding
(alleen studenten)

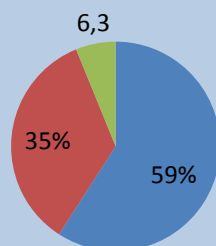
- pabo
- Academische pabo
- 2e graads lo
- ulo
- WEB

Studiejaar (niet ulo)
(alleen studenten)

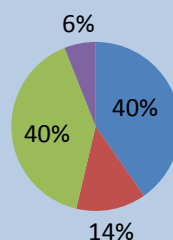
- 1e jaar
- 2e jaar
- 3e jaar
- 4e jaar
- anders

Type school
(alleen startende leraren)

- po
- vo
- mbo

Ervaring als leraar
(alleen startende leraren)

- langer dan 1,5 jaar
- tussen 1 en 1,5 jaar
- tussen half en 1 jaar
- half jaar en minder

De grafieken laten het volgende zien:

- De groep studenten en startende leraren bestaat voor driekwart uit studenten.
- De meeste van deze studenten komen van de pabo. Ten opzichte van 2014 is het aandeel studenten van een 2^e graads opleiding groter
- De groep studenten is ongeveer gelijk verdeeld over de studiejaar.
- De respondentgroep startende leraren is vooral werkzaam in het po, terwijl dit in 2014 nog het vo was.
- De meeste startende leraren hebben tussen een half en een jaar, of meer dan 1,5 jaar ervaring als leraar. In 2014 was de categorie tussen 0,5<1 jaar kleiner (29%)

5.2 Resultaten per onderzoeksvraag

De resultaten worden weergegeven per onderzoeksvraag voor alle samenwerkingsverbanden (SWV) samen. Indien zich significante verschillen¹⁸ tussen de resultaten van de begin- en tussenmeting, de verschillende onderwijssectoren¹⁹ dan wel werkring voordoen dan worden deze aangegeven. Waar de multilevelanalyse een resultaat gaf dat wees op afhankelijkheid is het percentage aangegeven dat verklaard kan worden door het feit dat men tot eenzelfde samenwerkingsverband behoort.

Effectgroottes worden in onderstaande tekst alleen aangegeven bij een r of ω -waarde vanaf 0,20, men spreekt dan van een klein tot gemiddeld effect²⁰. Waar significante verschillen vastgesteld konden worden gaat het in de meeste gevallen om kleine effecten (effectgroottes kleiner dan 0.20). Voor nauwkeuriger statistieken wordt verwezen naar de onderschriften bij de tabellen in Bijlage 3.

1A Samenwerking Algemeen (basisvoorwaarden, acties, opbrengsten)

NB De vragen onder 1A zijn alleen onderzocht bij de leden van de projectteams, de vragen onder 1B en 1C zijn ook gesteld aan de groep 'niet-leden van projectteams'.

1.1 Hoe ziet de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen eruit bij aanvang van de projecten en hoe ontwikkelt zich deze gedurende de looptijd van de projecten?

N.B. Deze vraag is alleen gesteld aan leden van het projectteam.

Situatie beginmeting

De helft (49,6%) van de respondenten dat lid is van een projectteam (N=293) geeft aan dat ze in 2014 met de samenwerking voor deze subsidieregeling zijn gestart, volgens 39,6% is de samenwerking in 2013 gestart en 10,8% geeft aan dat de samenwerking daarvoor al bestond²¹ (tabel 1). De meeste respondenten geven aan dat er al samenwerking was voorafgaand aan de samenwerking in het kader van de regeling (tabel 2)²².

Respondenten van scholen geven significant vaker dan respondenten van opleidingen aan dat er al sprake was van samenwerking voor de samenwerking in het kader van de subsidieregeling.

Volgens 39,9 % vervult de lerarenopleiding de leidende rol in het SWV (=samenwerkingsverband); volgens 22,4% is die rol voor de school of een van de scholen, 29,2 % geeft aan dat geen van de partners in het bijzonder de leidende rol vervult en 2,8% zegt het niet te weten of antwoordt 'niet van toepassing'. In de sector po heeft de lerarenopleiding bij 60% van de samenwerkingsverbanden

¹⁸ Ten behoeve van de leesbaarheid zijn de bijbehorende getallen niet opgenomen. Alle significanties zijn berekend met een betrouwbaarheidsinterval van 95%

¹⁹ Binnen elk tijdstip is er gekeken naar verschillen tussen de groepen betreft po, vo en mbo.

²⁰ Een effectgrootte van bv. 0,24 betekent dat 6% van de uitkomst van de betreffende vraag verklaard kan worden door de splitsingsvariabele (hier: tijd, sector of werkring), zie voor meer uitleg: Baarda, De Goede & Van Dijkum (2011). Basisboek Statistiek met SPSS, p.108.

²¹ In principe is het niet mogelijk dat de samenwerking voor 2013 al zou bestaan, aangezien de regeling er toen nog niet was. Dat neemt niet weg dat de samenwerking al eerder kan zijn opgestart.

²² Kennelijk waren niet alle respondenten voldoende op de hoogte aangaande het al dan niet bestaan van eerdere samenwerking. Zo geven zeven projectteamleden in de vo-sector aan dat het samenwerkingsverband nieuw is, terwijl in werkelijkheid in het vo alleen bestaande samenwerkingsverbanden subsidie hebben aangevraagd.

de leidende rol, in de sector mbo in 44%. In de sector vo is de leidende rol vaker dan in de andere sectoren voorbehouden aan de school. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 3a.

Situatie tussenmeting

Er zijn nog drie nieuwe SWV's bijgekomen in 2014, allen in de sector primair onderwijs. Bij allen bestond er al samenwerking tussen de partijen.

Volgens 34,6 % van de leden van de projectteams (N=312) vervult de lerarenopleiding de leidende rol in het SWV; volgens 22,8% is die rol voor de school of een van de scholen, 39,1 % geeft aan dat geen van de partners in het bijzonder de leidende rol vervult en 3,5% zegt het niet te weten of antwoordt 'niet van toepassing'. In de sector po heeft de lerarenopleiding bij 49,1% van de samenwerkingsverbanden de leidende rol, in de sector mbo bij 29,4%. In de sector vo is de leidende rol vaker dan in de andere sectoren voorbehouden aan de school. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 3b.

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

Er lijkt in alle sectoren meer evenwicht te zijn gekomen in de rolverdeling: in 2014 lag de leiding in het samenwerkingsverband meer dan in 2015 bij de lerarenopleidingen, in 2014 gaf ongeveer 30% aan dat geen van de partners de leidende rol vervult, in 2015 is dat percentage gestegen tot ca. 40%. Wij interpreteren dit als een positieve ontwikkeling waarin zowel de lerarenopleiding als de school ongeveer in gelijke mate het samenwerkingsproject leiden. In de sector vo heeft de lerarenopleiding een wat grotere inbreng gekregen in de leiding van het project. In de sectoren mbo en po heeft de school een groter aandeel in de leidende rol genomen.

1.2. In hoeverre zijn volgens betrokkenen de basisvoorwaarden voor samenwerking gerealiseerd?

N.B. Deze vraag is alleen gesteld aan leden van het projectteam.

Situatie beginmeting

Aan de basisvoorwaarden voor samenwerking is voldaan, zo blijkt uit de antwoorden (N=281, alleen leden van projectteams zijn hierover bevraagd) op stellingen over basisvoorwaarden, gecategoriseerd in termen van Doel, Procedures, Communicatie, Wederzijds vertrouwen, Gelijkwaardigheid, Professionaliteit, Management en Randvoorwaarden (zie hoofdstuk 3 met theoretische achtergrond bij het concept samenwerking). De laagste waarde op een vijfpuntsschaal (1=zeer oneens met de stelling tot 5= zeer eens) is 3,43 (Sd 0,77) ; de hoogste 4,44 (Sd 0.55). Zie tabel 4a voor alle gemiddelden, uitgesplitst per sector.

M.b.t. de categorie Doel is sprake van afhankelijkheid tussen de leden binnen een samenwerkingsverband: deze verklaart 18% van de verschillen in oordeel t.a.v. de stelling '(Binnen ons SWV)... is men het eens over de doelen'; 16% van de verschillen t.a.v. de stelling '...zijn de doelen van de samenwerking transparant' en 13% van de verschillen t.a.v. de stelling '...zijn de doelen van de samenwerking voor iedereen haalbaar'.

Voor de categorie Procedures is geen afhankelijkheid gevonden. De sector po scoort iets hoger op de stelling '(Binnen ons SWV) ..Zorgt iedereen dat taken op tijd worden uitgevoerd'.

Ook m.b.t de categorie Communicatie is er t.a.v. een deel van de stellingen sprake van afhankelijkheid: 19% van de verschillen in oordeel t.a.v. de stelling *'(Binnen ons SWV) ..wordt ieder goed en tijdig geïnformeerd'* en 20% t.a.v. de stelling *'(Binnen ons SWV) .."wordt snel en adequaat gereageerd op elkaar'* wordt erdoor verklaard. Die afhankelijkheid is er niet t.a.v. de stellingen *'(Binnen ons SWV) ..besteden we tijd om ons functioneren te bespreken'*. Binnen het mbo scoort men iets lager op deze stellingen.

Voor wat betreft de categorie Wederzijds vertrouwen is er eveneens voor een deel van de stellingen sprake van afhankelijkheid: 14% van de verschillen in oordeel t.a.v. de stelling *'(Binnen ons SWV) ..hebben we vertrouwen in elkaar'* wordt erdoor verklaard. Daarbij scoort het vo significant lager. Er bestaat geen afhankelijkheid t.a.v. de scores op de stelling *'(Binnen ons SWV)..voeren we een open gesprek over elkaars visie op onderwijs.'* Het po scoort hier iets hoger.

Voor wat betreft de categorie Gelijkwaardigheid bestaat er alleen afhankelijkheid t.a.v. de stelling *'(Binnen ons SWV)..zijn de taken goed verdeeld'* (verklaart 11% van het verschil in scores). Voor wat betreft de stellingen *'(Binnen ons SWV)..gaat men respectvol met elkaar om'* en *'...probeert iedereen van elkaar te leren'* scoort men in het vo iets lager.

Voor de categorie Professionaliteit geldt afhankelijkheid t.a.v. alle stellingen (16% verklaarde variantie voor de stelling *'(Binnen ons SWV)... is het vanzelfsprekend om kennis met elkaar te delen.'* Bij de stellingen binnen de categorie Management.. is bij alle drie stellingen sprake van afhankelijkheid: *'(Het management)...neemt de juiste maatregelen om het SWV te laten functioneren'* verklaart 12%; *'...denkt mee over oplossingen bij problemen tussen de SWV-partners'* verklaart 13% en *'...zorgt dat het SWV draagvlak krijgt in de school'* verklaart 22%). Alleen t.a.v. de laatste stelling doen zich significante verschillen voor tussen de sectoren: het vo scoort hier significant lager.

Voor wat betreft de categorie Randvoorwaarden is er alleen sprake van afhankelijkheid m.b.t. de stelling *(Op onze school)...krijgen mensen voldoende mogelijkheden om zich te professionaliseren als opleider/begeleider'* (verklaart 13% van het verschil in scores).

Algehele tevredenheid over de samenwerking.

Aan het einde van het deel over de samenwerking is in de vragenlijst voor projectteams de vraag gesteld of men al met al tevreden is over de samenwerking binnen het samenwerkingsverband. De totale gemiddelde score is 3,90 (sd. 0,67) op een vijfpuntsschaal (1=zeer oneens met de stelling tot 5= zeer eens) zie tabel 5a. Er is sprake van afhankelijkheid: 20% van de verschillen in scores kan worden verklaard vanuit het feit dat men tot eenzelfde samenwerkingsverband behoort. De tevredenheid over de samenwerking verschilt per sector: in het vo is men het minst tevreden. Voor de algehele tevredenheid over de samenwerking maakt het niet uit of men op een school werkt of op een lerarenopleiding.

Situatie tussenmeting

Aan de basisvoorwaarden voor samenwerking wordt nog steeds voldaan, zo blijkt uit de antwoorden op de stellingen (N= 313) over de basisvoorwaarden Doel, Procedures, Communicatie, Wederzijds vertrouwen, Gelijkwaardigheid, Professionaliteit, Management en Randvoorwaarden (zie hoofdstuk 3 met theoretische achtergrond bij het concept samenwerking). De laagste waarde op een

vijfpuntsschaal (1=zeer oneens met de stelling tot 5= zeer eens) is 3,47 (sd. 0,81); de hoogste 4,61(sd. 0,53).

Voor een overzicht met uitsplitsing op sector, inclusief de significante verschillen, zie tabel 4b.

De afhankelijkheid die er bij de beginmeting bleek te bestaan m.b.t. de categorie Doel is er nu niet meer. T.a.v. de stelling *‘(Binnen ons SWV).. is men het eens over de doelen’*, scoort men binnen het vo het laagst.

Voor de categorie Procedures is ook nu geen afhankelijkheid gevonden. De Anova-toets laat zien dat er een significant verschil is tussen de sectoren m.b.t. de stelling *‘(Binnen ons SWV) ..hebben we regelmatig overleg’*, het vo scoort ook hier het laagst.

Een onafhankelijke t-toets wijst uit dat er ook significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken: de lo-respondenten scoren hoger op de stelling *‘(Binnen ons SWV) ...maken we afspraken over de taakverdeling’* (LO: gem.4,41; sd. 0,53 t.o.v. school: gem. 4,23; sd. 0,53). Dit geldt ook voor *‘...hebben we regelmatig overleg’* (LO: gem.4,63; sd. 0,51 t.o.v. school: gem. 4,45; sd. 0,59).

M.b.t de categorie Communicatie is er t.a.v. één van de stellingen sprake van afhankelijkheid, deze verklaart 13% van de verschillen in oordeel t.a.v. de stelling *‘(Binnen ons SWV) ..wordt ieder goed en tijdig geïnformeerd’*. Hierbij maakt het ook uit tot welke sector men behoort: het vo scoort wat betreft deze stelling lager dan de andere sectoren, dat geldt ook voor de stellingen *‘(Binnen ons SWV)..worden meningsverschillen en conflicten constructief besproken’* en *‘..wordt snel en adequaat gereageerd op elkaar’*

Voor wat betreft de categorie Wederzijds vertrouwen is voor geen van de stellingen sprake van afhankelijkheid. Een onafhankelijke t-toets wijst uit dat er significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken: respondenten van de lerarenopleiding scoren gemiddeld hoger op de stelling *‘(Binnen ons SWV)...hebben we vertrouwen in elkaar.’* LO: gem.4,37; sd. 0,54 t.o.v. school: gem. 4,22; sd. 0,59).

In de categorie Gelijkwaardigheid is geen afhankelijkheid gevonden t.a.v. de stellingen. T.a.v. de stelling *‘(Binnen ons SWV)..zijn de taken evenwichtig verdeeld’* scoort het vo scoort iets lager. Voor de categorie Professionaliteit is geen afhankelijkheid gevonden t.a.v. de stellingen.

Bij de stellingen binnen de categorie Management is ook nu bij alle drie stellingen sprake van afhankelijkheid: *‘(Het management)...neemt de juiste maatregelen om het SWV te laten functioneren’* verklaart 14%; *‘..denkt mee over oplossingen bij problemen tussen de SWV-partners’* verklaart 16%) en *‘...zorgt dat het SWV draagvlak krijgt in de school’* verklaart 12%.

Voor wat betreft de categorie Randvoorwaarden is er geen afhankelijkheid m.b.t. de drie stellingen. Met betrekking tot de stelling *‘(Op onze school)...krijgen mensen voldoende tijd om hun verplichtingen ihkv het SWV na te komen’* is er een significant verschil tussen de sectoren: in het po is men hier iets tevredener over.

Algehele tevredenheid over de samenwerking.

De totale gemiddelde score is 4,05 (sd. 0,62) op een vijfpuntsschaal (1=zeer oneens met de stelling tot 5= zeer eens) zie tabel 5b. Er is geen sprake meer van afhankelijkheid. Er zijn significante verschillen tussen de drie sectoren in de mate van tevredenheid: in het vo zijn de projectteamleden het minst tevreden. Voor de algehele tevredenheid over de samenwerking maakt het niet uit of men op een school werkt of op een lerarenopleiding.

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

De relatief hoge mate van tevredenheid over de samenwerking binnen het samenwerkingsverband is vrijwel op hetzelfde –al relatief hoge– niveau gebleven, dit geldt voor alle sectoren. Het relatief hoge aantal respondenten uit het vo dat bij deze vraag in 2014 nog ‘weet niet’ invulde is beduidend afgenomen. De samenwerking is dus in elk geval merkbaarder geworden.

Opvallend is dat tijdens de tussenmeting de tevredenheid van projectteamleden minder afhangt van in welk SWV men zich bevindt, multilevel analyses waren voor deze meting meestal niet nodig (uitgezonderd voor één stelling binnen de categorie Communicatie en drie binnen de categorie Management). Een verklaring hiervoor kan zijn dat naarmate de tijd vordert, de samenwerking overal op gang komt waardoor de aanvankelijke verschillen tussen samenwerkingsverbanden steeds kleiner worden. Het maakt dan niet meer uit in welk samenwerkingsverband je je bevindt.

Overall wordt er in 2015 significant hoger gescoord op stellingen in de categorie Procedures: *‘(Binnen ons SWV)..maken we afspraken over taakverdeling’, ‘...zorgt iedereen dat taken op tijd worden uitgevoerd’* en *‘..hebben we regelmatig overleg’*. Ook wordt er in 2015 overall hoger gescoord op stellingen uit de categorie Wederzijds vertrouwen: *‘(Binnen ons SWV)..voeren we een open gesprek over elkaars visie op onderwijs’* en *‘...kunnen we ook in lastige situaties van elkaar op aan.’*. In 2015 is er eveneens een toename van de gemiddelde scores t.a.v. een van de stellingen uit de categorie Professionaliteit *‘(Binnen ons SWV)..is het vanzelfsprekend om kennis met elkaar te delen’*.

Wat betreft de ontwikkeling op sectorniveau wijzen de onafhankelijke t-toetsen uit dat projectteamleden binnen het vo in 2015 significant hoger scoren dan in 2014 op de mate waarin zij het eens zijn met de stelling in de categorie Procedures *‘(Binnen ons SWV) ..zorgt iedereen dat taken op tijd worden uitgevoerd’*.

Binnen het po wordt in 2015 significant hoger gescoord op de stelling in dezelfde categorie *‘(Binnen ons SWV) ...hebben we regelmatig overleg.’* Binnen het po en vo wordt in 2015 ook hoger gescoord op de stelling in de categorie Wederzijds vertrouwen *‘..kunnen we ook in lastige situaties van elkaar op aan’*. Binnen het mbo wordt er in 2015 hoger gescoord op een van de stellingen in de categorie Wederzijds vertrouwen *‘(Binnen ons SWV) .. voeren we een open gesprek over elkaars visie op onderwijs’* ($r=0.25$; klein tot gemiddeld effect) en in de categorie Professionaliteit *‘..is het vanzelfsprekend om kennis met elkaar te delen.’* ($r=0.26$; klein tot gemiddeld effect).

Waren er in 2014 geen significante verschillen tussen respondenten van scholen en lerarenopleidingen over de realisatie van basisvoorwaarden, in 2015 zijn die er wel: projectteamleden die op een lerarenopleiding werken zijn tevredener dan projectteamleden van scholen over de mate waarin binnen het samenwerkingsverband basisvoorwaarden zijn gerealiseerd

met betrekking tot Procedures en Wederzijds vertrouwen. Voor de algehele tevredenheid over de samenwerking maakt het in beide metingen niet uit of men op een school werkt of op een lerarenopleiding.

1.3. Worden jaarlijks de wederzijdse behoeften en vragen systematisch in kaart gebracht? Hoe vaak en op welke manier?

N.B. Deze vraag is alleen gesteld aan de leden van het projectteam.

Situatie beginmeting

Van de respondenten (N=281) geeft 44,5% aan dat de wederzijdse behoeften met betrekking tot de samenwerking regelmatig worden bevraagd, 34,9% geeft aan dat dit soms gebeurt en 18,9 % kiest voor de optie 'weet ik niet'. Hierbij doen zich geen significante verschillen voor tussen de sectoren (tabel 6a).

Dit bevragen van wederzijdse behoeften gebeurt eens per kwartaal (32,4%) of vaker (31,5%). Volgens 18,5 % gebeurt dit halfjaarlijks, volgens 14,0% jaarlijks en bij 3,6% gebeurt dit minder dan eens per jaar (tabel 7a).

Bij uitsplitsing naar sector blijkt de frequentie van deze behoeftepeiling significant te verschillen: in het vo worden de behoeften het minst frequent bevraagd. Het bevragen van de wederzijdse behoeften gebeurt op meerdere manieren die naast elkaar worden gebruikt: vaak als agendapunt tijdens formeel overleg, via e-mail en in persoonlijke gesprekken.

Situatie tussenmeting

Van de respondenten (N=311, alleen projectteams) geeft 55,3% aan dat de wederzijdse behoeften met betrekking tot de samenwerking regelmatig worden bevraagd, 37,0% geeft aan dat dit soms gebeurt en 4,5% kiest voor de 'weet ik niet optie'. Ook nu zijn er geen significante verschillen tussen de sectoren (tabel 6b).

Het bevragen van wederzijdse behoeften gebeurt eens per kwartaal (42,5%) of vaker (21,6). Volgens 24,0 % gebeurt dit halfjaarlijks, volgens 10,5% jaarlijks en bij 1,4% gebeurt dit minder dan eens per jaar (tabel 7b).

Bij uitsplitsing naar sector blijkt ook nu de frequentie van deze behoeftepeiling significant te verschillen: in het vo worden de behoeften het minst vaak bevraagd. Het bevragen van de wederzijdse behoeften gebeurt, evenals bij de beginmeting werd aangegeven, op meerdere manieren die naast elkaar worden gebruikt: agendapunt tijdens formeel overleg, via e-mail en in persoonlijke gesprekken.

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

De Mann-Whitney U toets laat geen significante verschillen zien tussen de resultaten van de beginmeting ten opzichte van de tussenmeting, dat geldt zowel voor de vraag óf er binnen het samenwerkingsverband behoeften met betrekking tot de samenwerking worden bevraagd, als ook voor de vraag hoe vaak dit gebeurt. Opvallend is dat het percentage respondenten dat in 2014 koos

voor de optie 'weet ik niet' (18,9%) bij de vraag óf er behoeften worden gepeild in 2015 is teruggelopen naar 4,5%.²³

1.4. Worden op grond hiervan acties ondernomen voor aanpassing en verbetering? Op welke manier?

N.B. Deze vraag is alleen gesteld aan de leden van het projectteam.

Situatie beginmeting

Volgens 67,6% van de respondenten (N=281) zijn acties ter verbetering van de samenwerking binnen het samenwerkingsverband ondernomen; 3,9% geeft aan dat er geen acties ter verbetering zijn geweest, 28,5% zegt het niet te weten. Er zijn in deze geen significante verschillen gevonden tussen de sectoren (tabel 8a).

Vaak genoemd worden acties die als onderwerp hadden 'aanpassingen afspraken en/of procedures', 'verbetering communicatie', 'professionalisering en scholing'. Acties gericht op herstel van wederzijds vertrouwen worden het minst vaak genoemd. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 9a.

Situatie tussenmeting

Volgens 71,7% van de respondenten (N= 311) zijn acties ter verbetering van de samenwerking binnen het samenwerkingsverband ondernomen; 5,5% geeft aan dat er geen acties ter verbetering zijn geweest, 22,8% zegt het niet te weten. Ook nu doen zich geen significante verschillen voor tussen de sectoren (tabel 8b).

Evenals bij de beginmeting worden vooral acties genoemd als 'aanpassingen afspraken en/of procedures', 'verbetering communicatie', 'professionalisering en scholing'. Ook nu worden acties gericht op herstel van wederzijds vertrouwen worden het minst vaak genoemd. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 9b.

Ontwikkeling (Vergelijking tussenmeting-beginmeting)

Het percentage van de respondenten dat meldt in 2015 dat er verbeteracties zijn ondernomen, en het percentage dat kiest voor de optie 'weet niet/nvt' verschilt niet significant ten opzichte van 2014.

1.5 Worden deze acties geëvalueerd en de uitkomsten daarvan ingezet voor verbetering (pdca-cyclus)?

N.B. Deze vraag is alleen gesteld aan de leden van het projectteam.

Situatie beginmeting

De acties ter verbetering van de samenwerking worden volgens het overgrote deel (65,3% of meer) van de respondenten (N=122) geëvalueerd en minstens 57,1% van de respondenten beoordeelt de gevolgen als positief. Een uitzondering hierop vormen acties gericht op herstel van wederzijds vertrouwen: slechts 40,0% (8 van de 20) van de respondenten geeft hierbij aan dat deze acties worden geëvalueerd, 42,9% noemt de gevolgen positief en 57,1% (12 van de 20) kiest voor de optie 'weet ik niet' (zie tabel 10a).

²³ Om de Mann-Whitney u toets uit te kunnen voeren is de optie 'weet ik niet' buiten beschouwing gelaten.

Situatie tussenmeting

De acties ter verbetering van de samenwerking worden ook nu volgens het overgrote deel van de respondenten (75,6% of meer) geëvalueerd (N=140) en 64,2% of meer van de respondenten ervaart positieve gevolgen. Acties gericht op herstel van vertrouwen vormen nog steeds een uitzondering: 56,5% (13 van de 23) van de respondenten geeft aan dat deze worden geëvalueerd, wel noemt nu 77,3% (17 van de 23) de gevolgen positief en kiest nog maar 18,2% (4 van de 23) voor de optie 'weet ik niet'. (zie tabel 10b).

Ontwikkeling (vergelijking beginmeting-tussenmeting)

Het percentage van de respondenten dat aangeeft dat acties worden geëvalueerd is in 2015 licht toegenomen, dat geldt voor alle genoemde acties.

Het percentage respondenten dat aangeeft dat deze evaluatie positieve gevolgen voor de samenwerking heeft is eveneens licht gegroeid. Het percentage respondenten dat kiest voor de optie 'weet ik niet' is voor alle genoemde acties afgenomen.

1B Samenwerking op de 4 thema's (opbrengstgericht werken, omgaan met verschillen, ouderbetrokkenheid, pesten)

1.6 Hoe ziet de samenwerking op deze thema's tussen lerarenopleidingen en scholen eruit bij aanvang van de projecten?

Situatie beginmeting

In het curriculum van de **lerarenopleidingen** wordt in 2014 volgens de respondenten van de eenjarige (universitaire) lerarenopleidingen (N= 18) met betrekking tot de vier thema's relatief de meeste aandacht besteed aan 'opbrengstgericht werken' (50,0% geeft aan dat hier veel aandacht voor is) en 'omgaan met verschillen' (55,6% geeft aan dat hier veel aandacht voor is).

'Ouderbetrokkenheid' en 'pesten' krijgen nauwelijks aandacht op de universitaire lerarenopleiding (11,1% resp. 5,6% geeft aan dat hier veel aandacht voor is in het curriculum, zie tabel 11a). Ook in de eerste twee jaar van de hbo-opleiding (N= 294) komen laatstgenoemde thema's in vergelijking met de andere twee minder aan bod (tabel 12a). In het derde en vierde leerjaar van de tweedegraads lerarenopleidingen en pabo's (N= 294) is er meer aandacht voor de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten', maar nog altijd minder dan de andere twee (tabel 13a).

Ook bij uitsplitsing naar de sector waarop de lerarenopleidingen gericht zijn valt op dat in alle sectoren de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'omgaan met verschillen' de meeste aandacht krijgen. Voor wat betreft de aandacht voor de vier thema's in het 3^e en 4^e opleidingsjaar, doen zich significante verschillen voor tussen de sectoren: lerarenopleidingen die gericht zijn op het po besteden meer aandacht aan de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'ouderbetrokkenheid' dan lerarenopleidingen die gericht zijn op vo en mbo.

De thema's komen op verschillende manieren terug in het curriculum: vooral in vakdidactiek, algemene didactiek, bij pedagogiek- en onderwijskunde en in stageopdrachten. De thema's komen aan de orde via zowel integratie in vakken, via te bestuderen literatuur, stageopdrachten van de lerarenopleiding en onderzoek van studenten (zie tabel 14a en 15a).

Voor de **scholen** geldt eveneens dat volgens de respondenten (N= 1884) in het opleidings- en praktijkgedeelte relatief de meeste aandacht uitgaat naar de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'omgaan met verschillen'. Wel is er meer dan in de lerarenopleiding ook aandacht voor de thema's 'pesten' (61,6%) en 'ouderbetrokkenheid' (54,7%).

De verschillen in aandacht voor de thema's tussen de sectoren zijn significant: de po-scholen hebben de meeste aandacht voor alle vier de thema's. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 16a. Genoemde thema's komen zowel in het opleidings- als in het praktijkdeel van de scholen terug (vaker in het praktijkdeel) en op verschillende manieren (in volgorde van meest genoemd): er wordt naar verwezen in het kader van andere onderwerpen, ze worden specifiek aan de orde gesteld in bijeenkomsten, via stageopdrachten van de school, via te bestuderen literatuur, via onderzoek van studenten in de school en studenten maken er lesmateriaal over (tabel 17a).

Situatie tussenmeting

Ook nu wordt in de **lerarenopleidingen** relatief de meeste aandacht besteed aan 'opbrengstgericht werken' en 'omgaan met verschillen'. Dat geldt voor zowel de eenjarige (N= 28), als voor de hbo-lerarenopleidingen (N=365). 'Ouderbetrokkenheid' en 'pesten' krijgen iets meer aandacht dan in 2014, maar nog steeds aanzienlijk minder dan de andere twee thema's aandacht krijgen op de universitaire lerarenopleiding (7,1% resp. 7,1% geeft aan dat er veel aandacht voor is, zie tabel 11b), dat geldt ook voor de eerste twee jaar van de hbo-opleiding (11,8% resp. 20,5%, zie tabel 12b). In het derde en vierde leerjaar van de tweedegraads lerarenopleidingen en pabo's komen de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' wel meer aan bod (46,8% resp. 32,6%), maar ook nu in mindere mate dan de andere twee thema's. Ook nu is er wat de aandacht in het derde en vierde jaar betreft sprake van significante verschillen tussen de sectoren: lerarenopleidingen gericht op het po besteden meer dan lerarenopleidingen die gericht zijn op de andere sectoren aandacht aan het thema 'opbrengstgericht werken' (zie tabel 13b).

De thema's komen op verschillende manieren terug in het curriculum: ook nu vooral in vakdidactiek, algemene didactiek, pedagogiek- en onderwijskunde en in stageopdrachten. De thema's komen aan de orde via zowel via integratie in vakken, in te bestuderen literatuur, in stageopdrachten van de lerarenopleiding en bij onderzoek van studenten (zie tabel 14b en 15b).

Ook voor de **scholen** (N= 1884) geldt dat in het opleidings- en praktijkgedeelte relatief de meeste aandacht uitgaat naar de thema's 'omgaan met verschillen' en 'opbrengstgericht werken'. Meer dan in de lerarenopleiding is er aandacht voor de thema's 'pesten' (57,8%) en 'ouderbetrokkenheid' (59,6%).

Ook nu geldt dat de po-scholen significant meer aandacht aan alle thema's besteden. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 16b.

Genoemde thema's komen zowel in het opleidings- als in het praktijkdeel van de scholen terug (vaker in het praktijkdeel) en op verschillende manieren (in volgorde van meest genoemd: in het praktijkdeel, er wordt naar verwezen in het kader van andere onderwerpen, in het opleidingsdeel, ze worden specifiek aan de orde gesteld in bijeenkomsten, in literatuur, via stage-opdrachten van de

school, via onderzoek van studenten in de school en studenten maken er lesmateriaal over (tabel 17b).

Ontwikkeling (vergelijking begin- en tussenmeting)

De meeste aandacht lijkt zowel in de lerarenopleidingen als in de scholen ook in 2015 uit te gaan naar de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen'. Dat geldt voor alle sectoren, waarbij het po de meeste aandacht besteedt aan alle vier de thema's.

De aandacht van de **lerarenopleidingen** voor het thema 'opbrengstgericht werken' is in 2015 vergeleken met de beginmeting afgenomen, zowel in het eerste en tweede jaar, als in het derde en vierde jaar. Daarentegen is de aandacht in de lerarenopleidingen voor het thema 'verschillen tussen leerlingen' toegenomen, zowel in het eerste en tweede jaar, als in het derde en vierde jaar.

Ten aanzien van de thema's in het derde en vierde opleidingsjaar is er in 2015 een afname te zien van de aandacht voor 'opbrengstgericht werken' en een toename voor 'verschillen tussen leerlingen'. Meer dan in de andere sectoren is er bij de lerarenopleidingen in de po-sector een toename voor 'verschillen tussen leerlingen'. Lerarenopleidingen gericht op het mbo besteden in het eerste en tweede jaar meer dan in 2014 aandacht aan 'verschillen tussen leerlingen' ($r=0.28$; klein tot gemiddeld effect) en 'ouderbetrokkenheid'. Ze besteden in het derde en vierde opleidingsjaar in 2015 minder aandacht dan in 2014 aan 'opbrengstgericht werken'.

In de lerarenopleidingen die gericht zijn op het vo verschilt de aandacht voor de thema's in alle opleidingsjaren van lerarenopleidingen in 2015 niet significant van die in 2014.

Respondenten van de **scholen** geven in 2015 iets vaker aan dat er aandacht wordt besteed aan het thema 'ouderbetrokkenheid' in het opleidings- en praktijkgedeelte op school.

Scholen binnen het po geven in 2015 iets lagere scores voor de aandacht die op hun school wordt besteed aan de thema's 'verschillen tussen leerlingen' en 'pesten'.

Respondenten van scholen in de mbo-sector vinden in 2015 meer dan in 2014 dat er op hun school aandacht wordt besteed aan de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'ouderbetrokkenheid'.

Respondenten van scholen in het vo vinden in 2015 meer dan in 2014 dat er op hun school aandacht wordt besteed aan het thema 'verschillen tussen leerlingen'.

1.7. Heeft de samenwerking geleid tot zichtbare aanpassingen op de thema's in het curriculum van de lerarenopleidingen en in het opleidings- en praktijkgedeelte van de scholen?

N.B. Deze vraag is alleen gesteld aan de leden van het projectteam.

Situatie beginmeting

De samenwerking met de scholen heeft wel tot enige aanpassingen in het curriculum van de lerarenopleiding geleid, met name op de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' maar er komen zeker meer aanpassingen, ook op de andere thema's, aldus het merendeel van de respondenten (N=44). De omvang van de aanpassingen varieert, de meeste vallen in de categorieën 'aanpassingen van redelijke omvang' en 'kleine aanpassingen' (tabel 18a).

Ook op de scholen (N=71) heeft de samenwerking geleid tot kleine en soms grotere aanpassingen op de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' en er zijn aanpassingen, ook op de andere thema's, in voorbereiding. (tabel 19a).

Situatie tussenmeting

De samenwerking met de scholen heeft tot meer aanpassingen in het curriculum van de lerarenopleiding geleid, aldus de respondenten (N=53) nu meer op alle vier thema's en er zijn aanpassingen op alle thema's in voorbereiding. De omvang van de aanpassingen varieert, de meeste vallen in de categorieën 'aanpassingen van redelijke omvang' en 'kleine aanpassingen'. (tabel 18b).

Ook op de scholen (N=76) heeft de samenwerking geleid tot meer aanpassingen op de vier thema's en er zijn meer aanpassingen nog in voorbereiding. De omvang van de aanpassingen varieert, de meeste vallen in de categorieën 'aanpassingen van redelijke omvang' en 'kleine aanpassingen'. (tabel 19b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

Er worden in 2015 meer aanpassingen gedaan door zowel de lerarenopleidingen als de scholen, op alle thema's. Het betreft meestal aanpassingen uit de categorie 'aanpassingen van redelijke omvang' en 'kleine aanpassingen'. Ook het aantal voorgenomen aanpassingen is toegenomen, dat geldt zowel voor de lerarenopleidingen als de scholen.

1C Samenwerking m.b.t. de begeleiding van startende leraren
1.8. Hoe ziet de samenwerking tussen lerarenopleidingen en scholen op dit thema eruit bij aanvang van de projecten?
Situatie beginmeting

Van de respondenten die op een **lerarenopleiding** werken (N=252) geeft 31,7% aan dat zijn of haar lerarenopleiding betrokken is bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren. Volgens 27 % is hun lerarenopleiding niet betrokken bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren en 41,3% weet het niet. Respondenten van lerarenopleidingen in de vo-sector geven significant vaker aan dat hun lerarenopleiding is betrokken bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren (tabel 20a).

De aanpak bestaat uit een variatie van vooral (in volgorde van meest genoemd) training, intervisie, terugkomdagen en lesbezoek (tabel 21a).

Van de respondenten van de **scholen** (N=1534) geeft de helft (52,3%) aan dat startende leraren op hun school niet worden ondersteund vanuit de lerarenopleiding. Een derde (33,4%) geeft aan het niet te weten. Respondenten van scholen uit de sector po geven minder vaak aan dat er vanuit de lerarenopleiding ondersteuning wordt gegeven (tabel 56a).

Volgens 68,2% van de respondenten die op een school werken bestaat er op hun school speciale ondersteuning voor startende leraren, volgens 16,6% is dat niet het geval en 15,2% weet het niet. Er zijn verschillen tussen de sectoren: de respondenten van vo-scholen geven significant vaker aan dat er speciale ondersteuning is (tabel 22a).

Deze ondersteuning wordt hoofdzakelijk door de scholen zelf verzorgd en bestaat voornamelijk uit (een combinatie van): coaching, begeleiding door sectie of lerarenteam, lesobservatie en intervisie (in volgorde van meest genoemd). Taakreductie in de zin van een opbouw in de lestaak in termen

van uren en klassen, alsook begeleiding (training, scholing) vanuit de lerarenopleiding komt relatief het minst voor (zie tabel 23a).

De respondenten van de scholen zijn het eens met de stelling dat er binnen de aanpak/methodiek van startende leraren op hun school sprake is van een doorlopende leerlijn tussen het initiële programma van de lerarenopleiding en de eerste fase van het leraarsberoep (gem. 3,30; sd.=0,89). Ze vinden ook dat er binnen die aanpak voldoende ruimte is voor maatwerk (gem. 3,68; sd.=0,83). Ze zijn het eens met de stelling dat op hun school de vorm van de begeleiding van startende leraren is vastgelegd (gem.3,64; sd.=0,98). Respondenten van scholen in het vo geven significant vaker aan dat zij een doorlopende leerlijn ervaren, zij vinden ook vaker dat er ruimte is voor maatwerk in de begeleiding en geven ook vaker aan dat op hun school de vorm van begeleiding van de startende leraren is vastgelegd ($\omega^2 = 0.06$; medium effect) . Zie tabel 24a voor de gemiddelden, voor de frequentieverdelingen zie de tabellen 25a, 26a en 27a).

Situatie tussenmeting

Van de respondenten die op een **lerarenopleiding** werken (N=314) geeft 48,1% aan dat zijn of haar lerarenopleiding betrokken is bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren. Volgens 17,8 % is hun lerarenopleiding niet betrokken bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren en 34,1% weet het niet. Er zijn nu geen significante verschillen tussen de sectoren (tabel 20b).

De aanpak bestaat uit een variatie van vooral (in volgorde van meest genoemd) training, intervisie, terugkomdagen en lesbezoek (tabel 21b).

Van de respondenten van de scholen (N=1617) geeft de helft (50,5%) aan dat startende leraren op hun school niet worden ondersteund vanuit de lerarenopleiding. Een derde (36,7%) geeft aan het niet te weten. Er zijn significante verschillen tussen de verschillende sectoren m.b.t de ondersteuning van startende leraren vanuit de lerarenopleiding: respondenten van het po geven minder vaak aan dat die wordt gegeven (tabel 56b).

Volgens 70,8% van de respondenten die op een **school** werken (N=1622) bestaat er op hun school speciale ondersteuning voor startende leraren, volgens 15,5% is dat niet het geval en 13,7% weet het niet. Er zijn significante verschillen tussen de sectoren: de respondenten van vo-scholen geven vaker aan dat er speciale ondersteuning is (tabel 22b).

Deze ondersteuning wordt hoofdzakelijk door de scholen zelf verzorgd en bestaat voornamelijk uit (een combinatie van): coaching, begeleiding door sectie of lerarenteam, lesobservatie en intervisie (in volgorde van meest genoemd). Taakreductie in de zin van een opbouw in de lestaak in termen van uren en klassen, alsook begeleiding (training, scholing) vanuit de lerarenopleiding komt relatief het minst voor (zie tabel 23b).

De respondenten van de scholen zijn het eens met de stelling dat er binnen de aanpak/methodiek van startende leraren op hun school sprake is van een doorlopende leerlijn tussen het initiële programma van de lerarenopleiding en de eerste fase van het leraarsberoep (gem. 3,31; sd.=0,87). Ze vinden ook dat er binnen die aanpak voldoende ruimte is voor maatwerk (gem.3,67; sd.=0,81). Ze zijn het eens met de stelling dat op hun school de vorm van de begeleiding van startende leraren is vastgelegd (gem. 3,55; sd.=1,03). Respondenten van scholen in het vo geven vaker aan dat zij een

doorlopende leerlijn ervaren, zij vinden ook vaker dat er ruimte is voor maatwerk in de begeleiding en geven ook vaker aan dat op hun school de vorm van begeleiding van de startende leraren is vastgelegd. Zie tabel 24b voor de gemiddelden, voor de frequentieverdelingen zie de tabellen 25b, 26b en 27b.

Ontwikkeling (vergelijking beginmeting en tussenmeting)

Respondenten van de **lerarenopleidingen** geven vaker aan (in 2014 was dit 31,1%, in 2015 48,1%) dat hun opleiding betrokken is bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren. Het percentage dat aangeeft niet te weten of hun opleiding hierbij betrokken is, is teruggelopen. De begeleiding bestaat evenals in 2014 uit een variatie van vooral training, intervisie, terugkomdagen en lesbezoek.

Respondenten van lerarenopleidingen in de sector po geven in 2015 vaker aan dat hun opleiding betrokken is bij de aanpak van startende leraren, terwijl de categorieën 'niet betrokken' en 'weet ik niet' minder vaak worden genoemd.

Respondenten die op de **scholen** werken geven in 2015 ongeveer in gelijke mate als in 2014 aan dat er op hun school speciale ondersteuning bestaat op voor startende leraren. Er is wel verschil op sectorniveau: binnen het vo zijn de antwoorden hetzelfde als in 2014, maar het po en mbo geven in 2015 vaker dan in de beginmeting aan dat die ondersteuning er is en daarbij is de categorie 'weet ik niet' afgenomen. Dezelfde mix van begeleidingsvormen wordt hierbij genoemd als in 2014.

Er is geen verandering opgetreden voor wat betreft de oordelen over de begeleiding in termen van doorlopende leerlijn, ruimte voor maatwerk en het vastgelegd zijn van de vorm van de begeleiding. In beide metingen scoren respondenten van scholen uit de vo-sector significant hoger op stellingen hierover.

Het vo komt tot nu toe naar voren als sector die voorop loopt in de begeleiding van startende leraren, maar het ziet er naar uit dat met name de lerarenopleidingen in po en mbo hun achterstand op dit gebied aan het inhalen zijn. Zij geven vaker dan in de beginmeting aan dat zij een ondersteuningsaanbod hebben voor startende leraren.

Terwijl men het binnen het voortgezet onderwijs in 2015 iets minder eens is met de stelling '*Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school is sprake van een doorlopende leerlijn tussen theorie en praktijk in het initiële programma en de eerste fase van het leraarsberoep*', is men het binnen het mbo iets meer eens geworden met deze stelling. Binnen het primair onderwijs zijn de scores vrijwel gelijk gebleven.

1.9. Heeft de samenwerking geleid tot ontwikkeling in de aanpak/methodiek voor de begeleiding van de startende leraren?

N.B. Deze vraag is alleen gesteld aan leden van het projectteam.

Situatie beginmeting

Volgens 43,0% van de respondenten die op een **lerarenopleiding** werken (N=128) is de begeleiding van startende leraren door de samenwerking intensiever geworden, 50,0% weet het niet, de rest geeft aan dat er niets is veranderd. Voor een overzicht met uitsplitsing op schooltype zie tabel 28a. Volgens 13,7% van de respondenten die op een **school** werken (N=117) is de aanpak van de begeleiding van startende leraren in hun school veranderd als gevolg van de samenwerking, volgens 59,0% is dit niet het geval en 27,4% weet het niet. Er zijn geen significante verschillen tussen sectoren (tabel 29a).

Situatie tussenmeting

Volgens ruim 59,8% van de respondenten die op een **lerarenopleiding** werken (N=224) is de begeleiding van startende leraren door de samenwerking intensiever geworden, 33,5% weet het niet, de rest geeft aan dat er niets is veranderd. Voor een overzicht met uitsplitsing op schooltype zie tabel 28b.

Volgens 37,4% van de respondenten die op een **school** werken (N=163) is de aanpak van de begeleiding van startende leraren in hun school veranderd als gevolg van de samenwerking, volgens 39,9% is dit niet het geval en 22,7% weet het niet. Er zijn geen significante verschillen tussen sectoren (tabel 29b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

In vergelijking met 2014 geeft een aanzienlijk groter percentage van de respondenten van de **lerarenopleidingen** aan dat de begeleiding van startende leraren als gevolg van de samenwerking intensiever is geworden, het verschil is significant. Dit geldt voor de lerarenopleidingen in alle drie sectoren. Het percentage dat kiest voor de optie 'dat weet ik niet' is in alle sectoren beduidend minder geworden.

De respondenten van de **scholen** geven in 2015 eveneens vaker aan dat de aanpak van de begeleiding van startende leraren als gevolg van de samenwerking is veranderd, ook hier is het verschil significant en ook hier geldt dit voor alle sectoren.

1.10. Heeft de samenwerking geleid tot de totstandkoming van de profieldelen in het curriculum van de pabo's en in het postinitiële onderwijs dat pabo's aanbieden?

N.B. Vraag is alleen gesteld aan betrokkenen van pabo's.

Situatie beginmeting

Volgens 38,5% van de respondenten (N=200) heeft de voor hen betreffende pabo al profieldelen ontwikkeld in het *curriculum* van de pabo (tabel 30a). Genoemd wordt een zeer grote variatie aan onderwerpen waarop profieldelen worden ontwikkeld. Onder de verschillende benamingen die worden gegeven komen vooral naar voren: wetenschap en techniek, het jonge kind, oriëntatie op jezelf en de wereld en kunst en cultuur. Volgens 22,5% van de respondenten wordt er binnen het samenwerkingsverband gewerkt aan de ontwikkeling van profieldelen in het curriculum van de pabo,

volgens 14,0% gebeurt dit niet en 63,55 weet het niet (tabel 31a). De meest genoemde profielfelden waaraan gezamenlijk wordt gewerkt liggen op het terrein van: wetenschap en techniek, het jonge kind. Maar er zijn nu ook onderwerpen bij ook op het gebied van cultuur en identiteit en brede school (achterstandswijken). De pabo heeft daarin volgens 46,7% van de respondenten de leidende rol (tabel 32a).

In mindere mate zijn profielfelden ontwikkeld voor het postinitiële onderwijs dat de pabo aanbiedt. Volgens 15,5% van de respondenten zijn profielfelden ontwikkeld voor het postinitiële onderwijs van de pabo (tabel 33a). De profielfelden die hier het meest worden genoemd liggen op de gebieden: 'bewegingsonderwijs', 'het jonge kind', 'wetenschap en techniek', 'omgaan met verschillen' en 'opbrengstgericht werken'.

In het kader van het samenwerkingsverband geeft 10,5% aan dat is gestart met ontwikkelen, 16,0% antwoordt ontkennend en 73,5% weet het niet (tabel 34a). De respondenten geven aan dat het samenwerken aan de profielfelden t.b.v. het postinitiële onderwijs nog op gang moet komen. Er worden hier aanzienlijk minder profielen genoemd dan de eerder genoemde m.b.t. het curriculum van de pabo en er zit een grotere variatie in. T.a.v. de ontwikkeling van de profielfelden voor het post initiële onderwijs ligt volgens 42,9% van de respondenten de leiding meer bij de lerarenopleiding (tabel 35a).

Situatie tussenmeting

Volgens 46,9% van de respondenten (N=243) heeft hun pabo al profielfelden ontwikkeld in het curriculum van de pabo (tabel 30b). Genoemd worden ook nu vooral profielfelden op het gebied van wetenschap en techniek, kunst en cultuur, het jonge kind, taal, maar ook ouderbetrokkenheid en pesten worden nu meer genoemd.

Volgens 31,5% van de respondenten wordt er binnen het samenwerkingsverband gewerkt aan de ontwikkeling van profielfelden in het curriculum van de pabo, volgens 12,6% gebeurt dit niet en 55,9% weet het niet (tabel 31b). Ook nu wordt een grote variatie aan benamingen gegeven aan profielfelden. Veel voorkomend zijn: wetenschap en techniek, kunst en cultuur, het jonge kind. Ook m.b.t. de vier thema's wordt aan profielfelden gewerkt: opbrengstgericht werken en ouderbetrokkenheid worden vaker genoemd, evenals (zij het minder vaak dan de eerste twee) verschillen tussen leerlingen en pesten.

De pabo heeft daarin volgens 50,7% van de respondenten de leidende rol (tabel 32b).

In mindere mate zijn profielfelden ontwikkeld voor het postinitiële onderwijs dat de pabo aanbiedt. Volgens 23,9% van de respondenten zijn profielfelden ontwikkeld voor het postinitiële onderwijs van de pabo (tabel 33b). De profielfelden die hier het meest worden genoemd liggen op de gebieden: bewegingsonderwijs, het jonge kind, verschillen tussen leerlingen, wetenschap en techniek, kunst en cultuur, opbrengstgericht werken, ouderbetrokkenheid en pesten.

In het kader van het samenwerkingsverband geeft nu 21,6% aan dat is gestart met ontwikkelen, 12,1% antwoordt ontkennend en 66,4% weet het niet (tabel 34b). Ook nu worden hier aanzienlijk minder profielen genoemd dan de eerder genoemde m.b.t. het curriculum van de pabo. Genoemd worden vooral: wetenschap en techniek, het jonge kind, begeleiding startende leerkrachten, ouderbetrokkenheid en omgaan met verschillen. T.a.v. de ontwikkeling van de profielfelden voor het

post initiële onderwijs ligt nu volgens 50,7% van de respondenten de leiding meer bij de lerarenopleiding(tabel 35b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

De ontwikkeling van profieldelen komt op gang, ook in de samenwerkingsverbanden, voor het curriculum van de pabo alsook voor de postinitiële opleiding. Bij de tussenmeting worden t.b.v. beide opleidingen vaker profieldelen genoemd die een van de vier thema's of de begeleiding van startende leraren als onderwerp hebben.

2A Tevredenheid over de samenwerking algemeen (over basisvoorwaarden, acties, opbrengsten)

2.1. Is er sprake van een toename van de tevredenheid van de lerarenopleidingen (directie, lerarenopleiders, mentoren, vakdidactici, studenten en afgestudeerden) over de begeleiding van stagiairs door de school en over de invulling en afstemming van het werkplekieren?

Beginmeting

De respondenten van de lerarenopleiding (N= 335) oordelen positief over de begeleiding die hun studenten krijgen op de stageschool (gem 4,25; sd. 0,67 op een schaal van 1 =zeer oneens met de stelling tot 5 =zeer eens). Ze vinden dat de studenten voldoende leren op hun stageschool en dat de invulling van het werkplekieren in goed overleg met de stagescholen tot stand komt. Er is voldoende overleg tussen opleidingsdocenten en stagebegeleiders en opleidingsdocenten weten waar de studenten op de werkplek mee bezig zijn. De gemiddelde score voor de stelling 'stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn' is met 3,64 (sd. 0,91) het laagst. De sectoren verschillen significant met betrekking tot het oordeel over de volgende stellingen: 'Onze studenten worden goed begeleid op hun stageschool', 'De invulling van het leren op de werkplek komt in goed overleg tussen onze lerarenopleiding en de stageschool tot stand', 'Studenten leren voldoende op hun stageschool', en 'Stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn'. De respondenten uit het mbo zijn het minder eens met deze stellingen dan de respondenten van lerarenopleidingen die gericht zijn de andere sectoren (tabel 36a).

Tussenmeting

De respondenten van de lerarenopleiding (N=378) oordelen positief over de begeleiding die hun studenten krijgen op de stageschool (gem. 4,25; sd. 0,66 op een schaal van 1 =zeer oneens met de stelling tot 5 =zeer eens). Ze vinden dat de studenten voldoende leren op hun stageschool en dat de invulling van het werkplekieren in goed overleg met de stagescholen tot stand komt. Er is voldoende overleg tussen opleidingsdocenten en stagebegeleiders en opleidingsdocenten weten waar de studenten op de werkplek mee bezig zijn. De gemiddelde score voor de stelling 'Stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn' is met 3,79 (sd. 0,84) het laagst. Er zijn significante verschillen tussen de sectoren ten aanzien van alle stellingen: 'Onze studenten worden goed begeleid op hun stageschool', 'De invulling van het leren op de werkplek komt in goed overleg tussen onze lerarenopleiding en de stageschool tot stand', 'Er is voldoende overleg tussen opleidingsdocenten en stagebegeleiders over het leren van de studenten op de werkplek',

‘Studenten leren voldoende op hun stageschool’, ‘Stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn’ en ‘Opleidingsdocenten weten waar de studenten op de werkplek mee bezig zijn’. Respondenten van lerarenopleidingen gericht op het mbo zijn het minder eens met de betreffende stellingen dan respondenten van de andere sectoren, uitgezonderd de stelling ‘stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn’, daar scoren respondenten van lerarenopleidingen die gericht zijn op de vo-sector het laagst (tabel 36b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

Respondenten van de lerarenopleidingen oordelen in 2015 licht positiever dan in 2014 t.a.v. de stellingen ‘studenten leren voldoende op hun stageschool’ en ‘stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn’. Ten aanzien van enkele stellingen is er een lichte vooruitgang, dan wel achteruitgang, maar de algehele teneur is positief: de gemiddelde scores op de stellingen variëren in 2014 tussen de 3,64 en 4,25, in 2015 tussen 3,91 en 4,25. De meeste toename wordt gevonden bij respondenten van lerarenopleidingen in de po-sector. Dit geldt voor alle stellingen, uitgezonderd de stelling ‘onze studenten worden goed begeleid op hun stageschool’.

2.2. Is er sprake van een toename van tevredenheid van de scholen (besturen, schoolleiders, praktijkbegeleiders) over de ondersteuning van de lerarenopleiding bij:

- Vragen vanuit de school.
- Betrokkenheid lerarenopleiding bij de school.
- De kennis van de lerarenopleiding over de behoefte van de school.
- De mate waarin het curriculum van de lerarenopleiding aansluit bij de behoefte van de school.

NB Vragen hierover zijn alleen gesteld aan respondenten die bij een school of schoolbestuur werken.

Beginmeting

De respondenten van de scholen (N=1437) oordelen positief over de lerarenopleiding met wie ze samenwerken voor wat betreft zaken als: als school weten bij wie van de lerarenopleiding ze moeten zijn als ze een vraag hebben (gem. 4,09; sd. 0,81), of er serieus met hun vraag door de opleiding wordt omgegaan (gem. 4,00; sd. 0,74) en de betrokkenheid van de mentoren van de stagiairs bij het leren op de werkplek (gem. 3,85; sd. 0,92). Wat minder tevreden, maar nog steeds tevreden, zijn ze over de mate waarin de lerarenopleiding rekening houden met de behoeften vanuit de school (gem. 3,36; sd. 0,87) en over de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoefte van de school (gem. 3,21; sd. 0,84).

Uitgesplitst naar sector blijkt dat er significante verschillen zijn op vier van de vijf stellingen: respondenten van scholen in de sector po zijn het meer eens met de betreffende stellingen dan respondenten van scholen uit de andere sectoren. De enige stelling waarbij geen significante verschillen tussen de sectoren gevonden zijn is de stelling ‘als wij als stageschool een vraag hebben wordt daar op de lerarenopleiding serieus mee omgegaan’ (tabel 37a).

De respondenten uit de groep ‘Bestuurders’ (N=68) oordelen positief op alle aan hen voorgelegde stellingen over de samenwerking met de lerarenopleiding: ze weten als bestuur bij wie ze moeten zijn als ze een vraag hebben (gem. 4,43; sd. 0,58), er wordt serieus met hun vraag omgegaan (gem. 4,19; sd. 0,63) en de mentoren van de stagiairs zijn volgens de bestuurders voldoende betrokken bij

het leren op de werkplek (gem. 3,98; sd. 0,63). Iets lager, maar nog steeds positief, is hun gemiddelde score op de stellingen 'de lerarenopleidingen houden rekening met waar de scholen behoefte aan hebben' (gem. 3,66; sd. 0,75) en 'het curriculum van de lerarenopleiding is goed afgestemd op de behoefte van de school' (gem. 3,48; sd. 0,71). Er zijn in deze geen significante verschillen tussen de sectoren (zie tabel 38a).

De bestuurders is ook gevraagd naar de mate waarin de samenwerking tussen de eigen scholen en de lerarenopleidingen deel uitmaakt van de bestuursagenda. Van de bestuurders is 76,8% het eens tot zeer eens met de stelling dat de samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen hoog op de bestuursagenda staat (tabel 39a). Eveneens geeft 73,9% aan het eens tot zeer eens te zijn met de stelling dat de samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen regelmatig onderwerp van gesprek met directeurs van de scholen is. Ook hier zijn geen significante verschillen tussen sectoren gevonden (tabel 40a).

Tussenmeting

De respondenten van de scholen (N=1522) oordelen positief over de lerarenopleiding met wie ze samenwerken voor wat betreft zaken als: weten bij wie ze moeten zijn als ze een vraag hebben (gem. 4,08; 0,83), of er serieus met hun vraag door de opleiding wordt omgegaan (gem. 4,01; 0,73) en de betrokkenheid van de mentoren (gem. 3,82; sd. 0,89). Ook nu zijn ze iets minder positief over de mate waarin de lerarenopleidingen rekening houden met de behoeften vanuit de school (gem. 3,36; sd. 0,88) en de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoefte van de school (gem. 3,23; sd. 0,84).

Ook nu zijn er significante verschillen tussen de sectoren: respondenten van scholen in de sector po zijn het meer eens met de stellingen 'De mentoren van de stagiairs zijn voldoende betrokken bij het leren op de werkplek'. Respondenten uit het mbo zijn het minst positief over de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoeften van de school (tabel 37b).

De respondenten uit de groep 'Bestuurders' (N=81) oordelen positief over de samenwerking met de lerarenopleiding als het gaat om: weten bij wie ze moeten zijn als ze een vraag hebben (gem. 4,43; sd. 0,52); of er serieus met hun vraag wordt omgegaan (gem. 4,34; sd. 0,57) en de betrokkenheid van de mentoren van de stagiairs bij het leren op de werkplek (gem. 4,18; sd. 0,60). Ook nu zijn de scores iets lager, zij het nog steeds positief, als het gaat om de mate waarin de lerarenopleiding rekening houdt met de behoeften van de school (gem. 3,83; sd. 0,67) en de afstemming van het curriculum van de lerarenopleiding op de behoefte van de school (gem. 3,55; sd. 0,66). Er zijn in deze geen significante verschillen gevonden tussen de sectoren (zie tabel 38b).

Van de bestuurders is 83,1% het eens tot zeer eens met de stelling dat de samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen hoog op de bestuursagenda staat (tabel 39b) en 74,7% is het eens tot zeer eens met de stelling dat de samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen regelmatig onderwerp van gesprek met directeurs van de scholen is. Er zijn geen significante verschillen tussen de sectoren (tabel 40b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

Het oordeel van de respondenten van de **scholen** over de samenwerking met de lerarenopleiding is in 2015 ongeveer gelijk gebleven vergeleken met 2014.

Het oordeel van de **bestuurders** over de genoemde aspecten van samenwerking met de lerarenopleiding is in 2015 even positief als het jaar daarvoor. De samenwerking staat onveranderd hoog op de bestuursagenda en zij zijn er evenals in 2014 regelmatig over in gesprek met de directeuren van de scholen.

2B Tevredenheid over de samenwerking op de 4 thema's (opbrengstgericht werken, omgaan met verschillen, ouderbetrokkenheid, pesten)

2.3. Is er sprake van een toename van de tevredenheid van lerarenopleiders en mentoren over aanpassingen in het curriculum ter bevordering van de vaardigheden van studenten en startende leraren op het gebied van de thema's?

NB Vragen hierover zijn alleen gesteld aan respondenten van de lerarenopleidingen. Studenten zijn hierin niet meegenomen, zij worden apart bevraagd.

Beginmeting

Ten aanzien van de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'omgaan met verschillen' geven de respondenten van de lerarenopleidingen (N=321) aan dat ze tevreden zijn over de mate waarin in het curriculum aandacht wordt besteed aan de vaardigheidsontwikkeling van **de studenten** op het gebied van de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' (respectievelijk gem. 3,48; sd. 0,92 en gem. 3,91; sd. 0,84 op een schaal van 1 zeer ontevreden tot 5 zeer tevreden). Ze zijn minder tevreden (maar nog altijd tevreden) over de mate waarin de studenten vaardigheden worden bijgebracht over 'ouderbetrokkenheid' (gem. 3,08; sd. 0,97) en 'pesten' (gem. 3,11; sd. 0,94), Tabel 41a.

Er blijkt sprake van afhankelijkheid tussen de leden binnen een samenwerkingsverband: deze verklaart 13% van de verschillen in oordeel t.a.v. de stelling 'Ik ben tevreden over de mate waarin onze lerarenopleiding in het curriculum aandacht besteedt aan de vaardigheden van studenten op het gebied van ouderbetrokkenheid'. Op het gebied van de andere drie thema's is er geen afhankelijkheid, voor deze thema's worden significante verschillen tussen de sectoren gevonden voor opbrengstgericht werken ($\omega^2=0.08$; klein tot gemiddeld effect). Mbo scoort hierbij significant lager dan po en vo. Ook bestaan er significante verschillen op het gebied van 'verschillen tussen leerlingen' ($\omega^2=0.05$; klein tot gemiddeld effect). Po scoort hierbij significant hoger dan mbo en vo.

Wat minder tevreden zijn de respondenten van de lerarenopleiding (N=238) over de mate waarin in het curriculum van de opleiding aandacht wordt besteed aan de ontwikkeling van de vaardigheden van **startende leraren** op deze vier thema's (tabel 42a). Ten aanzien van de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' is men zelfs licht ontevreden (gem. 2,96; sd. 0,98 resp. gem. 2,93; sd. 0,96). Er zijn wat dit betreft geen significante verschillen tussen sectoren.

Tussenmeting

Ten aanzien van de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'omgaan met verschillen' geven de respondenten van de lerarenopleidingen (N=358) aan dat ze tevreden zijn over de mate waarin in het

curriculum van de opleiding aandacht wordt besteed aan de vaardigheidsontwikkeling van de **studenten** op het gebied van opbrengstgericht werken en verschillen tussen leerlingen (gem. 3,63; sd. 0,81 en gem. 3,92; sd. 0,78). Ze zijn minder tevreden over de mate waarin de studenten vaardigheden worden bijgebracht over 'ouderbetrokkenheid' (gem. 3,24; sd. 0,87) en 'pesten' (gem. 3,22; sd. 0,82), tabel 41b.

Er blijkt ook nu een afhankelijkheid te bestaan tussen de leden binnen een samenwerkingsverband: deze verklaart 19% van de verschillen in oordeel t.a.v. de stelling 'Ik ben tevreden over de mate waarin onze lerarenopleiding in het curriculum aandacht besteedt aan de vaardigheden van studenten op het gebied van 'opbrengstgericht werken' en 13% t.a.v. deze stelling over verschillen tussen leerlingen. T.a.v. beide thema's scoren respondenten van lerarenopleidingen uit het po significant hoger dan de andere sectoren.

Iets minder tevreden, maar niet ontevreden, zijn de respondenten van de lerarenopleiding (N=234) over de mate waarin de opleiding aandacht besteedt aan de ontwikkeling van de vaardigheden van **startende leraren** op de genoemde vier thema's. Ten aanzien van de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' is de gemiddelde tevredenheid nu 3,19 (sd. 0,87) resp. 3,17 (sd. 0,82). Er blijkt sprake van afhankelijkheid tussen de leden binnen een samenwerkingsverband voor wat betreft het thema 'ouderbetrokkenheid' deze verklaart 11% van de verschillen in scores.

De sectoren verschillen licht met betrekking tot de tevredenheid over de aandacht in de lerarenopleiding voor het thema 'verschillen tussen leerlingen'. Respondenten van lerarenopleidingen in de po-sector zijn hier iets tevredener over dan respondenten van lerarenopleidingen uit de andere sectoren, zie tabel 42b.

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

De afhankelijkheid die er in 2014 bleek te zijn binnen samenwerkingsverbanden voor de mate waarin in de lerarenopleiding aandacht wordt besteed aan de vaardigheden van studenten op het thema 'ouderbetrokkenheid' bestaat in 2015 niet meer, oftewel: de verschillen tussen de samenwerkingsverbanden spelen wat dit thema betreft geen rol meer. Daarentegen is er in 2015 wel afhankelijkheid voor de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen', oftewel: de verschillen tussen samenwerkingsverbanden bepalen meer dan in het begin de tevredenheid van de respondenten in deze.

Voor wat betreft de tevredenheid van de lerarenopleidingen over de mate waarin de opleiding aandacht besteedt aan de vaardigheden van startende leraren op de vier thema's komt in 2015 een afhankelijkheid naar voren m.b.t. het thema 'ouderbetrokkenheid', oftewel de verschillen tussen samenwerkingsverbanden bepalen meer dan in het begin de tevredenheid van de respondenten wat betreft dit thema. Voor de andere thema's bestaat er geen afhankelijkheid. Lerarenopleidingen gericht op de sector mbo scoren in 2015 hoger dan in 2014 op de mate van tevredenheid over de aandacht voor de vaardigheden van startende leraren op de vier thema's ($r=0,25$; klein tot gemiddeld effect).

2.4. Is er sprake van een toename van de tevredenheid van besturen, schoolleiders en praktijkbegeleiders van de scholen over de vaardigheden van studenten en startende leraren op het gebied van de thema's? Is er sprake van tevredenheid van studenten over de manier ze worden voorbereid op de thema's?

NB Vragen hierover zijn alleen gesteld aan respondenten van de scholen. Startende leraren zijn hierin niet meegenomen, zij worden apart bevraagd.

Beginmeting

De tevredenheidsscore van de respondenten van de scholen (N=1390) voor de vaardigheden van de **studenten** op de thema's 'opbrengstgericht werken' is gem. 3,43; sd. 0,71 (schaal 1 zeer ontevreden tot 5 zeer tevreden) en gem. 3,58 (sd. 0,74) voor 'verschillen tussen leerlingen'. Over de vaardigheden met betrekking tot de thema's 'ouderbetrokkenheid' (gem. 2,96; sd. 0,73) en 'pesten' (gem. 3,31; sd. 0,72) is men iets minder tevreden. Respondenten van de po-scholen zijn tevredener over de vaardigheden van de studenten op de vier thema's dan de respondenten uit de andere sectoren (tabel 43a).

Betreffende de tevredenheid van scholen over de vaardigheden van **startende leraren** op de vier thema's scoort het thema 'verschillen tussen leerlingen' het hoogst (gem. 3,58; sd. 0,72). De laagste score in alle sectoren wordt gegeven voor de vaardigheden van de startende leraren op het thema 'ouderbetrokkenheid' (gem. 3,20; sd. 0,72). Ook hier geldt dat respondenten van de po-scholen tevredener zijn over de vaardigheden van startende leraren op de vier thema's dan de respondenten uit de andere sectoren (tabel 44a).

De tevredenheid van de respondenten uit de groep 'besturen' (N=55) voor wat betreft de vaardigheden op de vier thema's van studenten die stage lopen op de scholen ligt tussen 3,02 (thema ouderbetrokkenheid; sd. 0,65) en 3,55 (verschillen tussen leerlingen; sd. 0,57). Voor wat betreft de vaardigheden van startende leraren op de vier thema's liggen de gemiddelden tussen 3,18 (ouderbetrokkenheid; sd. 0,76) en 3,54 (verschillen tussen leerlingen; sd. 0,64). Bestuurders zijn dus niet ontevreden over de vaardigheden van de studenten en startende leraren voor wat betreft de vier thema's. Zij zijn het minst tevreden over de vaardigheden van zowel studenten als startende leraren op het gebied van 'ouderbetrokkenheid', er zijn in deze geen significante verschillen tussen sectoren (tabel 45a). Bestuurders in het po zijn tevredener dan bestuurders in de andere sectoren over de vaardigheden van startende leraren m.b.t. het thema 'verschillen tussen leerlingen', bestuurders in het mbo zijn het minst tevreden over de vaardigheden van startende leraren op dit thema (tabel 46a).

De **studenten** (N=695) zijn over het algemeen tevreden over de manier waarop ze worden voorbereid op de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'omgaan met verschillen' (gem. 3,88; sd. 0,78 resp. 4,06; sd. 0,82 op een 5-puntsschaal oplopend van 1=zeer ontevreden naar 5= zeer tevreden). Iets minder tevreden zijn ze over de manier waarop ze worden voorbereid op de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' (gem. 3,46; sd. 0,99 resp. gem. 3,24; sd. 0,98).

De studenten po zijn over het algemeen iets meer tevreden over de manier waarop ze worden voorbereid op de thema's (dat geldt ten aanzien van alle thema's) dan de studenten van lerarenopleidingen in de vo en mbo-sector (zie tabel 47a).

De studenten) zijn over het algemeen tevreden over de begeleiding die ze krijgen op hun stageschool²⁴ (gem. 4,45; sd. 0,75 schaal 1 zeer oneens tot 5 zeer eens) Ze vinden dat er een goede afstemming is tussen wat ze leren op de lerarenopleiding en op hun stageschool, dat ze voldoende leren, dat de mentor en stagebegeleider goede afspraken over hun stage maken, dat hun stagebegeleider en hun opleidingsdocenten weten waar ze op school en op de lerarenopleiding mee bezig zijn. De hoogste score krijgt de stelling 'Ik leer voldoende op mijn stageschool' (gem. 4,65; sd. 0,59), de laagste is voor de stelling 'mijn opleidingsdocenten weten waar ik op de stageschool mee bezig ben' (gem. 3,58; sd. 0,98).

De studenten in het po zijn positiever in hun oordeel over de begeleiding op de stageschool, de afstemming tussen de leerstof op de lerarenopleiding en de stageschool, het maken van goede afspraken over de stage tussen mentor en stagebegeleider en het voldoende leren op de stageschool. Studenten in het mbo zijn hierover het minst positief. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 48a.

De studenten vinden dat de stageschool hen stimuleert om zich te ontwikkelen tot een goede leraar (gem. 4,57; sd. 0,65 schaal 1=zeer oneens met de stelling tot 5= zeer eens met de stelling). Dat vinden ze ook, zij het in iets mindere mate, van de lerarenopleiding (gem. 4,05; sd. 0,82). Studenten van opleidingen in de po-sector zijn op deze thema's positiever in hun oordeel, studenten uit het mbo zijn het minst positief (zie tabel 49a).

Tussenmeting

De score van de respondenten van de scholen (N=1442) voor de vaardigheden van de **studenten** op de thema's 'opbrengstgericht werken' is gem. 3,46; sd. 0,71 (schaal 1 zeer ontevreden tot 5 zeer tevreden), voor 'verschillen tussen leerlingen' (gem. 3,58; sd. 0,71). Over de vaardigheden met betrekking tot de thema's 'ouderbetrokkenheid' (gem. 2,97; sd. 0,70) en 'pesten' (gem. 3,33; sd. 0,69) is men iets minder tevreden. Respondenten uit de po-sector zijn tevredener dan in de andere sectoren over de vaardigheden van de studenten op de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' (tabel 43b).

Voor de vaardigheden van **startende leraren** op de vier thema's ligt de tevredenheidsscore voor drie van de vier thema's rond de 3,5. De laagste score wordt gegeven voor de vaardigheden van de startende leraren op het thema 'ouderbetrokkenheid' (gem. 3,24; sd. 0,70). Respondenten van scholen in de vo-sector zijn het minst tevreden over de vaardigheden van de startende leraren en wel op alle thema's (zie tabel 44b).

De tevredenheid van de **bestuurders** (N=59) over de vaardigheden m.b.t. de vier thema's van de studenten die stage lopen op de scholen ligt tussen gem. 3,26 (ouderbetrokkenheid; sd. 0,74) en 3,92 (opbrengstgericht werken; sd. 0,55). Met betrekking tot de vaardigheden van startende leraren op de vier thema's ligt het gemiddelde tussen 3,42 (ouderbetrokkenheid; sd. 0,74) en 3,85 (opbrengstgericht werken; sd. 0,53). Ze zijn dus niet ontevreden over de vaardigheden van de studenten en startende leraren voor wat betreft de vier thema's, er zijn in deze geen significante verschillen tussen de sectoren (tabellen 45b en 46b).

De **studenten** (N=598) zijn over het algemeen tevreden over de manier waarop ze worden voorbereid op de thema's 'opbrengstgericht werken' en 'verschillen tussen leerlingen' (gem. 3,81; sd.

²⁴ In de vragenlijsten hebben we de term 'stageschool' gebruikt als aanduiding van de school waar studenten stage lopen, onafhankelijk van de aard van de samenwerking of subsidieregeling.

0,81 resp. 4,00; sd. 0,86). Iets minder tevreden zijn ze over de manier waarop ze worden voorbereid op de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' (3,32; sd. 1,01, resp. 3,14; sd. 0,99). Er zijn significante verschillen tussen studenten uit de verschillende sectoren met betrekking tot hun tevredenheid over de manier waarop zij worden voorbereid op de thema's 'verschillen tussen leerlingen' en 'ouderbetrokkenheid'. Studenten van opleidingen in de po-sector zijn op deze thema's tevredener (tabel 47b).

De studenten zijn over het algemeen tevreden over de begeleiding die ze krijgen op hun stageschool²⁵ (gem. 4,36; sd. 0,86 schaal 1 zeer oneens tot 5 zeer eens). Ze vinden dat er een goede afstemming is tussen wat ze leren op de lerarenopleiding en op hun stageschool, dat ze voldoende leren, dat de mentor en stagebegeleider goede afspraken over hun stage maken, dat hun stagebegeleider en hun opleidingsdocenten weten waar ze op school en op de lerarenopleiding mee bezig zijn. De hoogste score krijgt de stelling 'Ik leer voldoende op mijn stageschool' (4,56; sd. 0,69), de laagste is voor de stelling 'mijn opleidingsdocenten weten waar ik op de stageschool mee bezig ben' (3,46; sd. 1,06). Er zijn significante verschillen tussen studenten uit de verschillende sectoren met betrekking tot hun oordeel over de begeleiding op de stageschool en afspraken over de stage tussen de mentor en de stagebegeleiders. Studenten van opleidingen in de po-sector zijn over deze aspecten positiever in hun oordeel, studenten in het mbo zijn het minst positief (tabel 48b).

De studenten vinden dat de stageschool hen stimuleert om zich te ontwikkelen tot een goede leraar: hun gemiddelde score (schaal 1=zeer oneens met de stelling tot 5= zeer eens met de stelling) is 4,49 (sd. 0,73). Dat vinden ze ook, zij het in iets mindere mate, van de lerarenopleiding (3,99; sd. 0,88). De sectoren verschillen niet significant op deze beide punten. Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 49b.

Ontwikkeling (verschil tussenmeting-beginmeting)

Over het geheel genomen is de mate van tevredenheid bij de **respondenten van de scholen**, zowel als die van de bestuurders, over de vaardigheden van de studenten op de vier thema's in 2015 nagenoeg hetzelfde als in 2014.

Binnen de sector mbo is er een toename van de tevredenheid over de vaardigheden van startende leraren op de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' (voor beide thema's $r=0.22$; klein tot gemiddeld effect).

Bestuurders zijn tevredener geworden over de vaardigheden van de studenten die stage lopen op de scholen voor wat betreft 'opbrengstgericht werken' ($r=0.45$; groot effect). Zij zijn ook tevredener over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van dit thema ($r=0.32$; medium effect).

De **studenten** zijn in beide metingen in alle sectoren tevreden de manier waarop ze worden voorbereid op de vier thema's, maar de scores voor de manier waarop ze worden voorbereid op het thema 'ouderbetrokkenheid' zijn in 2015 iets lager²⁶ dan in 2014. Studenten van opleidingen in de po-sector zijn in 2015 iets minder tevreden over de manier waarop ze worden voorbereid op de thema's 'verschillen tussen leerlingen', 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'.

²⁵ In de vragenlijsten hebben we de term 'stageschool' gebruikt als aanduiding van de school waar studenten stage lopen, onafhankelijk van de aard van de samenwerking of subsidieregeling.

²⁶ Omdat de studenten van 2014 in 2015 zeer waarschijnlijk niet meer tot die groep behoren maar als het goed is startende leraar zijn geworden of iets anders zijn gaan doen is hier geen sprake van een herhaalde meting. De groep op t1 is een andere als de groep op t2, verschillen zijn niet getoetst via de gepaarde maar via de onafhankelijke t-test. We spreken hier dan ook uitdrukkelijk niet van voor- of achteruitgang omdat het verschillende groepen betreft.

De studenten zijn het in 2015 ook minder eens dan in 2014 met de stellingen 'mijn mentor en mijn stagebegeleider maken goede afspraken over de stage', 'mijn stagebegeleider weet waar ik op de lerarenopleiding mee bezig ben' en 'mijn opleidingsdocenten weten waar ik op de stageschool mee bezig ben.'

Studenten van opleidingen in de vo-sector geven in 2015 een iets lagere score dan in 2014 voor de stelling 'ik ben tevreden over de begeleiding op mijn stageschool'. Studenten uit de po-sector geven in 2015 iets lagere scores voor de stellingen 'mijn mentor en mijn stagebegeleider maken goede afspraken over de stage', 'ik leer voldoende op mijn stageschool', 'mijn stagebegeleider weet waar ik op de lerarenopleiding mee bezig ben' en 'mijn opleidingsdocenten weten waar ik op de stageschool mee bezig ben.'

Voor wat betreft de ervaren stimulansen vanuit de stageschool, respectievelijk vanuit de lerarenopleiding, is het significante verschil tussen de sectoren dat er in 2014 was, in 2015 niet meer gevonden. Waar in 2014 de studenten uit de po-sector positiever oordeelden, vinden nu de studenten van lerarenopleidingen in alle sectoren vrijwel even sterk dat de stageschool hen stimuleert om zich te ontwikkelen tot een goede leraar.

2C Tevredenheid over de samenwerking m.b.t. de begeleiding van startende leraren

2.5. Is er sprake van een toename van de tevredenheid van betrokkenen over de begeleiding van startende leraren?

- Bij betrokkenen vanuit de lerarenopleiding over de begeleiding vanuit de opleiding.
- Bij besturen en schoolleiders over de ontwikkeling van de startende leraren en de ondersteuning vanuit de lerarenopleiding.
- Bij startende leraren over hun begeleiding op de school.
- Bij de praktijkbegeleiders over hun coachingsvaardigheden.
- Bij besturen en schoolleiders over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders.

Beginmeting

Betrokkenen bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren vanuit de **lerarenopleiding** (N=97) zijn tevreden over deze aanpak (gem. 3,44; sd. 0,89 schaal 1 = zeer ontevreden tot 5= zeer tevreden) (tabel 50a). Er zijn geen significante verschillen tussen respondenten van lerarenopleidingen uit de verschillende sectoren. Van de respondenten geeft 43,0% aan dat de begeleiding van de startende leraar sinds de samenwerking in het kader van de subsidieregeling intensiever is geworden. De helft van de respondenten (50,0%) weet niet of de samenwerking is veranderd (tabel 51a).

Betrokkenen bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren op hun **school** (N=1394) zijn tevreden (gem. 3,71; sd. 0,77 schaal 1= zeer ontevreden tot 5 zeer tevreden). Het minst tevreden zijn de respondenten uit de mbo-sector (gem. 3,52; sd. 0,86). In de vo-sector is men het meest tevreden (3,83; sd. 0,76). Voor een overzicht met uitsplitsing op sector zie tabel 53a.

Aan **schoolleiders en -directies** (N=255) is de vraag voorgelegd in hoeverre zij tevreden zijn over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders bij de begeleiding van startende leraren. Van hen is 75,3 %

tevreden of zeer tevreden over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders, 10,6% weet het niet. Er zijn in deze geen significante verschillen tussen de sectoren (zie tabel 54a).

Van de **schoolopleiders/praktijkbegeleiders** zelf (N=214) is 81,8% tevreden of zeer tevreden over de eigen vaardigheden m.b.t het coachen van startende leraren. Er zijn in deze geen significante verschillen tussen de sectoren (tabel 55a).

De **startende leraren** (N=171) vinden dat de school hen stimuleert om zich verder te ontwikkelen als leraar (gem. 4,08; sd. 0,82 schaal 1 = zeer oneens met de stelling tot 5= zeer eens), vanuit de lerarenopleiding ervaren zij die stimulans minder (gem. 2,70; sd. 1,18). Er zijn significante verschillen tussen de sectoren: startende leraren uit po ervaren meer stimulans vanuit de school dan startende leraren uit de andere sectoren. In het vo ervaren startende leraren het minst stimulans vanuit de school (tabel 57a).

De startende leraren zijn tevreden over de ondersteuning vanuit de school (gem. 4,12; sd. 0,77 schaal 1= zeer ontevreden- 5=zeer tevreden), hierbij zijn geen verschillen gevonden tussen de sectoren. Zij zijn vooral tevreden over de opvang door team of sectie (gem. 4,57; sd. 0,68) en de begeleiding door een mentor, collega of iemand van de schoolleiding (gem. 4,32; sd. 0,81). Ten aanzien van deze twee aspecten: 'de mogelijkheden voor training/scholing' en 'de wijze waarop je door de schoolleiding wordt ondersteund' zijn er wel significante verschillen tussen de sectoren: startende leraren uit de sector po zijn meer tevreden. (tabel 58a).

De startende leraren die ondersteuning vanuit de lerarenopleiding krijgen (N=13) zijn daar in zijn algemeenheid positief over (tabel 60a). Ook ten aanzien van de verschillende deelaspecten van de ondersteuning is deze groep startende leraren tevreden. Van de mogelijkheden die worden aangeboden is men vooral tevreden over de training/scholing vanuit de opleiding, de formele of informele begeleiding op afstand en intervisie met andere startende leraren (tabel 61a).

Tussenmeting

Betrokkenen bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren vanuit de **lerarenopleiding** (N=168) zijn tevreden over deze aanpak (gem. 3,41; sd. 0,89 schaal van 1 = zeer ontevreden tot 5= zeer tevreden) (tabel 50b). Er zijn significante verschillen tussen sectoren: respondenten van lerarenopleidingen voor po zijn het minst tevreden, voor mbo het meest tevreden. Van de respondenten geeft 59,8% aan dat de begeleiding van de startende leraar sinds de samenwerking in het kader van de subsidieregeling intensiever is geworden, 33,5% weet niet of de samenwerking is veranderd (tabel 51b).

Voor wat betreft de tevredenheid over de aanpak voor de begeleiding van startende leraren op hun **school** zijn de respondenten van de scholen (N=1728) tevreden (gem. 3,67; sd. 0,77 schaal van 1= zeer ontevreden tot 5 zeer tevreden). Het meest tevreden zijn de respondenten uit de vo-sector (3,85; sd. 0,73), zie tabel 53b.

Van de groep **schoolleiders/-directie** (N=294) is 76,2 % tevreden over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders. Er zijn in deze geen significante verschillen tussen de sectoren (zie tabel 54b).

Van de schoolopleiders/praktijkbegeleiders zelf (N=231) is 80,9% tevreden of zeer tevreden over de eigen vaardigheden m.b.t het coachen van startende leraren. Er zijn geen significante verschillen per sector (tabel 55b).

De **startende leraren** (N=187) zijn het eens met de stellingen 'ik word door de school gestimuleerd om me verder te ontwikkelen als leraar' (gem. 4,22; sd. 0,80 schaal van 1= zeer ontevreden tot 5 zeer tevreden), en in mindere mate met de stelling 'ik word door de lerarenopleiding gestimuleerd me verder te ontwikkelen als leraar' (gem. 2,97; sd. 1,15). T.a.v. geen van beide stellingen doen zich geen verschillen tussen de sectoren voor (tabel 57b). De startende leraren zijn vooral tevreden over de opvang door team of sectie (gem. 4,45; sd. 0,75) en de begeleiding door een mentor, collega of iemand van de schoolleiding (gem. 4,19; sd. 0,90). Op het aspect: 'de mogelijkheden voor training/scholing' verschillen de startende leraren per sector significant. De startende leraren uit het po zijn hierover meer tevreden dan de startende leraren uit vo en mbo (tabel 58b).

Van de startende leraren die ondersteuning vanuit de lerarenopleiding (N=22) krijgen zijn er 14 tevreden of heel tevreden over deze ondersteuning (tabel 60b). Van de mogelijkheden die worden aangeboden is men vooral tevreden over de intervisie met andere startende leraren, de training/scholing vanuit de opleiding en de formele of informele begeleiding op afstand (tabel 61b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

Betrokkenen bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren vanuit de **lerarenopleiding** zijn in 2015 ongeveer even tevreden over deze aanpak als het jaar ervoor. Dat geldt ook voor de tevredenheid van de **scholen**: die is min of meer gelijk gebleven.

De tevredenheid van de groep **schoolleiders/-directie** over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders m.b.t het coachen van startende leraren is in 2015 licht tegenomen. De schoolopleiders/praktijkbegeleiders zelf zijn in 2014 even tevreden over hun vaardigheden als in 2015. Er zijn in deze geen significante verschillen tussen de sectoren (tabel 55a).

De **startende leraren** geven in 2015 ongeveer dezelfde scores als in 2014 t.a.v. de stellingen 'ik word door de school gestimuleerd om me verder te ontwikkelen als leraar' en 'ik word door de lerarenopleiding gestimuleerd me verder te ontwikkelen als leraar'.

Voor wat betreft de verschillen tussen sectoren, die manifesteren zich ook in 2015, vooral wat betreft de ondersteuning van startende leraren op de scholen: die wordt in het vo meer dan in de andere sectoren gegeven, in het vo is men ook tevredener over de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren. In het po ervaart men minder vaak ondersteuning vanuit de lerarenopleiding en is men tevredener over de ondersteuningsmaatregelen van de eigen school. Wat betreft het mbo lijken de verschillen met de andere sectoren van de beginmeting goeddeels verdwenen bij de tussenmeting.

3 Ontwikkeling vaardigheden

3.1. Is er sprake van een ontwikkeling in de vaardigheden van de studenten op het gebied van de thema's?

NB. Vragen hierover zijn alleen gesteld aan de studenten die stage lopen op een van de scholen in het samenwerkingsverband.

Beginmeting

De studenten (N=696) vinden dat ze voldoende theoretische kennis hebben op het gebied van alle vier de thema's, zij het meer met betrekking tot 'opbrengstgericht werken' (gem. 3,63; sd. 0,91 schaal 1= ruim onvoldoende en 5= ruim voldoende) en 'verschillen tussen leerlingen' (gem. 4,00; sd. 0,83) dan op het gebied van 'ouderbetrokkenheid' (gem. 3,25; sd. 1,02) en 'pesten' (gem. 3,16; sd. 1,00). De studenten van lerarenopleidingen in het po vinden significant vaker dan respondenten in de andere sectoren dat ze voldoende theoretische kennis hebben op de thema's 'verschillen tussen leerlingen', 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten'. Studenten uit het mbo geven zichzelf de laagste scores voor hun theoretische kennis op deze thema's (tabel 62a).

Wat betreft hun praktische vaardigheden zijn de studenten eveneens van mening dat ze voor alle vier thema's voldoende zijn toegerust, zij het meer voor 'opbrengstgericht werken' (gem. 3,77; sd. 0,85) en 'verschillen tussen leerlingen' (gem. 4,03; sd. 0,83) dan voor de andere twee thema's (gem. 3,29; sd. 1,02 resp. gem. 3,23; sd. 1,01). Er zijn significante verschillen tussen de sectoren: ook met betrekking tot de thema's 'verschillen tussen leerlingen', 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' geven studenten van lerarenopleidingen uit het po significant vaker aan dat zij op deze terreinen voldoende praktische vaardigheden in huis hebben (tabel 63a).

Tussenmeting

De studenten (N= 591) vinden dat ze voldoende theoretische kennis hebben op het gebied van alle vier de thema's, zij het meer op het gebied van 'opbrengstgericht werken' (gem. 3,61; sd. 0,94) en 'verschillen tussen leerlingen' (gem. 3,98; sd. 0,91) dan op het gebied van 'ouderbetrokkenheid' (gem. 3,21; sd. 1,00) en 'pesten' (gem. 3,10; sd. 1,00).

De studenten van lerarenopleidingen in het po vinden significant vaker dan respondenten in de andere sectoren dat ze voldoende theoretische kennis hebben op het thema 'ouderbetrokkenheid'. (tabel 62b).

Wat betreft hun praktische vaardigheden zijn de studenten eveneens van mening dat ze voor alle vier thema's voldoende zijn toegerust, zij het meer voor 'opbrengstgericht werken' (gem. 3,74; sd. 0,92) en 'verschillen tussen leerlingen' (gem. 4,02; sd. 0,85) dan voor de andere twee thema's (gem. 3,27; sd. 1,05 resp. gem. 3,22; 1,01). Er zijn significante verschillen tussen de sectoren: met betrekking tot de thema's 'verschillen tussen leerlingen', 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' geven ook nu studenten van lerarenopleidingen uit het po vaker aan dat zij op deze terreinen voldoende praktische vaardigheden in huis hebben (tabel 63b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting).

In beide metingen geven de studenten vergelijkbare scores voor zowel hun theoretische als praktische kennis op de vier thema's.

3.2. Is er sprake van een ontwikkeling in de vaardigheden van startende leraren in algemene zin en op het gebied van de thema's?

NB. Vragen hierover zijn alleen gesteld aan de startende leraren (d.w.z. leraren die minder dan twee jaar geleden de lerarenopleiding hebben afgerond) die op een van de scholen in het samenwerkingsverband werken.

Beginmeting

De startende leraren (N=174) vinden dat ze op alle vier de thema's over ruim voldoende theoretische kennis beschikken, met gemiddelde scores variërend tussen 4,09 ('verschillen tussen leerlingen'; sd. 0,88 schaal 1 ruim onvoldoende-5 ruim voldoende) en 3,38 ('pesten'; sd. 1,02). Er zijn significante verschillen tussen de sectoren: startende leraren in het vo geven zichzelf lagere –maar nog altijd voldoende– scores dan respondenten uit de andere sectoren voor hun theoretische kennis op de thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' (tabel 64a).

Wat betreft de inschatting van de eigen praktische vaardigheden op de vier thema's zijn de startende leraren eveneens van oordeel dat ze die in voldoende mate hebben, de gemiddelde scores variëren tussen 4,04 ('verschillen tussen leerlingen'; sd. 0,89) en 3,54 ('pesten'; sd. 0,99). Ook hier geven startende leraren in het vo zichzelf lagere scores dan respondenten uit de andere sectoren, zij het alleen voor hun praktische vaardigheden op het thema 'pesten' (tabel 65a).

Tussenmeting

De startende leraren vinden dat ze op alle vier de thema's ruim voldoende theoretische kennis beschikken, de gemiddelde scores variëren tussen 4,22 ('opbrengstgericht werken'; sd. 0,93) en 3,59 ('pesten'; sd. 1,12). Startende leraren in het vo geven zichzelf lagere scores dan de respondenten uit de andere sectoren voor hun theoretische kennis op de thema's 'verschillen tussen leerlingen' en 'ouderbetrokkenheid' (tabel 64b).

Wat betreft de inschatting van de eigen praktische vaardigheden op de vier thema's zijn de startende leraren eveneens van oordeel dat ze die in voldoende mate hebben. De gemiddelde scores variëren tussen 4,12 ('verschillen tussen leerlingen'; sd. 0,91) en 3,60 ('pesten'; 1,08). Nu zijn er geen significante verschillen tussen startende leraren uit de verschillende sectoren (tabel 65b).

Ontwikkeling (vergelijking tussenmeting-beginmeting)

Opvallend in beide metingen is de hoge gemiddelde score op het thema 'verschillen tussen leerlingen', dat geldt zowel voor de inschatting van de eigen theoretische vaardigheden als voor de inschatting van de eigen praktische vaardigheden. De inschatting van de eigen theoretische kennis op het gebied van het thema 'pesten' is relatief het laagst, maar nog altijd voldoende, dat geldt ook voor inschatting van de eigen praktische vaardigheden op dit thema. De overall scores in 2015 zijn vergelijkbaar met 2014 en er worden geen significante verschillen tussen sectoren over tijd gevonden, oftewel: de ontwikkeling in de sectoren is vergelijkbaar.

Aanvullende vragen (alleen in 2015 gesteld)
1- Hoe is de samenwerking tussen de verschillende partijen georganiseerd (*alleen projectteamleden*)?

Van de projectteamleden (N=318) geeft 57,5% aan dat het samenwerkingsverband georganiseerd is in de vorm van een centraal projectteam dat een aantal deelteams aanstuurt; 30,8% geeft aan dat er alleen een centraal team is (Tabel 66).

Waar sprake is van deelprojectteams bestaan die volgens 74,9% van de respondenten uit zowel vertegenwoordigers van lerarenopleidingen als van scholen; 22,6% geeft aan dat naast deze ook nog 'andere partijen' meedoen in het deelprojectteam (tabel 67).

2- Heeft de samenwerking tussen lerarenopleiding(en) en school/scholen al geleid tot resultaten ten aanzien van de voorgestelde plannen/doelen in het projectplan? Zo ja, bij welke aspecten/thema's ? (*alleen projectteamleden*)

Volgens 80,7% van de respondenten heeft de samenwerking inmiddels geleid tot resultaten t.a.v. de voorgestelde plannen/doelen in het projectplan; 10,6% antwoordt ontkennend. Er is hierbij sprake van significante verschillen: betrokkenen binnen het po geven vaker aan dat er resultaten behaald zijn dan betrokkenen binnen het vo en mbo (tabel 68).

Aspecten of thema's waarop vooral resultaten behaald zijn, zijn (in volgorde van meest genoemd): leren op de werkplek, begeleiding van stagiairs, inductietraject startende leraren (tabel 69).

5.3 Resultaten van de interviews

De interviews met verschillende doelgroepen van tien samenwerkingsverbanden hadden tot doel zicht te krijgen op het verloop van de samenwerking en waarom deze zo verloopt en waarom resultaten wel of niet worden gehaald (onderzoeksvraag 4). De resultaten worden hieronder samengevat, waar relevant is onderscheid gemaakt naar sector. De resultaten van de interviews zijn alleen bedoeld ter illustratie van de bevindingen uit de vragenlijst, omdat het hier slechts om een selectie van 10 samenwerkingsverbanden gaat. Zij geven zich op *mogelijke* achterliggende relaties en achtergronden factoren bij de samenwerking en de tevredenheid over de samenwerking en resultaten.

Achtereenvolgens worden de uitkomsten gerapporteerd met betrekking tot de ontwikkelingen en de tevredenheid over de samenwerking, de voortgang in het project, de voortgang op de thema's, de ontwikkelingen in de begeleiding van studenten en starters, de afstemming tussen lerarenopleiding en werkplekleren, de borging en de relatie tussen de subsidie en de samenwerking. Afgesloten wordt met een overzicht van ervaren succesfactoren en knelpunten in de samenwerking tot nu toe.

Vorm en tevredenheid samenwerking

Alle gesproken SWV's hebben een structuur van een projectteam in een of andere vorm met erboven al of geen stuurgroep en eronder een vorm van werkgroep (professionele leergemeenschap, ontwikkelgroep, of onderzoeksgroep) waar docenten en leerkrachten van scholen en opleidingen deel van uitmaken. Studenten en starters zijn weinig betrokken.

Het werken in een vorm van werkgroep versterkt de samenwerking, zorgt voor kortere lijnen, fysieke uitwisseling van betrokkenen op de lerarenopleiding en scholen en vooral onderlinge kennisdeling, met als gevolg dat scholen en opleidingen elkaar ontwikkelen. Schoolopleiders of coaches krijgen daarbij vaak een grotere rol in de samenwerking, vormen de brug van LO naar scholen. Scholen, en betrokkenen van scholen en opleidingen profiteren vooral door professionalisering en ontwikkeling op thema's.

Voor scholen heeft de versterking van de samenwerking tussen LO en scholen/besturen als bijeffect dat de samenwerking tussen scholen/besturen sterk verbetert. Kennisuitwisseling en overnemen van elkaars praktijken levert voor de scholen veel op. Wel is het moeilijk gebleken, met name in het PO, om te zorgen voor voldoende doorwerking vanuit besturen naar scholen en binnen scholen naar de werkvloer. Ook lijken studenten en starters weinig te participeren in de versterking van de samenwerking, bijvoorbeeld in de werkgroepen, terwijl dit door iedereen wel als functioneel wordt gezien; de student kan veel halen en brengen.

Resultaten en tevredenheid over de voortgang

Veranderingen in curriculum, begeleiding en professionalisering in opleidingen en scholen moeten nog groeien. Ontwikkelingen zijn in deze fase vooral zichtbaar op professionalisering van de begeleiding in tegenstelling tot de thema's.

In vijf samenwerkingsverbanden zijn opleidingen en trainingen ontwikkeld en in een enkel geval zijn deze ook al gestart. Het betreft hier zowel de professionalisering van begeleiders als masterclasses/trainingen voor studenten en starters. De begeleiding wordt door studenten van drie SWV's expliciet benoemd als verbeterd.

Over het algemeen zijn themagroepen ontstaan waarin betrokkenen vanuit scholen en opleiding samen werken aan de thema's. Deze themagroepen variëren licht in aard; genoemd zijn: professionele leergemeenschappen, werkgroepen, themagroepen, onderzoeksgroepen en ontwikkelgroepen. De eerste fase wordt meestal gebruikt om uit te vinden wat er al bekend is over het thema. Slechts een van de samenwerkingsverbanden heeft aangegeven snel te zijn gestart met het ontwikkelen van producten. De kennisontwikkeling in de themagroepen moet in een later stadium leiden tot versterking van curriculum, begeleiding of professionalisering. Nu zitten veel samenwerkingsverbanden nog in de fase van halffabricaten. Samenwerkingsverbanden uit po en vo ervaren dat thema's zijn opgelegd en vinden deze niet altijd goed passen bij de context van zowel opleiding als school.

Drie samenwerkingsverbanden (2 po en 1 vo) werken aan de verbetering van de matching tussen student en stageschool, dit kan bijvoorbeeld door matching van student aan leerkracht met bepaalde expertise of matching op basis van onderzoeksvraag.

Hoewel een vaak gehoorde klacht dat scholen te weinig invloed ervaren op het curriculum van de opleiding, is dat in de interviews slechts in één SWV naar boven gekomen.

Voortgang thema's

Vrijwel altijd is in de po- sector 'verschillen tussen leerlingen' een thema in de opleiding en in de school. Een enkele keer is het thema ondergebracht in een groter thema. Het thema 'opbrengstgericht werken' komt in mindere mate aan bod. De thema's 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' komen nauwelijks aan bod in de lerarenopleiding. Met name het thema 'pesten' komt wel aan bod binnen de scholen, onder andere via de coach of stagebegeleider. Aandacht voor de thema's 'opbrengstgericht werken', 'ouderbetrokkenheid' en 'pesten' in school is erg afhankelijk van de school en de stagebegeleider en over het algemeen niet structureel.

In een van de SWV's in het vo is de voortgang met betrekking tot de thema's aan de orde geweest.

Betrokkenen geven aan dat studenten alleen de thema's gebruiken wanneer deze direct relatie hebben met de eigen lessen. Vanuit de opleiding worden de thema's wel aangereikt.

Het SWV in het mbo geeft aan dat op het gebied van de thema's eerst wordt gewerkt aan onderzoek, dat in een later stadium moet leiden tot input voor opleiding en begeleiding.

Begeleiding van starters en studenten

In de samenwerkingsverbanden po wordt vooral ingezet op de versterking van de begeleiding van studenten en starters door een intensievere begeleiding en een kwaliteitsimpuls te geven aan de begeleiders. De rol van de opleiding is hier vaak het verzorgen van de scholing, de rol van de school is de begeleiding zelf. Intensivering vindt plaats door (bovenschoolse) schoolopleiders een grotere rol te geven en door training van mentoren en coaches. Over het algemeen zijn betrokkenen van de opleidingen, scholen en de studenten en starters tevreden over de versterking van de begeleiding; het contact maakt de lijnen in de begeleiding helder en de rol van mentor/coach wordt door studenten en starters als belangrijk ingeschat.

Ook in het mbo investeert men in de opleiding van praktijkbegeleiders. Daarnaast intensiveren zij de intervisie van starters in school door deze structureler te maken. Intensivering van de intervisie vindt ook plaats in een SWV vo, dit tot grote tevredenheid van school en betrokken studenten en starters. In een ander SWV wordt aan de begeleiding van de starter een inhoudelijke impuls gegeven door het verzorgen van inhoudelijke thema's door experts van de lerarenopleiding. Dit verloopt naar tevredenheid van betrokkenen.

Ondanks tevredenheid over bepaalde aspecten van de versterking in de begeleiding van studenten en starters, zijn er ook nog een aantal punten waarover men minder tevreden is. Betrokkenen van opleiding en scholen geven aan dat het niet altijd goed lukt om alle mentoren training te geven, simpelweg omdat scholen deze mentoren niet altijd voldoende tijd kunnen bieden om training te volgen. Daarnaast blijkt dat in een SWV de deelname aan intervisiebijeenkomsten voor starters tegenvalt omdat er gewoon weinig starters zijn in de regio.

Studenten en starters van verschillende SWV's zijn ontevreden met het feit dat de kwaliteit van de begeleiding vaak nog afhangt van de kwaliteit van de mentor of coach of van de begeleider vanuit de opleiding. Over de kwaliteit van de begeleiding op de AOS zijn studenten en starters van twee SWV's (po en vo) positief.

Tot slot spreken starters van een SWV de wens uit voor een alumninetwerk dat vanuit de lerarenopleiding wordt georganiseerd. Vanuit een ander SWV wordt aangegeven dat de invalpool van starters niet wordt bereikt met de activiteiten in de begeleiding.

Afstemming opleiding en werkplekleren

De studenten verschillen in hun mening over de afstemming tussen lerarenopleiding en scholen en wie hiervoor verantwoordelijk is. Studenten van drie samenwerkingsverbanden hebben aangegeven dat het de verantwoordelijkheid van de student is om de relatie te leggen tussen het geleerde op de opleiding en het werkplekleren en toepassen in de praktijk. Daarentegen ervaren studenten van vier samenwerkingsverbanden grote verschillen tussen theorie en praktijk. Studenten zouden graag op basis van eigen ervaringen of een casus samen reflecteren tijdens intervisie. Ook in praktisch opzicht ervaren studenten soms een beperkte afstemming, bijvoorbeeld omdat praktijkopdrachten van de lerarenopleiding moeilijk aansluiten bij de praktijk zowel qua inhoud als praktische organisatie. Beperkte afstemming wordt ook ervaren in het feit dat opleiding en begeleiding vanuit de lerarenopleiding weinig vraaggestuurd is. (Terwijl de betrokken opleiding van een van de samenwerkingsverbanden juist aangeeft meer vraaggestuurd te zijn gaan werken met de studenten in de opleiding. Starters van één van de SWV's vinden juist wel dat er vraaggestuurd wordt begeleid door opleiding en scholen.

In het SWV mbo ervaart men sinds het project meer wisselwerking tussen opleiding en scholen, onder andere door de onderzoekjes die studenten doen.

Bijeffecten

In de interviews is gevraagd naar bijeffecten, effecten die niet direct het gevolg zijn van doelstellingen die SWV's hadden gesteld voor het project. Als positieve bijeffecten worden genoemd: toename van het wederzijds contact door de samenwerking binnen het project, ook buiten de projectactiviteiten om. Dit leidt tot vragen vanuit de scholen aan de opleiding, maar ook het gezamenlijk werken aan onderzoek, uitvoering van activiteiten en organiseren van bijeenkomsten voor studenten zoals een alumnidag. Een SWV noemt expliciet het ontstaan van een gezamenlijke visie op samen opleiden als bijeffect.

Met name scholen noemen bijeffecten: versterking van een leercultuur (in twee SWV's). Twee andere SWV's noemen als belangrijk bijeffect de professionalisering van zittende docenten; één SWV benoemt het grotere netwerk voor docenten als bijeffect.

Borging

De samenwerkingsverbanden is gevraagd naar de borging van de samenwerking en de ontwikkelde producten/activiteiten na de subsidieperiode. Uit de gesprekken kwam naar voren dat de samenwerkingsverbanden daar nu allemaal over (beginnen na te) denken. Drie SWV's (2 po en 1 mbo) willen graag opgaan voor de subsidie voor opleidingsscholen. Drie samenwerkingsverbanden hebben expliciet tijdens de interviews de wens uitgesproken voor het doorzetten van de bestaande subsidie.

Twee SWV's geven aan dat de samenwerking binnen het project zo geïntensiveerd is dat opleiden en begeleiden niet meer zonder kan en betrokkenen dat ook niet meer willen. Daarbij geven ze aan dat de lerarenopleiding en de scholen ook zelf de keuze hebben om hier aan mee te werken. Samenwerkingsverbanden willen de samenwerking en ontwikkelde activiteiten en producten ook borgen door deze in een vaste structuur te plaatsen, bijvoorbeeld in het curriculum van de lerarenopleiding of het doorzetten van de structuur van themagroepen. Een enkel SWV geeft ook aan dat door coaches te scholen in ontwikkelde modules een *train the trainers* concept kan ontstaan: deze coaches kunnen na de subsidie weer anderen begeleiden.

Ervaren succesfactoren in samenwerking

De succesfactoren die respondenten in de interviews benoemen kunnen we onderbrengen in de volgende categorieën:

- 1 Organisatie van het project.
- 2 Versterkte communicatie.
- 3 Afstemming opleiding en werkplekleren.

Voor een goede uitvoering van het project zijn verschillende succespunten benoemd, waarvan het werken met een goede projectleider de belangrijkste lijkt te zijn. Daarnaast is genoemd de factor tijd, een goede infrastructuur, een snelle start met ontwikkelen van concrete producten en werken vanuit een bestaand samenwerkingsverband.

Versterking van de communicatie draagt volgens verschillende SWV's bij aan het succes van de samenwerking. Voor zes SWV's in po en vo is het feit dat er een verbetering heeft plaatsgevonden in de communicatie tussen opleiding en scholen/besturen en tussen scholen/besturen onderling een belangrijke succesfactor. Het gesprek is geopend vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid, zo wordt het binnen een SWV benoemd. Drie SWV's verwijzen naar sterke en korte lijnen waardoor afstemming en informatievoorziening gemakkelijker en beter verloopt. Bijvoorbeeld geven betrokkenen van scholen van een SWV aan dat nu beter duidelijk is wanneer een opleiding wijzigingen in de opleiding doorvoert en zijn de afspraken rond stage en begeleiding verhelderd. Ten derde benoemen vijf SWV's vanuit alle sectoren successen in de afstemming tussen opleiding en het werkplekleren. De opleiding lijkt meer vraaggestuurd te werken (inspelen op thema's uit het veld) en de invloed van scholen op het curriculum van de opleiding vergroot. *"Het is niet meer wij zijn de hogeschool en jullie de praktijk, we schuiven echt in elkaar"* (citaat betrokkenen school). In het mbo SWV heeft een van de directeurs van een school zitting in de curriculumcommissie van de opleiding.

Verder wordt in verschillende SWV's de oplevering van producten of uitvoering van activiteiten genoemd als succesfactor. Bijvoorbeeld is benoemd het werken in professionele leergemeenschappen, het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn en producten als modules en trainingen.

Tot slot benoemen twee SWV's (po en mbo) de professionalisering van docenten in scholen, die als gevolg van de versterkte samenwerking plaatsvindt als een succesfactor.

Ervaren knelpunten in samenwerking

Net als de succesfactoren kunnen we de knelpunten onderbrengen in drie categorieën, waarbij categorie 1 en 3 overlappen:

- 1 Organisatie van het project.
- 2 Samenwerking in (thema) werkgroepen.
- 3 Afstemming lerarenopleiding en werkplekleren.

De meeste knelpunten zijn genoemd in relatie tot de organisatie van het project. In vijf SWV's uit po en vo is aangegeven dat het project (de samenwerking) top down is ingezet en dat SWV's nu dus worstelen met de indaling van het project in de scholen. Dit levert een verschil in betrokkenheid (en inzet) op tussen scholen en bestuur maar ook tussen scholen binnen een SWV. Een grote omvang van een SWV helpt hier zeker niet bij volgens twee SWV's. Dit punt wordt ook benoemd door alle doelgroepen: projectteamleden, betrokkenen van de opleiding en van de scholen.

Tijd is een andere organisatorische factor die door vijf SWV's als knelpunt wordt gezien. Bij SWV's uit po en vo gaat het dan om te volle agenda's van betrokkenen om deel te nemen aan themagroepen en andere werkgroepen. Het SWV uit het mbo geeft aan dat vier jaar subsidietijd te kort is om alles te kunnen doen wat men wil doen en een SWV po heeft ervaren te weinig tijd te hebben gehad om het project goed neer te zetten, mede door ervaren druk vanuit DUO en het monitoronderzoek. Vervolgens benoemen twee SWV's logistiek knelpunten die in aard wel van elkaar verschillen. In een SWV po wordt een logistieke rem veroorzaakt door de omvang van de regio; bij een ander SWV geeft men vanuit de scholen aan dat het lastig is starters vrij te maken voor deelname aan het project. Vervangingsgelden zijn niet voldoende, er is simpelweg onvoldoende kwalitatief personeel beschikbaar voor vervanging. Drie SWV's benoemen personeel als mogelijk knelpunt. Het betreft hier dan enerzijds een te grote afhankelijkheid van bepaalde personen en gebrek aan continuïteit door personeelwisselingen. Tot slot noemen twee samenwerkingsverbanden nog de financiën als knelpunt: deze zijn te beperkt om alles te kunnen doen wat je wilt doen (mbo) of scholen verwachten bij meer verantwoordelijkheden ook meer geld, maar dienen volgens de opleiding ook zelf te investeren.

Met betrekking tot het werken in themagroepen of vergelijkbare groepen ervaren betrokkenen van de SWV's verschillende knelpunten. Ten eerste is door betrokkenen van drie SWV's po aangegeven dat de thema's onvoldoende relevant zijn en daarmee het project remmen. Wanneer themagroepen of andere groepen met elkaar aan het werk gaan, ervaren vijf SWV's zowel uit po als vo, onduidelijkheid bij de start over rolverdeling en afstemming maar ook in visie en conceptueel denkkader. Dat leverde soms een afwachtende houding op. In het mbo SWV werken de themagroepen zeer zelfstandig; dit maakt het moeilijk deze aan te sturen en opbrengstgericht te laten werken.

Tot slot betreffen de knelpunten de afstemming tussen opleiding en het werkplekleren. De afstemming tussen opleiding en werkpraktijk verloopt niet optimaal volgens twee SWV's. Scholen ervaren dat opleidingen vast zitten aan bepaald stramien of weinig meebewegen. Daarnaast is door een SWV po aangegeven dat de gewenste matching tussen student en school nog niet goed verloopt en door een andere SWV po dat studenten te weinig merken van en deelnemen aan het project.

Relatie subsidie en ontwikkeling

In de interviews is gevraagd welke invloed het verkrijgen van de subsidie heeft gehad op de samenwerking. Uiteraard wordt daarin door de samenwerkingsverbanden verwezen naar het feit dat facilitering de voorwaarden schept voor doorontwikkeling van de samenwerking en het concreet werken op thema's, de inductiefase en de professionalisering van de begeleiding in de scholen in allerlei verschillende verschijningsvormen.

In brede zin wordt aangegeven dat de subsidie ervoor heeft gezorgd dat bestaande samenwerking is geïntensiveerd, verdiept en versterkt. Dat geldt niet alleen voor de samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen/besturen maar met name in het po ook voor scholen en besturen onderling. Het 'gesprek' tussen opleiding en school is op gang gebracht. Door samenwerking aan projectonderdelen vindt ook afstemming op andere terreinen plaats.

Concreet in de samenwerking is de invloed van de subsidie vooral merkbaar in het feit dat het aanbod van de lerarenopleiding vaker vraaggericht is en is er bijvoorbeeld sprake van koppeling tussen onderzoek in de opleiding en de vraag vanuit scholen. Hoewel breder zichtbaar, noemen drie samenwerkingsverbanden de grotere rol van de schoolopleider, inclusief de hele structuur van coaches en mentoren als belangrijkste gevolg van de subsidie. Hierdoor zijn scholen meer betrokken bij de opleiding.

5.4 Resultaten documentenanalyse

Zowel in oktober 2014 als in 2015 hebben de samenwerkingsverbanden een activiteitenverslag moeten aanleveren bij DUO. Deze rapportages zijn geanalyseerd, de resultaten zijn hier samengevat. Een samenvatting per sector is opgenomen in Bijlage 2.

Algemene samenwerking

- *Kennismaken.* Alle drie de sectoren geven aan dat bij de beginmeting kick-off dagen en kennismakingsbijeenkomsten belangrijk waren, om inzicht te krijgen in het project, kennis te maken met betrokkenen en plannen op te stellen. Bij de tussenmeting is deze opstartfase voorbij en worden in de activiteitendocumenten de behaalde doelen inhoudelijke activiteiten besproken.
- *Behaalde doelen.* Alle drie de sectoren geven aan dat een deel van de plannen en doelstellingen die in de beginmeting zijn gemaakt in de tussenmeting behaald zijn. Echter, op de plannen en doelstellingen van de beginmeting wordt niet altijd teruggekomen in de tussenmeting waardoor het onduidelijk is of deze zijn behaald.
- *Samenwerkingsvormen: projectgroep en themagroepen.* De structuur van de samenwerking is bij de drie sectoren op nagenoeg dezelfde manier opgesteld, namelijk een projectgroep met daaronder themagroepen. Hierbij is de projectgroep gericht op de vormgeving van de themagroepen en herziening van het curriculum. De themagroepen zijn gericht op inhoudelijke activiteiten per thema.
- Bij alle drie de sectoren worden ook andere vormen van samenwerking genoemd die allemaal werken aan de thema's gericht op kennisuitwisseling, ontwikkeling en onderzoek, zoals kernteam, professionele leergemeenschappen, coördinatiegroep, raad van advies,

- managementgroep, ontwikkelgroep, curriculumcommissie, expertgroep, projectteam, beleidsgroep, regiegroep, vakdidactische netwerken, datateams en onderzoeksgroep.
- *Literatuurstudies, behoeftepeilingen en curriculumaanpassingen.* Alle drie de sectoren voeren literatuurstudies en behoeftepeilingen uit, op algemene samenwerking, de vier thema's en de begeleiding van de startende leraar. De resultaten daarvan gebruiken ze om gezamenlijke visies op te stellen, het curriculum aan te passen en professionaliseringstrajecten op te zetten. Curriculumaanpassingen zijn bijv. de volgende: de vier landelijke thema's duidelijker aanwezig stellen, intensievere samenwerking met het werkveld vastleggen en de praktijk- en onderzoekslijn verbeteren.
 - *Curriculumaanpassingen.* Lerarenopleidingen in de vo- sector lijkt zich minder bezig te houden met curriculumaanpassingen dan de andere twee sectoren. In de tussenmetingen van de samenwerkingsverbanden vo wordt er al wel meer aandacht aan besteed dan in hun beginmetingen.
 - *Kennisdeling.* Bij alle drie de sectoren wordt er gecommuniceerd over het project, de resultaten en de doelen. Er zijn bijvoorbeeld dropboxen aangemaakt, digitale platformen en websites, brochures ontwikkeld en er zijn presentaties, inspiratie- en studiedagen en symposia gehouden.

Thema's (inclusief begeleiden van startende leraren)

- *Gebruik van ICT voor thema 'verschillen tussen leerlingen'.* Samenwerkingsverbanden in po en vo geven aan gebruik te maken van ICT voor dit thema, b.v. via het uitproberen van tabletonderwijs in de vorm van pilots.
- *Ontwikkeling educatiemateriaal.* Door alle drie de sectoren zijn producten afgeleverd op de verschillende thema's, zoals een pestkoffer met leerwerktaken en een training 'oudergesprekken voeren' (sector mbo), webcolleges gericht op onderzoek, leesbeleidsplannen en een instrument voor het vaststellen van de beginsituatie van een school (sector po) en kijkwijzers, trainingen en presentaties (sector vo).
- *Observeren van het lesgeven.* In po en vo wordt de inzet van het ICALT observatie-instrument genoemd voor het observeren van starters en studenten.

Borging

- *Opleidingsschool zijn zorgt voor borging van het project.* Dit wordt genoemd bij alle drie de sectoren. Alleen in de vo- sector zijn alle samenwerkingsverbanden opleidingsscholen. In de mbo zijn 2 van de 10 een opleidingsschool en bij het po 14 van de 30.
- *Activiteiten voor borging.* Alle drie de sectoren noemen activiteiten voor borging en deze komen overeen: resultaten van het project evalueren en verwerken in het curriculum, het organiseren van masterclasses, conferenties, workshops en vergaderingen en daarmee verspreiden van kennis (binnen en buiten het samenwerkingsverband) en het aanpassen van de begeleidingsstructuur. Ook wordt genoemd dat themagroepen samengesteld moeten worden met verschillende scholen en opleidingen zodat zij de resultaten van de themagroep in eigen instelling kunnen benutten. Hierbij moeten zij nauw overleggen zodat er een duidelijke verdeling ontstaat over ieders verantwoordelijkheden.
- *Convenanten en regionale inbedding.* Het tekenen van convenanten zorgt ervoor dat er meer samenwerking en kennisdeling ontstaat. Daarnaast wordt er gewerkt aan toetreding van nieuwe scholen uit de buitenste schil in samenwerkingsverbanden.

Succespunten

- *Curriculumaanpassingen met invloed van de scholen.* Door scholen po en mbo wordt genoemd dat er vanuit de scholen invloed is op het curriculum van de Pabo. Zoals al genoemd onder het kopje algemene samenwerking lijken curriculumaanpassingen bij het vo minder plaats te vinden.
- *Draagvlak is groot.* Alle drie de sectoren geven aan dat het draagvlak en commitment groot is bij de verschillende betrokkenen. Leraren uit het werkveld en lerarenopleidingen delen enthousiast kennis met elkaar en de communicatielijnen zijn kort. Daarnaast zorgt regelmatige reflectie voor verbeteringen in het project.
- *Professionaliseren en trainingen.* Alle drie de sectoren hebben trainingen ontwikkeld voor coaches, school- en werkplekbegeleiders en studenten, starters en zittend personeel. Hierbij wordt genoemd dat er grote bereidheid is tot professionalisering.

Knelpunten

- *Prioriteit van project niet bij alle betrokkenen even hoog.* Niet bij iedereen geeft het project prioriteit. Schoolleiders roosteren startende leraren en zittend personeel bijvoorbeeld niet altijd vrij voor studiemiddagen. Redenen die hiervoor worden gegeven zijn: schoolleiders zien het nut niet in en kunnen het niet verenigen met belangen van hun eigen school.
- *Vertraging van het project.* De drie sectoren geven ongeveer gelijke oorzaken aan voor vertragingen van het project: personele wisselingen o.a. door ziekte en zwangerschapsverlof en het afhaken van besturen en scholen. Een andere oorzaak die genoemd wordt is het door elkaar lopen van projecten waardoor het onoverzichtelijk is en er teveel aan informatie komt.
- *Afstemming curriculum.* In de sectoren po en mbo wordt genoemd dat de afstemming van het curriculum op het werkveld beter moet. Wat daarvoor belangrijk is, is een betere communicatie tussen alle partijen, omdat zij gezamenlijk aan het curriculum willen werken, maar tot nu toe wordt communicatie als lastig ervaren.

Vergelijking begin- en tussenmeting

In de periode van de beginmeting waren samenwerkingsverbanden vooral bezig met de opzet van de samenwerking en het verder uitwerken van plannen, waar we in de tussenmeting zien dat samenwerkingsverbanden actief aan de slag zijn gegaan, zoals door het afstemmen van het curriculum, verhogen draagvlak, werken in themagroepen (kennis genereren en ontwikkeling) en begeleiding/training van starters, mentoren en coaches opzetten. De plannen die in de beginmeting zijn gemaakt zijn in de tussenmeting (deels) behaald. Een deel van de doelstellingen die in de beginmeting worden genoemd komen niet terug in de tussenmeting. Hierdoor kunnen geen uitspraken worden gedaan of deze doelstelling niet zijn behaald, of dat ze niet zijn benoemd in de verslagen.

Bijlage 1 Interview leidraden 1324

Doel (uit offerte): Het onderzoek biedt de kans inzicht te krijgen in hoe de samenwerking tussen opleidingen en scholen verloopt en waarom deze zo verloopt en waarom resultaten wel of niet worden gehaald. De gesprekken richten zich op: de ontwikkeling die zichtbaar is geworden uit de vragenlijst en de achterliggende redenen voor deze ontwikkelingen. Wat ging er goed (succesfactoren), wat ging er minder goed (knelpunten) en waarom, de relatie tussen de samenwerking, tevredenheid en de vaardigheden van studenten/afgestudeerden/beginnende docenten en de coachingsvaardigheden van praktijkbegeleiders.

Voorafgaand aan de gespreksdag:

- Bestuderen van de uitkomsten van het samenwerkingsverband
- Bestuderen projectplan samenwerkingsverband

Start het gesprek met een korte samenvatting van het project

Met projectcoördinator/leden projectteam

1. Klopt de korte samenvatting die ik zojuist van het project heb gegeven (evt wijzigingen, bijv. tav thema's)?
2. Op welke wijze is de versterking van de samenwerking georganiseerd/vormgegeven? Waaruit bestaat de versterking van de samenwerking?
3. Bent u tevreden over het verloop samenwerking (succes- en knelpunten)? Gaat dit breder dan het project?
4. Hoe komt het denkt u, dat er vanuit het veld veel geluiden zijn te horen over de noodzaak voor verbetering van de samenwerking, maar dat uit deze monitor blijkt dat men heel tevreden is over de samenwerking?

Alleen voor SWV's die nog geen opleidingsschool zijn

5. Bent u van plan om een Opleidingsschool te worden? Op welke termijn?
6. Ligt u op schema voor het behalen van de doelen van het project (alle thema's)? Welke veranderingen/innovaties/activiteiten/ontwikkelingen zijn te zien?

Bijvoorbeeld:

Curriculum opleiding

Opleiding en praktijkgedeelte in school

Methodiek van begeleiding van studenten en starters

Professionalisering van betrokkenen

Verhogen kennis en vaardigheden studenten/startende leraren

7. Wat zijn daarvan de resultaten? In hoeverre is er sprake van meer aandacht voor de vier thema's en de begeleiding van starters? Ziet u dit terug in de kwaliteit van de vaardigheden van studenten en startende leraren?
8. Hoe tevreden bent u over de behaalde resultaten? Bent u tevreden over de kwaliteit van de resultaten?
9. Wat merken studenten en startende leraren van het project?
10. Wat zijn succesfactoren/wat zijn knelpunten in het project?
11. Op welke manier heeft de versterking van de samenwerking hierin bijgedragen?

12. Welke mogelijke bij-effecten heeft het project gehad?
Voor de samenwerking
Voor de opleidingen
Voor de scholen
Voor de studenten/starters
13. Evalueert u het verloop en de resultaten van het project? Wat zijn daarvan de uitkomsten?
14. Kunt u ons deze documenten geven?

Met betrokkenen vanuit de lerarenopleiding

1. Merken jullie iets van een versterking van de samenwerking met de scholen?
 2. Bent u tevreden met de huidige vorm van samenwerking? Gaat dit breder dan het project?
 3. Wat zijn succes- en knelpunten in de samenwerking?
 4. Welke resultaten heeft de versterking van de samenwerking (het project) gehad?
- Bijvoorbeeld:*
- Curriculum opleiding*
 - Opleiding en praktijkgedeelte in school*
 - Methodiek van begeleiding van studenten*
 - Professionalisering van betrokkenen*
5. Is de rol van de opleiding in de begeleiding van de startende leraren veranderd op school?
 Zo ja, hoe?
 Zo nee, vindt u dat het zou moeten veranderen hoe dan en wie is daarvoor verantwoordelijk?
 6. Is de begeleiding vanuit de lerarenopleiding van de studenten veranderd op school?
 Zo ja, hoe?
 Zo nee, vindt u dat het zou moeten veranderen, hoe dan en wie is daarvoor verantwoordelijk?
 7. Zijn de praktische vaardigheden en theoretische kennis van uw studenten op de vier thema's toegenomen?
 8. Bent u tevreden over (de kwaliteit van) de behaalde resultaten in het project tot nu toe?
 9. In welke mate heeft de versterking van de samenwerking daaraan bijgedragen? (of wat zijn de oorzaken voor het behalen van deze resultaten)?

Met betrokkenen vanuit de scholen

1. Merken jullie iets van een versterking van de samenwerking met de lerarenopleiding?
 2. Bent u tevreden met de huidige vorm van samenwerking? Gaat dit breder dan het project?
 3. Wat zijn succes- en knelpunten in de samenwerking?
 4. Welke resultaten heeft de versterking van de samenwerking (het project) gehad?
- Bijvoorbeeld:*
- Curriculum opleiding*
 - Opleiding en praktijkgedeelte in school*
 - Methodiek van begeleiding van studenten*
 - Professionalisering van betrokkenen*
5. Is de begeleiding van de startende leraren veranderd op school?
 Zo ja, hoe? Welke rol speelt de lerarenopleiding hierin? Is die rol door het project veranderd?
 Zo nee, vindt u dat het zou moeten veranderen hoe dan en wie is daarvoor verantwoordelijk?

6. Is de begeleiding van de studenten veranderd op school?
Zo ja, hoe? Welke rol speelt de lerarenopleiding hierin? Is die rol door het project veranderd?
Zo nee, vindt u dat het zou moeten veranderen, hoe dan en wie is daarvoor verantwoordelijk?
7. Zijn de praktische vaardigheden en theoretische kennis van uw studenten op de vier thema's toegenomen?
8. In hoeverre heeft u zicht op de resultaten van het project? Worden die met u gedeeld? Merkt u iets van de resultaten?
9. Komen deze resultaten direct voort uit de versterking van de samenwerking?

Met studenten/starters

1. Vinden jullie dat je voldoende praktische vaardigheden en theoretische kennis hebt op de thema's 'opbrengst gericht werken', 'omgaan met verschillen tussen leerlingen', 'ouderbetrokkenheid', 'pesten'?
2. Van wie krijg je deze kennis/of zou je deze kennis moeten krijgen, de school of de opleiding?
3. Is dit vergelijkbaar met andere thema's uit de opleiding?
4. Vinden jullie dat het curriculum van de LO voldoende is afgestemd op jouw werkplek leren in school (*voor studenten*) of het werken als starter in een school (*voor starters*)? (specifiek op deze thema's).
5. Zijn jullie tevreden over de begeleiding vanuit de Lerarenopleiding?
6. Zijn jullie tevreden over de begeleiding vanuit de (stage)school?

Bijlage 2 Documentanalyse per sector

PO Samenvatting tussenmeting

Tweeëndertig primair onderwijs (PO) samenwerkingsverbanden nemen deel aan het project versterking samenwerking. Hiervan hebben 30 samenwerkingsverbanden activiteitenverslagen ingevuld bij de begin- en tussenmeting over de stand van zaken en behaalde doelen ten opzichte van het project. De activiteitenverslagen zijn geanalyseerd en met elkaar vergeleken aan de hand van een analyseschema en zijn hieronder puntsgewijs weergegeven.

Algemene samenwerking

- *Structuur van meeste samenwerkingsverbanden: projectgroep en themagroepen.* De meeste samenwerkingsverbanden hebben een projectgroep met daaronder themagroepen en professionele leergemeenschappen. Daarnaast worden andere vormen genoemd, met nagenoeg dezelfde functie zoals coördinatiegroep, raad van advies, managementgroep, ontwikkelgroep, curriculumcommissie, werkgroep, expertgroep.
- *Literatuurstudies, behoeftepeilingen en gezamenlijk opstellen van visies en curriculum.* Deze activiteiten worden in veel samenwerkingsverbanden genoemd. Literatuurstudies en behoeftepeilingen zorgen voor input voor visievorming en het aanpassen van het curriculum. In het curriculum worden bijv. de vier landelijke thema's een intensievere samenwerking met het werkveld vastgelegd en verbeteren zij de praktijk- en onderzoekslijn.
- *Kennisdeling.* Door negen samenwerkingsverbanden wordt genoemd dat ze kennisdelen, bijv. door het aanmaken van een dropbox, digitale platformen en websites.
- *Stagesysteem.* Één samenwerkingsverband heeft een stagesysteem genoemd, OnStage, dat scholen met elkaar verbindt. Echter zijn er in de tussenmeting nog implementatieproblemen.

Thema's (inclusief begeleiding startende leraren)

- *Inspiratiedag, studiedag, symposium, opbrengstdag.* Door veertien samenwerkingsverbanden worden voor de vijf thema's kennisdelingsbijeenkomsten gehouden voor studenten, starters en zittend personeel.
- *Literatuuronderzoek, behoeftepeilingen, nulmetingen, curriculumaanpassingen.* Deze activiteiten worden uitgevoerd op de vijf thema's, het meeste voor het thema ouderbetrokkenheid en begeleiding van starters. Daaropvolgend omgaan met verschillen, pesten en de minst voorkomende: opbrengstgericht werken. Curriculumaanpassingen houden in: toevoegen van modules en literatuur.
- *Professionaliseren van leerkrachten en scholing van mentoren en coaches.* Vijf samenwerkingsverbanden geven aan inductietrajecten op te stellen als professionaliseringprogramma. Hier wordt de begeleiding van starters soms ook vormgegeven in een duocollega/maatje. Coaches zijn er voor starters, invallers en zittend personeel. Één samenwerkingsverband geeft aan dat zij een onafhankelijke begeleider hebben voor starters, een bovenschoolse coach. Tien samenwerkingsverbanden geven aan geslaagd te zijn in het vormen van post-hbo's. Deze zijn beschikbaar voor de startende leraren en zittend personeel.
- *Ontwikkeling educatiemateriaal.* Vier samenwerkingsverbanden geven aan producten te hebben ontwikkeld, zoals webcolleges gericht op onderzoek, leesbeleidsplannen en een instrument voor het vaststellen van de beginsituatie van een school. Daarnaast heeft één samenwerkingsverband drie trajecten voor het thema ouderbetrokkenheid opgesteld waarbij de rol van de ouders in het leerproces van het kind versterkt wordt.
- *Observatie-instrument voor observeren starters.* Het observeren van starters gebeurt aan de hand van ICALT, professionele ontwikkelingsplannen (POP) en dialoogkaarten, geven zes samenwerkingsverbanden aan. Hiervoor zijn ook kritische beroepssituaties en vakprofileringsprogramma's opgesteld vanuit de Pabo.

- *Alternatieve naam voor thema pesten.* Vijf samenwerkingsverbanden geven aan niet de term pesten te willen gebruiken, maar liever sociale veiligheid, sociaal emotioneel leren en pedagogisch klimaat.

Borging

- *Opleidingsschool.* Veertien samenwerkingsverbanden zijn opleidingsscholen en geven aan dat dit helpt in de borging van het project.
- *Activiteiten voor borging.* Ten eerste, evalueren van activiteiten en het verspreiden van resultaten via nieuwsbrieven, vergaderingen en online platforms (ook landelijk). Ten tweede, het structureel opnemen van activiteiten voor de samenwerking in de schoolplannen en curricula. Ten derde, nauw overleg tussen organisaties zorgt voor een duidelijke verdeling van ieders verantwoordelijkheden. Ten vierde, genoemd door één samenwerkingsverband: aansluiting zoeken bij Kenniscentrum Talentontwikkeling voor versterking van het netwerk.
- *Conventanten en regionale inbedding.* Twee samenwerkingsverbanden noemen dat ze convenanten hebben getekend met besturen binnen en buiten het samenwerkingsverband om te participeren in scholingsactiviteiten, dat zij samenwerken met andere samenwerkingsverbanden en dat er regionale inbedding in gemeenten en bij beleidsmakers plaatsvindt.

Succespunten

- *Korte communicatielijnen en draagvlak.* Mensen uit het werkveld, bijv. leerkrachten, en de Pabo ervaren een gelijkwaardige positie. Zij delen 'good practices' en werken gezamenlijk aan het curriculum en de visie van scholen. Vijftien samenwerkingsverbanden noemen dat er draagvlak aanwezig is bij alle partijen en er enthousiast en informatief overleg plaatsvindt. Daarbij is de stuurgroep meer eigenaar van het project en toont hoge betrokkenheid.
- *Professionalisering van coaches.* Coaches behalen hun certificaten en de deelname aan het scholingsaanbod is hoog.
- *Scholen ervaren de waarde van onderzoek* in en voor de school.

Knelpunten

- *Afhaken besturen en scholen gedurende project.*
- *Deelnemers voor themagroepen en bijeenkomsten lastig te vinden.* Daarbij past dat veel scholen een afwachtende houding aannemen ten opzichte van het project. Er is een wij-zij cultuur, de school tegenover de academici. Daarbij komt dat niet alle besturen evenveel bestrooken zijn en er een diversiteit in aanpakken bestaat. Starters en studenten vrij roosteren is bijv. een probleem. Mogelijke oorzaken: directeuren houden leerkrachten op de school, het nieuwe cao en directeuren kunnen het niet verenigen met belangen van eigen school.
- *Verbinding tussen werkveld en curriculum moet beter.* Samenwerking en communicatie tussen meerdere partijen en naar de achterban is lastig, zeggen zeven samenwerkingsverbanden.
- *Financiële moeilijkheden door samenwerking tussen twee opleidingsscholen met dezelfde Pabo.* Dit wordt door twee samenwerkingsverbanden aangegeven. Één daarvan schrijft in de tussenmeting dat het daar al beter gaat.
- *Geen onderzoekservaring in de themagroepen.* Dit wordt echter wel verwacht door het projectteam, want er moet meer worden gedaan met onderzoek in dit project.

Overig

- *ICT gebruik in de school.* Dit wordt vooral genoemd bij het thema omgaan met verschillen.
- *Verbinding tussen Pabo en stageschool.* Vanuit Pabo worden in het programma beroepshandelingen benoemd die studenten moeten uitvoeren tijdens hun stage. Één samenwerkingsverband geeft dit aan.

Samenvatting vergelijking begin- en tussenmeting

Bij de beginmeting waren kick-off dagen belangrijk, om inzicht te krijgen in het project, kennis te maken met betrokkenen en plannen op te stellen. In de documenten over de tussenmeting blijkt dat deze opstartfase is doorlopen en swv's nu behaalde doelen bespreken. Samenvattend zijn er twee conclusies te trekken:

- De plannen die in de beginmeting zijn gemaakt zijn in de tussenmeting (deels) behaald. Bij de tussenmeting worden pas echt inhoudelijke activiteiten behaald zoals afstemmen van het curriculum, verhogen draagvlak en begeleiding van starters, mentoren en coaches opzetten.
- Een deel van de doelstellingen die in de beginmeting worden genoemd komen niet terug in de tussenmeting. Hierdoor bestaat onduidelijkheid over of deze behaald zijn of niet.

VO Samenvatting vergelijking begin- en tussenmeting

Negentien voortgezet onderwijs (VO) samenwerkingsverbanden nemen deel aan het project versterking samenwerking en hebben activiteitenverslagen ingevuld bij de begin- en tussenmeting over de stand van zaken en behaalde doelen ten opzichte van het project. De activiteitenverslagen zijn geanalyseerd en met elkaar vergeleken aan de hand van een analyseschema en zijn hieronder puntsgewijs weergegeven.

Algemene samenwerking

- *Structuur van meeste samenwerkingsverbanden: projectgroep, projectteam, themagroep en PLG.* Deze structuur is veel genoemd. Daarnaast worden beleidsgroepen, regiegroepen, ontwikkelgroepen, vakdidactische netwerken, datateams, kernteams, of werkgroep voor het ontwikkelen van de leerlijn, curriculumwerkgroep voor aanpassen van het curriculum en onderzoekgroep voor het versterken van onderzoek in scholen gebruikt.
- *Behoeftetepeilingen en curriculumaanpassingen.* Aan de hand van behoeftetepeilingen is het curriculum aangepast, melden twee samenwerkingsverbanden. Behoeftetepeilingen worden uitgevoerd met behulp van inventarisatie-instrumenten onder schoolleiding, docenten en leerlingen, waar wensen, leervragen, affiniteiten en tevredenheid gemeten worden.
- *Communicatie.* Door brochures, digitale platformen, presentaties en netwerkomgevingen wordt er gecommuniceerd over het project door tien samenwerkingsverbanden. Tijdens bijeenkomsten worden gedeelde visies op docentschap en de inductiefase ontwikkeld.

Thema's (inclusief begeleiding startende leraren)

- *Literatuuronderzoek, behoeftetepeilingen, inventarisatie leervragen.* Deze activiteiten laten zien wat nodig is voor het goed uitwerken van een thema en waar nog behoeftes zijn waar aan tegemoet gekomen kan worden. Zoals literatuuronderzoek naar hoe om te gaan met pestgedrag.
- *Inspiratie- en kenniscreatie sessies, werkmiddagen, conferenties voor kennisdeling.*
- *In kaart brengen van plaats van thema's in curriculum en curriculumaanpassingen.* Door twee samenwerkingsverbanden is eerst gecontroleerd wat voor plek de thema's nu hebben en zijn bij de tussenmeting door vier samenwerkingsverbanden opdrachten en ontwikkelde lessen toegevoegd aan het curriculum.
- *Ontwerpen van kijkwijzer, trainingen, presentaties.* De kijkwijzer wordt gebruikt als observatie-instrument bij het lesgeven. Trainingen zijn ontwikkeld over oudergesprekken en presentaties door experts zorgen ook voor nieuwe input aan docenten.
- *ICALT als observatie-instrument.* Drie samenwerkingsverbanden gebruiken ICALT als instrument om de beginsituatie van student en/of starter in kaart te brengen. Één samenwerkingsverband noemt in de tussenmeting dat ICALT geen goed instrument is om dit te doen. Ze gebruiken in de tussenmeting de wensboom als instrument voor het thema pesten en het BBB model (Bekend, Benieuwd en Bewaard) voor het thema opbrengstgericht werken.

Borging

- *Opleidingsschool.* Alle samenwerkingsverbanden zijn opleidingsscholen en geven aan dat dit helpt in de borging van het project.
- *Activiteiten voor borging:* Gebruik maken van resultaten uit themagroepen en deze verwerken in de schoolorganisatie en het curriculum, kennisdeling en communicatie over het project tijdens conferenties, workshops en kennisparades, vragen van startende docenten verwerken in inductieprogramma's en deze de komende jaren gebruiken en slim samenstellen van themagroepen, wat inhoudt dat verschillende scholen en opleidingen in één themagroep ingedeeld worden waardoor ze samenwerken en resultaten binnen eigen instituut kunnen benutten.
- *Samenwerking met regiopartners.* Delen van kennis met partners uit de regio.

Succespunten

- *Versterking samenwerking.* Door het project zijn er momenten gecreëerd voor het bespreken van wederzijdse wensen, ambities, ervaringen en knelpunten van scholen. Daarnaast is de samenwerking breder; dus niet meer alleen school- en instituutopleiders die elkaar opzoeken, maar alle partners zijn enthousiast en willen deelnemen. Twaalf samenwerkingsverbanden noemen dat het draagvlak groot is.
- *Grote bereidheid tot professionalisering.* Studenten, starters en zittend personeel zijn bereid tot scholing, noemen zeven samenwerkingsverbanden.
- *Toetreding nieuwe scholen uit buitenste schil in samenwerkingsverband.* De samenwerkingsverbanden werken met binnen- en buitenkring van betrokken scholen. De binnenkring is direct betrokken bij het project, de buitenkring 'lift mee'. Één samenwerkingsverband noemt hier dat er nieuwe scholen toegetreden zijn uit de buitenste schil.

Knelpunten

- *Communicatie over bereikte resultaten naar iedereen is lastig.*
- *Draagvlak soms laag.* Zes samenwerkingsverbanden geven aan dat het meer tijd kost dan gedacht om aan iedereen uit te leggen wat de meerwaarde van het project en de landelijke thema's is. De betrokkenheid voor het project kan en moet beter. Lastig is ook dat niet iedere school gelijke inspanning levert. Oorzaken die hiervoor genoemd worden zijn roosterproblemen en het daardoor lastig vrij te maken personeel, bezuinigingen en werkdruk.
- *Vertraging door uitval personeel.* Door ziekte, zwangerschapsverlof en onverwachte vertrekken van personeel loopt het project vertraging op geven vier samenwerkingsverbanden aan. Een andere oorzaak die genoemd wordt voor vertraging is het door elkaar lopen van projecten waardoor het onoverzichtelijk is en er teveel aan informatie komt. Dit wordt aangegeven door drie samenwerkingsverbanden.
- *Onbekendheid met methode Lesson Study onder docenten.*

Overig

- *ICT gebruik in de school.* Dit wordt vooral genoemd bij het thema omgaan met verschillen.

Samenvatting vergelijking begin- en tussenmeting

Bij de beginmeting waren startbijeenkomsten belangrijk, om inzicht te krijgen in het project, kennis te maken met betrokkenen en plannen op te stellen. Dit verschilt met de tussenmeting waar behaalde doelen besproken worden. Samenvattend zijn er drie conclusies te trekken:

- De plannen die in de beginmeting zijn gemaakt zijn in de tussenmeting (deels) behaald. Bij de tussenmeting worden pas echt inhoudelijke activiteiten behaald zoals het gebruiken van digitale platformen voor kennisdeling en het afgestemd hebben van het curriculum.
- Een deel van de plannen die in de beginmeting worden genoemd komen niet terug in de tussenmeting. Dit zorgt voor onduidelijkheid over of deze behaald zijn of niet.

- Het lijkt erop dat de samenwerkingsverbanden vooral aandacht hebben voor de startende docent en met hun activiteiten en samenwerking tussen instituten minder gericht zijn op de studenten en het zittende personeel.

MBO Samenvatting tussenmeting

Tien MBO samenwerkingsverbanden nemen deel aan het project versterking samenwerking en hebben activiteitenverslagen ingevuld bij de begin- en tussenmeting over de stand van zaken en behaalde doelen ten opzichte van het project. De activiteitenverslagen zijn geanalyseerd en met elkaar vergeleken aan de hand van een analyseschema en de belangrijkste punten uit de deze analyse zijn hieronder weergegeven.

Algemene samenwerking

- *Structuur van alle samenwerkingsverbanden: projectgroep en themagroepen.* De projectgroep is gericht op de invulling van de themagroepen en herziening van het curriculum om deze MBO-specifiek te maken. Dit laatste wordt genoemd door vijf samenwerkingsverbanden. Hieronder staan themagroepen die gericht zijn op activiteiten voor elk thema (omgaan met verschillen, opbrengst gericht werken, ouderbetrokkenheid en pesten). Drie samenwerkingsverbanden geven aan daarnaast een kernteam te hebben dat zich bezig houdt met jaarplannen. De algemene samenwerkingsactiviteiten bestaan in de meeste samenwerkingsverbanden uit: opstellen van een gezamenlijke visie, professionaliseren en oriëntatiedagen voor 1ejaars studenten op MBO scholen.

Thema's (inclusief begeleiding startende leraren)

- *Themagroepen en trekkersduo.* De themagroepen richten zich op een specifiek thema. Één samenwerkingsverband heeft de themagroepen vervangen voor een 'trekkersduo', bestaande uit een docent van MBO en Pabo. Zij onderzoeken de mogelijkheden en wensen op ieder thema.
- *Themabijeenkomsten, workshops en online portals voor kennisdeling.* De bijeenkomsten worden door vier samenwerkingsverbanden voor opleidingslocaties en instituutlocaties georganiseerd, waar kennis wordt gedeeld. Deze zijn meestal vraaggestuurd vanuit de student en/of de starter, wat betekent dat studenten en starters aan kunnen geven waar ze graag meer over zouden leren en in de workshops terug zouden willen zien, ze zijn hierbij geen deel van de themagroep.
- *Literatuurstudies en behoeftepeilingen.* Deze activiteiten worden voor alle vijf de thema's uitgevoerd en komen op dezelfde manieren in de samenwerkingsverbanden terug.
- *Ontwikkeling educatiemateriaal.* Door drie samenwerkingsverbanden is er extra educatiemateriaal ontwikkeld, zoals een pestkoffer met schriftelijke handvatten en leerwerktaken en een training 'oudergesprekken voeren'.
- *Begeleiding van startende leraren:* samenwerkingsverbanden richten zich op het opstellen van gezamenlijke visies op begeleiden en versterken en stroomlijnen van de trainingen voor starters voor een betere begeleidingsstructuur.

Borging

- *Opleidingsschool.* Twee samenwerkingsverbanden zijn al een opleidingsschool en geven aan dat dit helpt in de borging van het project. Vier geven aan wel een opleidingsschool te willen worden.
- *Activiteiten voor borging.* Resultaten van het project verwerken in het curriculum, het organiseren van masterclasses en daarmee verspreiden van kennis (binnen en buiten het samenwerkingsverband) en het aanpassen van de begeleidingsstructuur.

Succespunten

- *Commitment en draagvlak.* De verduidelijking van de taken van de directeuren hebben ervoor gezorgd dat er meer commitment onder hen ontstaat en het draagvlak voor het project stijgt.
- *Kernteam goede koppeling tussen Pabo en MBO scholen.* Het kernteam zorgt voor gezamenlijke activiteiten, zoals genoemd onder het kopje algemene samenwerking, en zo vindt er steeds meer samenwerking plaats.
- *Communicatielijnen zijn kort.* De lijnen tussen de instellingen zijn kort, wat zorgt voor een goede en snelle communicatie. Daarnaast zorgt regelmatige reflectie voor verbeteringen in het project.
- *Scholing voor coaches, school- en werkplekbegeleiders.* Trainingen worden aangeboden zodat er beter geschoold personeel in de scholen rondloopt en zij een grotere rol kunnen spelen.
- *MBO scholen invloed op curriculum.* Hierdoor krijgen zij invloed op wat de studenten leren op de Pabo en wat zij moeten uitvoeren tijdens hun stage. Bij vijf samenwerkingsverbanden gebeurt dit al door het toevoegen van een MBO werknemer aan de curriculumcommissie en toevoegen van specifieke MBO opdrachten aan het curriculum.

Knelpunten

- *Directeuren geven geen prioriteit aan het project.* Dit wordt genoemd door vier samenwerkingsverbanden. Daarnaast zijn de schoolorganisaties inflexibel wat het niet vergemakkelijkt om te reageren op veranderingen vanuit het project zoals het vrij roosteren van studenten en starters zodat zij studiedagen kunnen bijwonen, wat nu niet veel gebeurt. Dit laatste wordt door drie extra samenwerkingsverbanden, naast de vier over de directeuren, genoemd.
- *Vertraging door personele wisselingen.* Activiteiten komen voor korte of langere tijd stil te liggen en vertragen dus de projectvoortgang. Dit wordt door vier samenwerkingsverbanden genoemd.
- *Slechte afstemming curriculum.* Er wordt door één samenwerkingsverband geen verbinding ervaren tussen wat er op de Pabo gebeurt en wat de studenten moeten uitvoeren op de MBO scholen.
- *Zittende docenten staan niet open voor innovatie.* Dit wordt genoemd door één samenwerkingsverband terwijl het juist de opdracht vanuit de Pabo is voor starters om met nieuwe ideeën de school in te gaan.

Overig

- *Talentprijs.* Een samenwerkingsverband heeft een talentprijs ontwikkeld voor het beste beroepsproduct. Hierdoor komen onderzoeksvaardigheden meer onder de aandacht en worden studenten gemotiveerd innovatief te zijn.

Samenvatting vergelijking begin- en tussenmeting

Bij de beginmeting waren kick-off dagen belangrijk, om inzicht te krijgen in het project, kennis te maken met betrokkenen en plannen op te stellen. Bij de tussenmeting is deze opstartfase grotendeels voorbij en worden in de documenten die zijn bestudeerd veel meer behaalde doelen besproken. Samenvattend zijn er twee conclusies te trekken:

- De doelen die in de beginmeting zijn gemaakt zijn in de tussenmeting voor een belangrijk deel behaald. Twee voorbeelden van behaalde activiteiten. Ten eerste, het uitreiken van een beroepsproductprijs waarvoor studenten een bijdrage leveren aan een school (zie ook kopje overig bij samenvatting tussenmeting). Ten tweede, het opleiden van schoolopleiders waarover in de tussenmeting is vermeld dat de schoolopleiders certificaten behaald hebben.
- Een deel van de doelen die in de beginmeting worden genoemd komen niet terug in de rapportages over de tussenmeting. Het is onduidelijk of deze behaald zijn of niet.

BIJLAGE 3 TABELLENRAPPORTAGE

NB Significante verschillen tussen sectoren staan aangegeven.

Tabel 1. Wanneer is de samenwerking binnen het SWV in het kader van de genoemde subsidieregeling begonnen? (alleen projectteam, in procenten)

	2014	2013	Voor 2013
Totaal	49,6%	39,6%	10,8%

NB. Bij de tussenmeting zijn er 2 SWV's bijgekomen, deze zijn gestart resp. in juli 2014 en september 2015.

Tabel 2. Was er al sprake van samenwerking tussen deze partijen voordat de samenwerking in het kader van de subsidieregeling begon? (alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

	N	Ja	Ja, incidenteel	Nee, de samenwerking is nieuw
po	153	129 (84,3)	19 (12,4)	5 (3,3)
vo	89	71 (79,8)	11 (12,4)	7 (7,9)
mbo	44	32 (72,7)	10 (22,7)	2 (4,5)
Totaal	286	232 (81,1)	40 (14)	14 (4,9)

NB. Bij de tussenmeting zijn er 3 SWV's bijgekomen; er was al sprake van samenwerking tussen de partijen.

Tabel 3a. Welke partij vervult de leidende rol in het SWV?(alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	De LO	De school/een van de scholen	Geen van de partners	Dat weet ik niet
po	149	89(59,7)	19(12,8)	36(24,2)	5(3,4)
vo	89	4(4,5)	37(41,6)	31(34,8)	17(19,1)
mbo	43	19(44,2)	7(16,3)	15(34,9)	2(4,7)
Totaal	281	112(39,9)	63(22,4)	82(29,2)	8(2,8)

De uitkomsten van de Chi-kwadraattoets laten zien dat er de sectoren significant verschillen in de mate waarin zij aangeven wie de leidende rol vervult binnen het SWV. Deze rol wordt in het voortgezet onderwijs vaker vervuld door de school en in het po en mbo vaker door de lerarenopleiding.

Tabel 3b. *Welke partij vervult de leidende rol in het SWV?(alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)*

2015	N	De LO	De school/een van de scholen	Geen van de partners	Dat weet ik niet
po	163	80 (49,1)	15 (9,2)	68 (41,7)	
vo	98	13 (13,3)	41 (41,8)	35 (35,7)	9 (9,2)
mbo	51	15 (29,4)	15 (29,4)	19 (37,3)	2 (3,9)
Totaal	312	108 (34,6)	71 (22,8)	122 (39,1)	11 (3,5)

De uitkomsten van de Chi-kwadraattoets laten zien de sectoren significant verschillen in de mate waarin zij aangeven wie de leidende rol vervult binnen het SWV. Deze rol wordt in het voortgezet onderwijs vaker vervuld door de school, alhoewel ook een groot aantal aangeeft dat geen van de partners een leidende rol heeft. Binnen het primair onderwijs geven de projectteamleden aan dat de lerarenopleiding vaker een leidende rol heeft, maar ook hier wordt ook steeds vaker aangegeven dat geen van de partners een leidende rol heeft. Ten slotte, zijn de antwoorden binnen het mbo ongeveer gelijk verdeeld.

Tussen tijdstippen:

Er worden geen significante verschillen over tijd gevonden, wat betekent dat de projectteamleden in 2014 ongeveer dezelfde gegevens rapporteren als in 2015 (zie tabel 3c).

Tussen tijdstippen en binnen sectoren:

Echter, wanneer er binnen de sectoren naar verschillen tussen 2014 en 2015 wordt gekeken, worden er binnen het primair onderwijs significante verschillen over tijd gevonden. De projectteamleden binnen het primair onderwijs rapporteren in 2015 steeds vaker dat de leidende rol bij geen van de beide partners in het bijzonder ligt (verschuiving van 24,2% in 2014, naar 41,7% in 2015), alhoewel de meesten nog steeds aangeven dat de leidende rol bij de lerarenopleiding ligt.

Tabel 3c. Welke partij vervult de leidende rol in het SWV? Verschil tussen tijdstippen (alleen projectteam, in percentages)

Meting	Lerarenopleiding(en)	School / scholen	Geen van beide partners in het bijzonder	Weet ik niet
2014	39,9%	22,4%	29,2%	8,5%
2015	34,6%	22,8%	39,1%	3,5%

Tabel 4a. In welke mate zijn de basisvoorwaarden voor samenwerking gerealiseerd? (alleen projectteam, in gemiddelden (1=zeer oneens...5 zeer eens)en standaarddeviatie tussen haakjes)

2014	N totaal	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	(SD)							
Doel (binnen ons SWV...)								
Is men het eens over de doelen	270	4,28(0,67)	4,36(0,62)	147	4,09(0,73)	80	4,35(0,65)	43
Zijn de doelen van de samenwerking transparant	273	4,09(0,72)	4,16(0,70)	147	3,94(0,78)	84	4,17(0,62)	42
Zijn de doelen van de samenwerking voor iedereen haalbaar	260	3,78(0,67)	3,85(0,61)	144	3,64(0,75)	74	3,76(0,69)	42

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Bij de *beginmeting*, laten multilevel analyses zien dat 18% van de totale verschillen in de mate waarin projectteamleden het eens zijn met de doelen, verklaard kunnen worden door kenmerken van een SWV en/of door gezamenlijke kenmerken van de personen van het SWV. Ook de mate waarin projectteamleden het eens zijn met de transparantie van de doelen en of de doelen voor iedereen haalbaar zijn, is afhankelijk van het SWV waarvan men deel uitmaakt (respectievelijk 16% en 13% is toe te wijzen aan kenmerken die horen bij het SWV). De mate waarin men het eens is met het stellen van doelen, de transparantie van doelen en de haalbaarheid binnen het SWV hangt niet af van tot welke sector dit verband behoort. Met andere woorden: het type sector kan niet verklaren waarom projectteamleden in het ene SWV anders scoren, dan personen uit het andere SWV.

2015	N totaal	M overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
<i>Doel (binnen ons SWV...)</i>								
Is men het eens over de doelen	314	4,36(0,62)	4,39(0,56)	163	4,24(0,72)	99	4,50(0,54)	52
Zijn de doelen van de samenwerking transparant	314	4,21(0,68)	4,25(0,66)	163	4,10(0,74)	99	4,31(0,61)	52
Zijn de doelen van de samenwerking voor iedereen haalbaar	310	3,83(0,66)	3,80(0,70)	161	3,80(0,62)	97	3,96(0,56)	52

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tijdens de *tussenmeting*, is de mate waarin projectteamleden het eens zijn met de doelen, de doelen van de samenwerking transparant zijn en de doelen van de samenwerking voor iedereen haalbaar is, minder afhankelijk van tot welk SWV men behoort. Er is daarom gekeken naar verschillen in scores van projectteamleden, los van het SWV waartoe zij behoren. Een Anova-toets wijst uit dat er – over de SWVen heen – wel significante verschillen bestaan tussen de sectoren in de mate waarin projectteamleden het eens zijn over de doelen ($\omega^2=0.01$; klein effect), waarbij projectteamleden uit het voortgezet onderwijs significant lager scoren (0.26 punt) dan projectteamleden uit het middelbaar beroepsonderwijs. Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen de projectteamleden van de drie verschillende sectoren op het gebied van de mate waarin de doelen transparant en voor iedereen haalbaar zijn.

Tussen tijdstippen:

Gesteld kan worden dat tijdens de *beginmeting* de mate waarin van projectteamleden het eens waren met de stellingen over doelen stellen nog afhankelijk was van het SWV waarbinnen men zich bevond. Dit betekent dat de verschillen tussen personen van verschillende SWVen groter waren, dan de verschillen tussen personen binnen een SWV. De scores binnen een SWV waren afhankelijk van elkaar door kenmerken van het SWV.

Tijdens de *tussenmeting* is dit niet meer (of minder) het geval. Personen binnen een SWV zijn niet méér gelijk aan elkaar, dan aan personen van andere SWVen. Dit betekent dat de verschillen in scores op het gebied van doelen stellen tussen SWVen kleiner is geworden.

2014	N totaal	M overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
<i>Procedures</i>								
Houdt doorgaans iedereen zich aan de gemaakte afspraken	251	3,86(0,71)	3,92(0,70)	143	3,69(0,74)	67	3,93(0,69)	41
Maken we afspraken over taakverdeling	265	4,18(0,56)	4,22(0,52)	147	4,13(0,64)	76	4,17(0,54)	42
Zorgt iedereen dat taken op tijd worden uitgevoerd	253	3,71(0,73)	3,80(0,72)	143	3,51(0,76)	69	3,73(0,67)	41
Hebben we regelmatig overleg	268	4,34(0,67)	4,36(0,62)	148	4,26(0,76)	78	4,40(0,67)	42

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tijdens de *beginmeting* wijzen multilevel analyses uit dat de mate waarin projectteamleden het eens zijn met stellingen over de procedures niet afhangt van tot welk SWV men behoort.

Een Anova-toets laat zien dat - over de SWVen heen - er alleen significante verschillen bestaan tussen de sectoren in de mate waarin projectteamleden vinden dat men zorg draagt voor dat de taken op tijd worden uitgevoerd ($\omega^2=0.02$; klein effect). Projectteamleden in het po scoren hierbij significant hoger dan projectteamleden in het vo. Een onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

2015	N totaal	M overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
<i>Procedures</i>								
Houdt doorgaans iedereen zich aan de gemaakte afspraken	311	3,90(0,72)	3,94(0,63)	162	3,84(0,85)	98	3,88(0,74)	51
Maken we afspraken over taakverdeling**	314	4,30(0,53)	4,29(0,53)	163	4,30(0,52)	100	4,33(0,55)	51
Zorgt iedereen dat taken op tijd worden uitgevoerd	313	3,85(0,69)	3,86(0,64)	162	3,81(0,76)	100	3,88(0,71)	51
Hebben we regelmatig overleg**	314	4,52(0,57)	4,59(0,49)	163	4,35(0,67)	100	4,61(0,53)	51

** significant verschil op de t-toets tussen lo en school bij $p<0.05$; de antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Ook tijdens de *tussenmeting*, wijzen multilevel analyses uit dat de mate waarin men het eens is met de stellingen over procedures niet afhangt van het SWV waartoe men behoort. De Anova-toets laat zien dat er overall significante verschillen zijn tussen de sectoren met betrekking tot de mate waarin zij overleg hebben ($\omega^2=0.05$; klein tot gemiddeld effect), waarbij het voortgezet onderwijs het laagste scoort. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken: de lerarenopleidingen vinden meer dan de scholen dat men afspraken maakt over de taakverdeling (LO: gem = 4,41 sd.= 0,53 en school: gem = 4,23 sd.= 0,53) en regelmatig overleg (LO: gem = 4,63 sd.= 0,51 en school: gem = 4,45 sd.= 0,59) hebben.

Tussen tijdstippen:

Er bestaan significante verschillen over tijd op het gebied van het maken van afspraken over de taakverdeling ($r = 0,10$; klein effect), ervoor zorgen dat iedereen zijn taken op tijd heeft uitgevoerd ($r = 0,10$; klein effect) en er regelmatig overleg plaatsvindt ($r = 0,14$; klein effect). In 2015 zijn projectteamleden het meer eens met deze stellingen dan in 2014.

Wanneer er binnen de sectoren naar verschillen over tijd wordt gekeken, wijzen de t-toetsen uit dat projectteamleden binnen het vo in 2015 significant hoger scoren op de mate waarin zij het eens zijn met de stelling dat men zorg draagt dat iedereen zijn taken op tijd uitvoert dan in 2014 ($r = 0.19$; klein effect). Verder scoren projectteamleden binnen het po in 2015 significant hoger op de mate waarin zij het eens zijn met de stelling dat zij regelmatig overleg voeren ($r = 0.04$; klein effect).

2014	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal	(SD)						
<i>Communicatie</i>								
Besteden we tijd om ons functioneren te bespreken	239	3,83(0,85)	3,93(0,80)	136	3,80(0,86)	66	3,51(0,96)	37
Wordt ieder goed en tijdig geïnformeerd	265	3,87(0,80)	3,97(0,72)	147	3,66(0,86)	76	3,88(0,92)	42
Worden meningsverschillen en conflicten constructief besproken	230	3,90(0,67)	3,94(0,67)	128	3,80(0,71)	66	3,97(0,56)	36
Wordt snel en adequaat gereageerd op elkaar	258	3,73(0,76)	3,82(0,70)	145	3,49(0,81)	71	3,83(0,79)	42

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tijdens de *beginmeting* laten multilevel analyses zien dat de mate waarin projectleden vinden dat iedereen goed en tijdig wordt geïnformeerd en er snel en adequaat wordt gereageerd, afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. Respectievelijk 19% en 20% van de verschillen in scores kunnen toegeschreven worden aan het aard van het SWV en/of de algemene kenmerken van de personen binnen het SWV. Echter, deze kenmerken van het SWV spelen minder een rol bij de mate waarin men vindt dat er de tijd wordt genomen om het functioneren te bespreken en waarin meningsverschillen en conflicten constructief worden besproken. Anova-toetsen laten zien dat er - over alle SWVen heen - significante verschillen zijn tussen sectoren ($\omega^2=0.02$; klein effect) met betrekking tot de mate waarin de tijd wordt genomen om het functioneren te bespreken. Projectteamleden in het mbo scoren significant lager dan projectteamleden in het po. Met betrekking tot het bespreken van meningsverschillen bestaan er geen verschillen tussen scores van projectteamleden van de verschillende sectoren. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

2015	N totaal	M overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
<i>Communicatie</i>								
Besteden we tijd om ons functioneren te bespreken	294	3,78(0,85)	3,89(0,76)	154	3,63(0,94)	90	3,72(0,90)	50
Wordt ieder goed en tijdig geïnformeerd	313	3,96(0,74)	4,04(0,70)	163	3,77(0,83)	99	4,08(0,63)	51
Worden meningsverschillen en conflicten constructief besproken	282	3,99(0,65)	4,07(0,59)	150	3,85(0,76)	85	3,98(0,57)	47
Wordt snel en adequaat gereageerd op elkaar	312	3,90(0,74)	4,01(0,65)	163	3,66(0,82)	98	4,00(0,72)	51

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tijdens de *tussenmeting* wijzen multilevel analyses uit dat de mate waarin projectleden vinden dat iedereen goed en tijdig wordt geïnformeerd afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. Zo kan 13% van het verschil in scores toegeschreven worden aan de aard van het SWV en de algemene kenmerken van personen binnen het SWV. Het maakt hierbij ook uit tot welke sector het SWV behoort; projectteamleden die behoren tot een SWV uit het voortgezet onderwijs scoren significant lager dan projectteamleden die behoren tot een SWV uit het primair onderwijs. Voor de andere drie aspecten van communicatie spelen kenmerken van het SWV geen significante rol. Anova-toetsen wijzen uit dat - over alle SWVen heen - er significante verschillen bestaan tussen de projectteamleden van de verschillende sectoren in de mate waarin zij vinden dat

meningsverschillen constructief worden besproken (po significant hoger dan vo) en er snel en adequaat gereageerd wordt op elkaar (po en mbo significant hoger dan vo). De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

Tussen tijdstippen:

Wanneer de scores uit 2014 en 2015 vergeleken worden, kan worden gesteld dat de mate waarin men het eens is met de stelling dat iedereen goed en tijdig geïnformeerd wordt zowel in 2014, als in 2015 afhankelijk is van het SWV waarin men zich bevindt. Verder waar er m.b.t. de mate waarin men het eens is met de stelling dat er snel en adequaat gereageerd wordt op elkaar in 2014 nog grote verschillen waren tussen SWV's, is dit in 2015 niet (of minder) het geval. Voor de twee aspecten 'tijd besteden aan het bespreken van functioneren' en 'het constructief bespreken van meningsverschillen' is de mate van 'eens-zijn' met de stelling niet afhankelijk van het SWV. Het verschil in scores tussen 2014 en 2015 op deze stellingen is niet significant. Ook binnen sectoren worden er voor de mate waarin projectteamleden het eens zijn met deze twee stellingen geen significante verschillen over tijd gevonden.

2014	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal	(SD)						
<i>Wederzijds vertrouwen</i>								
Hebben we vertrouwen in elkaar	266	4,09(0,67)	4,14(0,60)	147	3,88(0,76)	77	4,29(0,64)	42
Voeren we een open gesprek over elkaars visie op onderwijs	259	4,02(0,74)	4,14(0,65)	141	3,86(0,81)	76	3,93(0,81)	42
Kunnen we ook in lastige situaties van elkaar op aan	235	3,86(0,67)	3,93(0,61)	131	3,69(0,79)	65	3,92(0,62)	39

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Multilevel analyses wijzen uit dat de mate waarin projectleden vinden dat men vertrouwen heeft in elkaar afhankelijk is van het SWV waarin men zich bevindt. 14% van het verschil in scores in vertrouwen kunnen toegeschreven worden aan het aard van het SWV en de algemene kenmerken van de personen binnen het SWV. Verder laten de resultaten zien dat voor de mate van vertrouwen het uitmaakt tot welke sector het SWV behoort: SWV's in het vo scoren lager dan SWV's in het po. Ook de mate waarin projectteamleden vinden dat ze van elkaar op aan kunnen is afhankelijk van het SWV, maar dit is niet sector afhankelijk. De mate waarin projectteamleden vinden dat zij een open gesprek voeren op elkaars visie is niet afhankelijk van het SWV, maar over de SWV's heen bestaan er wel significante verschillen tussen de sectoren ($\omega^2=0.02$; klein effect). Projectteamleden uit het po scoren significant hoger dan projectteamleden uit het vo. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat

er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

2015	N totaal	M overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
<i>Wederzijds vertrouwen</i>								
Hebben we vertrouwen in elkaar**	313	4,27(0,58)	4,26(0,52)	163	4,19(0,65)	99	4,43(0,58)	51
Voeren we een open gesprek over elkaars visie op onderwijs	309	4,19(0,69)	4,22(0,69)	163	4,07(0,70)	96	4,30(0,65)	50
Kunnen we ook in lastige situaties van elkaar op aan	296	4,02(0,64)	4,07(0,55)	152	3,94(0,74)	95	4,02(0,69)	49

** significant verschil op de t-toets tussen lo en school bij $p < 0.05$; De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tijdens de tussenmeting is de mate van vertrouwen (voor alle drie de aspecten) niet meer afhankelijk van het SWV waartoe men behoort. Anova-toetsen wijzen uit dat er geen significante verschillen zijn in de mate van ervaren wederzijds vertrouwen door projectteamleden uit verschillende sectoren. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken: de lerarenopleiding zijn het vaker eens met de stelling dat men vertrouwen in elkaar heeft (gem=4,37; sd.= 0,54), dan de scholen (gem=4,22; sd.= 0,59).

Tussen tijdstippen:

Terwijl de mate waarin projectteamleden het eens zijn met de stelling over vertrouwen in elkaar in 2014 nog afhankelijk was van het SWV waarin men zich bevond en er daarom grotere verschillen waren tussen SWVen, is dit in 2015 niet (of minder) het geval. Voor de aspecten 'voeren van een open gesprek over elkaars visie op onderwijs' en het in lastige situaties van elkaar op aan kunnen zijn er in 2014 en 2015 grotere verschillen tussen personen dan tussen SWVen. T-toetsen laten zien dat projectteamleden in 2015 het meer eens zijn met de stellingen over open visie op onderwijs ($r=0,11$; klein effect) en het in lastige situaties van elkaar op aan kunnen dan in 2014 ($r=0,12$; klein effect).

Binnen het mbo worden er significante verschillen over tijd gevonden in de mate waarin projectteamleden het eens zijn met de stelling dat men open gesprekken voert over elkaars visie op onderwijs ($r = 0,25$; klein tot gemiddeld effect). De scores in 2015 zijn hoger dan in 2014.

Binnen het po en vo scoren projectteamleden in 2015 significant hoger dan in 2014 op de mate waarin men het eens is met de stelling dat men in lastige situaties ook op elkaar aan kan (respectievelijk $r = 0,12$ en $r = 0,16$; kleine **effecten**).

2014	N totaal	M overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
<i>Gelijkwaardigheid</i>								
Zijn de taken evenwichtig verdeeld	248	3,65(0,71)	3,69(0,73)	140	3,57(0,68)	67	3,63(0,67)	41
Zijn de taken goed verdeeld	251	3,71(0,69)	3,71(0,70)	140	3,66(0,68)	70	3,80(0,64)	41
Gaat men respectvol met elkaar om	266	4,37(0,58)	4,43(0,55)	148	4,21(0,62)	75	4,44(0,55)	43
Probeert iedereen van elkaar te leren	258	4,17(0,68)	4,25(0,65)	145	3,97(0,74)	70	4,26(0,62)	43

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Multilevel analyses wijzen uit dat de mate waarin projectteamleden vinden dat de taken goed verdeeld zijn afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. 11% van het verschil in scores kan verklaard worden door kenmerken van het SWV of algemene kenmerken van de personen die horen bij het SWV. Voor de overige drie aspecten die gaan over de basisvoorwaarde gelijkwaardigheid, zijn de resultaten niet afhankelijk van het SWV waartoe men behoort. Anova's wijzen uit dat, over alle SWVen heen er voor de mate waarin projectteamleden vinden dat er respectvol met elkaar om wordt gegaan en de mate waarin iedereen van elkaar wilt leren er significante verschillen zijn tussen de sectoren (respectievelijk: $\omega^2=0.02$ (klein effect) en $\omega^2=0.03$ (klein effect)). Respondenten in het vo scoren hier iets lager. Voor de mate waarin de taken evenwichtig zijn verdeeld, zijn geen significante verschillen gevonden tussen de sectoren. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

2015	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal	(SD)						
<i>Gelijkwaardigheid</i>								
Zijn de taken evenwichtig verdeeld	306	3,68(0,76)	3,76(0,74)	158	3,52(0,78)	98	3,76(0,74)	50
Zijn de taken goed verdeeld	308	3,84(0,67)	3,87(0,59)	160	3,77(0,77)	98	3,90(0,71)	50
Gaat men respectvol met elkaar om	313	4,44(0,55)	4,48(0,51)	163	4,37(0,60)	99	4,47(0,54)	51
Probeert iedereen van elkaar te leren	313	4,26(0,62)	4,33(0,59)	163	4,14(0,69)	99	4,27(0,53)	51

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Voor de tussenmeting, wijzen multilevel analyses uit dat het verschil in scores van projectteamleden op het gebied van gelijkwaardigheid niet afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. Er wordt daarom door middel van Anova-toetsen gekeken naar verschillen in rapportages van projectteamleden tussen de drie sectoren. Deze resultaten wijzen uit dat er alleen significante verschillen bestaan tussen projectteamleden van de drie sectoren op het gebied van de mate waarin de taken evenwichtig verdeeld zijn ($\omega^2=0.02$; klein effect). Respondenten in het po scoren significant hoger dan respondenten in het vo. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

Tussen tijdstippen:

Terwijl in 2014 de mate waarin men het eens is met de stelling dat de taken goed verdeeld zijn SWV-afhankelijk was, is dit in 2015 niet (of minder) het geval. Voor de andere drie aspecten, namelijk taken evenwichtig verdeeld, respectvol met elkaar omgaan en proberen van elkaar te leren geldt dat er over tijd geen significante verschillen bestaan. Ook binnen de sectoren bestaan geen significante verschillen tussen scores in 2014 en 2015.

2014	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal	(SD)						
<i>Professionaliteit</i>								
Is het vanzelfsprekend dat iedereen de ontwikkelingen op zijn/haar vakgebied bijhoudt	260	4,03(0,60)	4,10(0,59)	144	3,93(0,50)	76	3,95(0,75)	40
Is het vanzelfsprekend om kennis met elkaar te delen	260	4,06(0,72)	4,12(0,77)	143	4,03(0,75)	75	3,93(0,81)	42
Wordt over het algemeen efficiënt gewerkt	251	3,61(0,48)	3,69(0,73)	140	3,43(0,77)	70	3,66(0,73)	41

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Multilevel analyses wijzen uit dat de mate waarin projectteamleden vinden dat het vanzelfsprekend is om kennis met elkaar te delen afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. 16% van het verschil in scores kan verklaard worden door kenmerken van het SWV of algemene kenmerken van de personen die horen bij het SWV. Het maakt hierbij niet uit tot welke sector het SWV wordt gerekend. Voor de andere twee aspecten op het gebied van professionaliteit worden geen significante verschillen gevonden, ook niet over het niveau van de SWVen heen. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

2015	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal	(SD)						
<i>Professionaliteit</i>								
Is het vanzelfsprekend dat iedereen de ontwikkelingen op zijn/haar vakgebied bijhoudt	302	3,98(0,61)	4,01(0,66)	159	3,90(0,55)	93	4,00(0,54)	50
Is het vanzelfsprekend om kennis met elkaar te delen	311	4,21(0,64)	4,21(0,63)	163	4,14(0,66)	97	4,31(0,62)	51
Wordt over het algemeen efficiënt gewerkt	306	3,70(0,74)	3,75(0,66)	160	3,63(0,85)	97	3,69(0,77)	49

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Voor de *tussenmeting*, wijzen multilevel analyses uit dat het verschil in scores van projectteamleden op het gebied van professionaliteit niet afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. Er worden geen significante resultaten gevonden

tussen projectteamleden van de verschillende sectoren. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

Tussen tijdstippen:

In 2014 was de mate waarin men het vanzelfsprekend vindt dat iedereen de ontwikkelingen op zijn vakgebied bijhoudt afhankelijk van in welk SWV men zich bevindt, terwijl in 2015 dit niet (of minder) het geval is. Voor de andere twee aspecten van professionaliteit waren er op beide tijdstippen minder grote verschillen tussen SWVen en meer tussen personen. Wanneer er over het SWV heen wordt gekeken zijn er alleen significante verschillen in scores tussen 2014 en 2015 op het gebied van de vanzelfsprekendheid om kennis te delen. Projectteamleden vinden het in 2015 meer vanzelfsprekend om kennis te delen dan in 2014 ($r = 0,11$; klein effect).

Alleen binnen het mbo wordt een significant verschil over tijd gevonden in de mate waarin men het vanzelfsprekend vindt om kennis te delen, de scores in 2015 zijn hoger ($r = 0,26$; medium effect).

2014	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal	(SD)						
<i>Het management..</i>								
Neemt de juiste maatregelen om het SWV te laten functioneren	252	3,69(0,76)	3,85(0,66)	143	3,46(0,82)	69	3,50(0,88)	40
Denkt mee over oplossingen bij problemen tussen de SWV partners	236	3,84(0,73)	3,96(0,64)	134	3,69(0,79)	70	3,69(0,90)	32
Zorgt dat het SWV draagvlak krijgt in de school	253	3,61(0,82)	3,83(0,71)	141	3,23(0,90)	71	3,54(0,81)	41

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Multilevel analyses wijzen uit dat de mate waarin projectteamleden vinden dat het management de juiste maatregelen neemt om het SWV te laten functioneren afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. 12% van het verschil in scores kan verklaard worden door kenmerken van het SWV of algemene kenmerken van de personen die horen bij het SWV. Ook de mate waarin projectteamleden vinden dat het management meedenkt over de oplossingen bij problemen tussen het SWV en partners en zorgt dat het SWV draagvlak krijgt in de school is afhankelijk van het SWV. Respectievelijk kan 13% en 22% toegeschreven worden aan de aard van het SWV. Alleen de mate waarin het management zorg dat het SWV draagvlak krijgt

binnen de school is sector afhankelijk, SWV's binnen het voortgezet scoren hierbij significant lager dan SWV's binnen het primair onderwijs.

2015	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal	(SD)						
<i>Het management..</i>								
Neemt de juiste maatregelen om het SWV te laten functioneren	301	3,75(0,73)	3,92(0,61)	158	3,48(0,85)	94	3,73(0,67)	49
Denkt mee over oplossingen bij problemen tussen de SWV partners	283	3,93(0,62)	4,09(0,51)	150	3,75(0,69)	87	3,72(0,66)	46
Zorgt dat het SWV draagvlak krijgt in de school	297	3,71(0,73)	3,88(0,62)	156	3,47(0,81)	92	3,63(0,78)	49

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Ook tijdens de *tussenmeting* wijzen de multilevel analyses uit dat de mate waarin projectteamleden het eens zijn met de stellingen over hun management afhankelijk is tot welk SWV ze horen. Van boven naar beneden kan respectievelijk 14%, 16% en 12% verklaard worden door kenmerken die behoren bij het SWV of algemene kenmerken van de personen in het SWV.

Tussen tijdstippen:

Omdat op beide tijdstippen de mate waarin projectteamleden het eens zijn met alle drie de stellingen over het management afhangen van het SWV waar men deel van uitmaakt, worden de gemiddelden op het SWV-niveau over tijd met elkaar vergeleken.

De t-toets laat geen significante verschillen tussen de gemiddelde scores van SWV's in 2014 en SWV's in 2015 zien. Ook binnen sectoren worden er geen significante verschillen tussen de SWVen naar voren.

2014	N	M overall	po	N	vo	N	mbo	N
	totaal(SD)							
Randvoorwaarden(op onze school...)								
Krijgen mensen voldoende tijd om hun verplichtingen ihkv het SWV na te komen	252	3,58(0,78)	3,69(0,75)	141	3,44(0,81)	71	3,48(0,82)	40
Krijgen mensen voldoende mogelijkheden om zich te professionaliseren als opleider/begeleider	265	4,01(0,72)	4,06(0,63)	145	4,05(0,75)	71	3,77(0,93)	39
Wordt er voldoende menskracht ingezet om de doelen van het SWV te realiseren	257	3,72(0,77)	3,82(0,74)	141	3,62(0,78)	77	3,56(0,82)	39

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tijdens de *beginmeting* wijzen multilevel analyses uit dat de mate waarin projectteamleden vinden dat ze de mensen op de school de mogelijkheid krijgen om zich te professionaliseren als opleider/begeleider afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort, maar dit is niet sector afhankelijk. 13% van de verschillen in scores wordt verklaard door kenmerken van het SWV en algemene kenmerken van de personen die daartoe behoren.

De mate waarin projectteamleden vinden dat mensen binnen hun SWV voldoende tijd krijgen om hun verplichtingen na te komen en of er voldoende menskracht wordt ingezet om de doelen van het SWV te realiseren, is niet afhankelijk van tot welk SWV men behoort. Voor de laatste twee genoemde randvoorwaarden zijn ook geen overall significante verschillen gevonden tussen de scores van projectteamleden uit de drie sectoren. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

2015	N totaal	M overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
<i>Randvoorwaarden(op onze school...)</i>								
Krijgen mensen voldoende tijd om hun verplichtingen ihkv het SWV na te komen	307	3,75(0,83)	3,89(0,74)	161	3,62(0,90)	95	3,57(0,88)	51
Krijgen mensen voldoende mogelijkheden om zich te professionaliseren als opleider/begeleider	299	4,06(0,70)	4,11(0,62)	159	4,04(0,72)	90	3,90(0,86)	50
Wordt er voldoende menskracht ingezet om de doelen van het SWV te realiseren	307	3,83(0,78)	3,90(0,75)	162	3,78(0,82)	94	3,73(0,80)	51

De antwoordcategorie 6 'Dat weet ik niet/niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tijdens de tussenmeting wijzen multilevel analyses uit dat het verschil in scores van projectteamleden op het gebied van de mate waarin de randvoorwaarden op de school zijn gerealiseerd, niet afhankelijk is van het SWV waartoe men behoort. Anova-toetsen laten zien dat – over het niveau van SWVen heen – er alleen significante verschillen bestaan tussen de sectoren in de mate waarin projectteamleden vinden dat mensen voldoende tijd krijgen om hun verplichtingen na te komen ($\omega^2=0.02$; klein effect). In het primair onderwijs is men hier tevredener over dan in het vo en mbo. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

Tussen tijdstippen:

Terwijl in 2014 de mate waarin projectteamleden vinden dat de mensen voldoende tijd krijgen om hun verplichtingen na te komen SWV-afhankelijk was, is dit in 2015 niet (of minder) het geval. Voor de overige twee aspecten geldt dat er geen significante verschillen zijn in scores tussen 2014 en 2015. Ook niet wanneer er naar verschillen tussen tijd binnen de sectoren afzonderlijk wordt gekeken.

Tabel 5a. Bent u al met al tevreden over de samenwerking binnen het SWV? (alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Ze er Ontevreden	Ontevreden	Niet tevreden/niet ontevreden	Tevreden	Ze er tevreden	Weet niet/nvt
po	149	-	2(1,3)	21(14,1)	94(63,1)	25(16,8)	7(4,7)
vo	89	1(1,1)	2(2,2)	23(25,8)	39(43,8)	7(7,9)	17(19,1)
mbo	43	-	2(4,7)	3(7,0)	33(76,7)	4(9,3)	1(2,3)
Totaal	281	1(1,1)	6(2,1)	47(16,7)	166(59,1)	36(12,8)	25(8,9)

MBO: N=42 M= 3,93 sd.=0,60; PO: N=142 M= 4,00 sd.=0,62; VO: N=72 M=3,68 sd.= 0,75; Totaal: N=256 M=3,90 sd.=0,67

Tijdens de beginmeting zijn de projectteamleden gemiddeld behoorlijk tevreden met de samenwerking binnen het SWV (M=3,90; sd.=0,04). Multilevel analyses wijzen uit dat 20% van de totale verschillen in tevredenheidsscores van projectteamleden verklaard kunnen worden door kenmerken van een SWV en/of door gezamenlijke kenmerken van de personen van het SWV.

Vervolgens is er gekeken of het type sector kan verklaren waarom de gemiddelde tevredenheid met de samenwerking per SWV significant van elkaar verschilt. De resultaten wijzen uit dat er een significant hogere mate van tevredenheid is met de samenwerking binnen het SWV in het po (0.34 punt hoger, $p < .05$) vergeleken met het vo. De sectoren mbo en po verschillen niet significant van elkaar. Dit betekent dat voor projectteamleden de mate van tevredenheid met de samenwerking binnen het SWV afhangt van in welke SWV men zich bevindt en in welke sector dit SWV zich bevindt. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

Tabel 5b. Bent u al met al tevreden over de samenwerking binnen het SWV?* (alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

	N	Zeerv Ontevreden	Ontevreden	Niet tevreden/niet ontevreden	Tevreden	Zeerv tevreden	Weet niet/nvt
po	163	-	-	14(8,6)	115(70,6)	34(20,9)	-
vo	97	-	4(4,1)	17(17,5)	59(60,8)	16(16,5)	1(1,0)
mbo	51	-	2(3,9)	3(5,9)	35(68,6)	11(21,6)	-
Totaal	311	-	6(1,9)	34(10,9)	209(67,2)	61(19,6)	1(1,0)

MBO: N=51 M=4,08 sd.=0,66; PO: N=163 M=4,12 sd.=0,53; VO: N=96 M=3,91 sd.= 0,71; Totaal: N=310 M=4,05 sd.=0,62

Tijdens de tussenmeting zijn de projectteamleden gemiddeld zeer tevreden met de samenwerking binnen het SWV (M=4,05; sd.=0,04). De tevredenheid van projectteamleden hangt niet meer af van in welk SWV men zich bevindt. Er zijn significante verschillen tussen de drie sectoren in de mate van tevredenheid. In het vo zijn de projectteamleden het minst tevreden. Er bestaan geen significante verschillen tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken. De onafhankelijke t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten die op een lerarenopleiding werken en respondenten die op een school werken.

Tabel 6a. Worden binnen het SWV de wederzijdse behoeften en vragen met betrekking tot de samenwerking bevraagd? (alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Nee (%)	Ja, soms (%)	Ja, regelmatig (%)	Weet ik niet (%)
po	149	1(0,7)	49(32,9)	76(51,0)	23(15,4)
vo	89	3(3,4)	31(34,8)	28(31,5)	27(30,3)
mbo	43	1(2,3)	18(41,9)	21(48,8)	3(7,0)
Totaal	281	5(1,8)	98(34,9)	125(44,5)	53(18,9)

De Kruskal-Wallis toets geeft aan dat er geen significante verschillen bestaan tussen de drie sectoren.

Tabel 6b Worden binnen het SWV de wederzijdse behoeften en vragen met betrekking tot de samenwerking bevraagd? (alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Nee (%)	Ja, soms (%)	Ja, regelmatig (%)	Weet ik niet (%)
po	163	2(1,2)	58(35,6)	99(60,7)	4(2,5)
vo	97	5(5,2)	37(38,1)	45(46,4)	10(10,3)
mbo	51	3(5,9)	20(39,2)	28(54,9)	
Totaal	311	10(3,2)	115(37,0)	172(55,3)	14(4,5)

De Kruskal-Wallis toets geeft aan dat er geen significante verschillen bestaan tussen de drie sectoren.

Tussen tijdstippen:

De Mann-Whitney toets laat zien dat op beide tijdstippen vergelijkbare scores zijn behaald, dus geen significante verschillen tussen tijdstippen.

De resultaten laten zien dat er ook per sector geen significante verschillen zijn over tijd.

Tabel 7a. Hoe vaak gebeurt dit? (alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	>1 x per kwartaal(%)	1x per kwartaal(%)	halfjaarlijks(%)	jaarlijks(%)	<jaarlijks(%)
po	125	36(28,8)	51(40,8)	19(15,2)	17(13,6)	2(1,6)
vo	58	14(24,1)	12(20,7)	17(29,3)	11(19,0)	4(6,9)
mbo	39	20(51,3)	9(23,1)	5(12,8)	3(7,7)	2(5,1)
Totaal	222	70(31,5)	72(32,4)	41(18,5)	31(14,0)	8(3,6)

De Kruskal-Wallis toets geeft aan dat er significante verschillen bestaan tussen de drie sectoren: in het vo gebeurt dit het minst frequent.

Tabel 7b. Hoe vaak gebeurt dit? (alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	>1 x per kwart(%)	1x per kwart(%)	halfjaarlijks(%)	jaarlijks(%)	<jaarlijks(%)
po	157	32(20,4)	75(47,8)	34(21,7)	15(9,6)	1(0,6)
vo	82	14(17,1)	26(31,7)	26(31,7)	13(15,9)	3(3,7)
mbo	48	16(33,3)	21(43,8)	9(18,8)	2(4,2)	
Totaal	287	62(21,6)	122(42,5)	69(24,0)	30(10,5)	4(1,4)

De Kruskal-Wallis toets geeft aan dat er significante verschillen bestaan tussen de drie sectoren: in het vo gebeurt dit het minst frequent.

De Mann-Whitney toets laat geen significante verschillen tussen de scores op de twee tijdstippen zien. Ook op sector niveau bestaan er geen significante verschillen over tijd.

Tabel 8a. Is er in het afgelopen schooljaar binnen het SWV actie ondernomen om de samenwerking te verbeteren? (alleen projectteam, in absolute aantal en percentages tussen haakjes)

2014	N	Ja	Nee	Weet niet / nvt
po	149	100(67,1)	8(5,4)	41(27,5)
vo	89	56(62,9)	2(2,2)	31(34,8)
mbo	43	34(79,1)	1(2,3)	8(28,6)
Totaal	281	190(67,6)	11(3,9)	80(28,5)

Tabel 8b. Is er in het afgelopen schooljaar binnen het SWV actie ondernomen om de samenwerking te verbeteren? (alleen projectteam, in absolute aantal en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja	Nee	Weet niet / nvt
po	163	122(74,8)	10(6,1)	31(19,0)
vo	97	67(69,1)	6(6,2)	24(24,7)
mbo	51	34(66,7)	1(2,0)	16(31,4)
Totaal	311	223(71,7)	17(5,5)	71(22,8)

De Chi-kwadraat toets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tussen tijdstippen

De Chi-kwadraattoets laat geen significante verschillen over tijd zien.

Tabel 9a. Waar waren deze acties ter verbetering van de samenwerking vooral op gericht (meerdere antwoordopties mogelijk)? (alleen projectteam, in aantal keren genoemd). Waren deze acties gericht op ...

2014 N		Herformulerin g doelen		Aanpassen afspraken / procedures		Verbetering communicatie		Herstel wederzijds vertrouwen		Meer evenwicht rol- en taakverdelin g		Professiona- lisering / scholing		Facilitering		Ander s	
		Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
po	100	40	60	67	33	52	48	8	92	30	70	55	45	43	57	19	81
vo	56	25	31	38	18	33	23	12	44	11	45	29	27	43	57	19	81
mbo	34	17	17	18	16	16	18	1	33	12	22	15	19	9	25	12	22
Totaal	190	82	108	123	67	101	89	21	169	53	137	99	91	71	119	46	144

Tabel 9b. Waar waren deze acties ter verbetering van de samenwerking vooral op gericht (meerdere antwoordopties mogelijk)? (alleen projectteam, in aantal keren genoemd) Waren deze acties gericht op ...

2015 N		Herformulerin g doelen		Aanpassen afspraken / procedures		Verbetering communicatie		Herstel wederzijds vertrouwen		Meer evenwicht rol- en taakverdelin g		Professiona- lisering / scholing		Facilitering		Ander s	
		Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
po	122	52	70	76	46	66	56	9	113	45	77	68	54	48	74	23	99
vo	67	30	37	40	27	30	37	8	59	10	57	37	30	23	44	13	54
mbo	34	12	22	24	10	23	11	6	28	12	22	14	20	13	21	3	31
Totaal	223	94	129	140	83	119	104	23	200	67	156	119	104	84	139	39	184

Tabel 10a. Wordt of worden deze actie(s) geëvalueerd (kolom 2)? Hadden deze acties merkbare verbetering van de samenwerking tot gevolg (kolom 3)? Alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages.

2014	N	Evaluatie van acties			Heeft de evaluatie een positief gevolg		
		Ja	Nee	Weet ik niet	Ja	Nee	Weet ik niet
Herformulering doelen	81	71(87,7)	2(2,5)	8(9,9)	56(69,1)	1(1,2)	24(29,6)
Aanpassingen afspraken/procedures	122	99(81,1)	3(2,5)	20(16,4)	86(71,1)	4(3,3)	31(25,6)
Verbetering communicatie	101	66(65,3)	10(9,9)	25(24,8)	67(67,0)	4(4,0)	29(29,0)
Herstel wederzijds vertrouwen	20	8(40,0)	1(5,0)	11(55,0)	9(42,9)		12(57,1)
Meer evenwicht in rol-/taakverdeling	53	38(71,7)	4(7,5)	11(20,8)	31(59,6)	5(9,6)	16(30,8)
Professionalisering en/of scholing	96	80(83,3)	4(4,2)	12(12,5)	57(58,8)	3(3,1)	37(38,1)
Facilitering	71	59(83,1)	2(2,8)	10(14,1)	40(57,1)	8(11,4)	22(31,4)

Tabel 10b. Wordt of worden deze actie(s) geëvalueerd (kolom 2)? Hadden deze acties merkbare verbetering van de samenwerking tot gevolg (kolom 3)? Alleen projectteam, in absolute aantallen en percentages.

	N	Evaluatie van acties			Heeft de evaluatie een positief gevolg		
		Ja	Nee	Weet ik niet	Ja	Nee	Weet ik niet
Herformulering doelen	94	77(81,9)	3(3,2)	14(14,9)	67(72,0)	3(3,2)	23(24,7)
Aanpassingen afspraken/procedures	140	119(85,0)	5(3,6)	16(11,4)	104(76,5)	4(2,9)	28(20,6)
Verbetering communicatie	119	90(75,6)	12(10,1)	17(14,3)	94(81,0)	6(5,2)	16(13,8)
Herstel wederzijds vertrouwen	23	13(56,5)	6(26,1)	4(17,4)	17(77,3)	1(4,5)	4(18,2)
Meer evenwicht in rol-/taakverdeling	67	54(80,6)	4(6,0)	9(13,4)	49(73,1)	6(9,0)	12(17,9)
Professionalisering en/of scholing	117	110(94,0)	2(1,7)	5(4,3)	89(77,4)	1(0,9)	25(21,7)
Facilitering	84	67(79,8)	6(7,1)	11(13,1)	52(64,2)	4(4,9)	25(30,9)

Tabel 11a. In hoeverre wordt momenteel in het curriculum van uw lerarenopleiding aandacht besteed aan de volgende thema's? (eenjarige LO's, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Opbrengstgericht werken		Verschillen tussen lln		Ouderbetrokkenheid		Pesten	
		Veel	Weinig**	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
Totaal	18	9(50,0)	8(44,4)	10(55,6)	7(38,9)	2(11,1)	12(66,7)	1(5,6)	14(77,8)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$ ** Bij de categorie 'weinig' is 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tabel 11a. Opbrengstgericht werken: $M=2,61$ $sd.=0,61$; Verschillen leerlingen: $M=2,67$ $sd.=0,59$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,56$ $sd.=0,86$; Pesten: $M=2,39$ $sd.=0,78$.

Tabel 11b. In hoeverre wordt momenteel in het curriculum van uw lerarenopleiding aandacht besteed aan de volgende thema's? (eenjarige LO's, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Opbrengstgericht werken*		Verschillen tussen lln*		Ouderbetrokkenheid*		Pesten	
		Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
Totaal	28	10(35,7)	16(57,1)	17(60,7)	11(39,3)	2(7,1)	24(85,7)	2(7,1)	21(75,0)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$ ** Bij de categorie 'weinig' is ook de categorie 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tabel 11b. Opbrengstgericht werken: $M=2,50$ $sd.=0,64$; Verschillen leerlingen: $M=2,66$ $sd.=0,50$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,21$ $sd.=0,57$; Pesten: $M=2,43$ $sd.=0,79$.

Tussen tijdstippen:

Geen significante verschillen in scores over tijd.

Tabel 12a. In hoeverre wordt momenteel in het eerste en tweede leerjaar van uw lerarenopleiding aandacht besteed aan de volgende thema's? (alleen 2^e gr lo en pabo, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Opbrengstgericht werken		Verschillen tussen lln		Ouderbetrokkenheid		Pesten	
		Veel	Weinig**	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
po	181	97(53,6)	74(40,9)	67(37,0)	97(53,6)	15(8,3)	141(77,9)	37(20,4)	107(59,1)
vo	45	17(37,8)	22(48,9)	17(37,8)	22(48,9)	3(6,7)	34(75,6)	8(17,8)	32(71,1)
mbo	50	15(30,0)	30(60,0)	9(18,0)	33(66,0)		44(88,0)	6(12,0)	37(74,0)
Totaal	294 ²⁷	146(49,7)	127(43,2)	110(37,4)	153(22,0)	26(8,8)	228(77,6)	57(19,4)	184(62,6)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$ ** Bij de categorie 'weinig' is ook de categorie 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tabel 12a. Opbrengstgericht werken: $M=2,64$ $sd.=0,61$; Verschillen leerlingen: $M=2,59$ $sd.=0,68$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,36$ $sd.=0,71$; Pesten: $M=2,55$ $sd.=0,78$.

De Kruskal-Wallis toets laat zien dat er geen significante verschillen zijn tussen de sectoren voor wat betreft de mate van aandacht voor de verschillende thema's.

Tabel 12b. In hoeverre wordt momenteel in het eerste en tweede leerjaar van uw lerarenopleiding aandacht besteed aan de volgende thema's? (alleen 2^e gr lo en pabo, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Opbrengstgericht werken		Verschillen tussen lln		Ouderbetrokkenheid		Pesten	
		Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
po	248	110(44,4)	101(40,7)	141(56,9)	89(35,9)	33(13,3)	176(71,0)	50(20,2)	151(60,9)
vo	51	14(27,5)	28(54,9)	21(41,2)	22(43,1)	3(5,9)	36(70,6)	8(15,7)	32(62,7)
mbo	66	13(19,7)	41(62,1)	31(47,0)	27(40,9)	7(10,6)	50(75,8)	17(25,8)	38(57,6)
Totaal	365	137(37,5)	170(46,6)	193(52,9)	138(37,8)	43(11,8)	262(71,8)	75(20,5)	221(60,5)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$ ** Bij de categorie 'weinig' is ook de categorie 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tabel 12b. Opbrengstgericht werken: $M=2,69$ $sd.=0,73$; Verschillen leerlingen: $M=2,72$ $sd.=0,63$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,45$ $sd.=0,76$; Pesten: $M=2,58$ $sd.=0,79$.

²⁷ De N totaal komt niet overeen met de optelsom van de N bij de verschillende sectoren. Dit komt omdat er een aantal anonieme respondenten (50) zijn opgenomen in het bestand. Zij doen wel mee in de totaalgroep, maar niet per sector. De aanwezigheid van deze anonieme respondenten wordt mogelijk verklaard door dat contactpersonen de link naar de vragenlijst slechts gedeeltelijk hebben doorgestuurd (in de link stonden de referentie van het SWV).

De Kruskal-Wallis toets laat zien dat er geen significante verschillen zijn tussen de sectoren voor wat betreft de mate van aandacht voor de verschillende thema's.

Tussen tijdstippen:

Er bestaan significante verschillen over tijd met betrekking tot aandacht voor de thema's opbrengstgericht werken en verschillen tussen leerlingen in het eerste en tweede jaar van de LO. Met betrekking tot aandacht voor het thema opbrengstgericht werken in het 1^e en 2^e jaar van de LO scoren de betrokkenen in 2014 hoger dan in 2015 ($r = 0,10$; klein effect), terwijl voor het thema verschillen tussen leerlingen de betrokkenen in 2015 hoger scoorden ($r = 0,20$; klein effect).

Over tijd en op sector niveau: Binnen het *mbo* zijn verschillen over tijd voor de thema's 'verschillen tussen leerlingen' ($r = 0,28$; klein tot gemiddeld effect) en ouderbetrokkenheid ($r = 0,20$; klein effect), waarbij in 2015 hoger werd gescoord dan in 2014. Binnen de sector *primair onderwijs* bestaan er alleen significante verschillen over tijd op het gebied van 'verschillen tussen leerlingen' ($r = 0,22$; klein tot gemiddeld effect), waarbij men in 2015 hoger scoort dan in 2014. Binnen de sector *voortgezet onderwijs* zijn er geen significante verschillen over tijd gevonden, wat betekent dat men vergelijkbaar scoorde.

Tabel 13a. In hoeverre wordt momenteel in het derde en vierde leerjaar van uw lerarenopleiding aandacht besteed aan de volgende thema's? (alleen 2^e gr lo en pabo, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Opbrengstgericht werken*		Verschillen tussen lln		Ouderbetrokkenheid*		Pesten	
		Veel	Weinig**	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
po	181	152(84,0)	13(7,2)	134(74,0)	28(15,5)	85(47,0)	70(38,7)	59(32,6)	81(44,8)
vo	45	28(62,2)	11(24,4)	23(51,1)	14(31,1)	14(31,1)	22(48,9)	11(24,4)	25(55,6)
mbo	50	25(50,0)	17(34,0)	22(44,0)	18(36,0)	7(14,0)	34(68,0)	10(20,0)	29(58,0)
Totaal	294 ²⁸	220(74,8)	41(13,9)	193(65,6)	61(20,7)	118(40,1)	128(43,5)	85(28,9)	140(47,6)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$ ** Bij de categorie 'weinig' is ook de categorie 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Opbrengstgericht werken: $M=2,97$ $sd.=0,50$; Verschillen leerlingen: $M=2,93$ $sd.=0,58$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,73$ $sd.=0,73$; Pesten: $M=2,76$ $sd.=0,81$.

²⁸ De N totaal komt niet overeen met de optelsom van de N bij de verschillende sectoren. Dit komt omdat er een aantal anonieme respondenten (50) zijn opgenomen in het bestand. Zij doen wel mee in de totaalgroep, maar niet per sector. De aanwezigheid van deze anonieme respondenten wordt mogelijk verklaard door dat contactpersonen de link naar de vragenlijst slechts gedeeltelijk hebben doorgestuurd (in de link stonden de referentie van het SWV).

De Kruskal-Wallis toets laat zien dat er significante verschillen zijn tussen de sectoren bij opbrengstgericht werken en ouderbetrokkenheid; het po besteedt hier meer aandacht aan dan de andere sectoren.

Tabel 13b. In hoeverre wordt momenteel in het derde en vierde leerjaar van uw lerarenopleiding aandacht besteed aan de volgende thema's? (alleen 2^e gr lo en pabo, in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Opbrengstgericht werken*		Verschillen tussen lln		Ouderbetrokkenheid		Pesten	
		Veel	Weinig**	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
po	248	196(79,0)	24(9,7)	221(89,1)	9(3,6)	139(56,0)	80(32,3)	91(36,7)	114(46,0)
vo	51	25(49,0)	15(29,4)	31(60,8)	11(21,6)	16(31,4)	22(43,1)	12(23,5)	26(51,0)
mbo	66	19(28,8)	31(47,0)	35(53,0)	18(27,3)	16(24,2)	36(54,5)	16(24,2)	34(51,5)
Totaal	365	240(65,8)	70(19,2)	287(78,6)	38(10,4)	171(46,8)	138(37,8)	119(32,6)	174(47,7)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$ ** Bij de categorie 'weinig' is ook de categorie 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tabel 13b. Opbrengstgericht werken: $M=2,96$ $sd.=0,59$; Verschillen leerlingen: $M=3,01$ $sd.=0,46$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,78$ $sd.=0,70$; Pesten: $M=2,72$ $sd.=0,77$.

De Kruskal-wallis toets laat zien dat er significante verschillen zijn tussen de sectoren voor wat betreft de mate van aandacht voor opbrengstgericht werken: het po besteedt hier meer aandacht aan dan de andere sectoren.

Tussen tijdstippen:

Significante verschillen over tijd voor de thema's opbrengstgericht werken (klein effect; $r = -0.09$) en omgaan met verschillen (klein effect; $r = -0.16$), waarbij men in 2014 hoger scoorde op de aandacht voor het thema opbrengstgericht werken in het 3^e en 4^e jaar van de LO dan in 2015. Voor het thema omgaan met verschillen scoorde men in 2015 juist hoger dan in 2014. Tussen tijd en op sectorniveau: Binnen de sector *mbo* alleen significante verschillen over tijd met betrekking tot aandacht voor opbrengstgericht werken in het 3^e en 4^e jaar van de LO (klein effect; $r = -0.23$), waarbij in 2014 hoger werd gescoord dan in 2015. Daarnaast werd er binnen het *primair onderwijs* alleen op het gebied van omgaan met verschillen in 2015 significant hoger gescoord dan in 2014 (klein effect; $r = 0,22$). Binnen het voortgezet onderwijs werden er over tijd vergelijkbare scores behaald.

Tabel 14a. Waar in het curriculum komen deze thema's terug? (Alleen LO's; aantal keren genoemd)

2014								
Thema	N	Vakdidactiek	Algemene didactiek	Pedagogiek/Onderwijskunde	Werkcolleges/bijeenkomsten	Keuzevak	Onderzoek	Stage-opdrachten
Opbrengstgericht werken	188	123	108	142	99	25	78	132
Verschillen tussen lln.	157	103	86	103	79	21	65	95
Ouderbetrokkenheid	85	8	24	52	52	16	24	40
Pesten	12	20	55	37	37	12	12	19

Tabel 14b. Waar in het curriculum komen deze thema's terug? (Alleen LO's; aantal keren genoemd)

2015								
Thema	N	Vakdidactiek	Algemene didactiek	Pedagogiek/Onderwijskunde	Werkcolleges/bijeenkomsten	Keuzevak	Onderzoek	Stage-opdrachten
Opbrengstgericht werken	137	82	74	90	77	10	61	87
Verschillen tussen lln.	204	142	118	163	111	36	93	157
Ouderbetrokkenheid	106	14	15	60	64	18	32	53
Pesten	91	18	17	62	51	15	23	30

Tabel 15a. Op welke manier wordt in het curriculum aandacht besteed aan deze thema's? (Alleen LO's; aantal keren genoemd)

2014					
Thema	N	Geïntegreerd in vakken	In de literatuur voor studenten	In stageopdrachten van de LO	In onderzoek van studenten
Opbrengstgericht werken	188	143	141	152	92
Verschillen tussen leerlingen	157	118	121	114	73
Ouderbetrokkenheid	85	44	46	53	26
Pesten	75	41	47	34	22

Tabel 15b. Op welke manier wordt in het curriculum aandacht besteed aan deze thema's? (Alleen LO's; aantal keren genoemd)

2015					
Thema	N	Geïntegreerd in vakken	In de literatuur voor studenten	In stageopdrachten van de LO	In onderzoek van studenten
Opbrengstgericht werken	135	106	104	98	61
Verschillen tussen leerlingen	202	162	176	170	116
Ouderbetrokkenheid	104	55	65	63	37
Pesten	90	49	62	40	27

Tabel 16a. In hoeverre wordt momenteel in het opleidings- en praktijkgedeelte op uw school aandacht besteed aan de volgende thema's? (Alleen scholen; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Opbrengstgericht werken*		Verschillen tussen lln*		Ouderbetrokkenheid*		Pesten*	
		Veel	Weinig**	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
po	943	834(88,4)	80(8,5)	854(90,6)	63(6,7)	600(63,6)	309(32,8)	678(71,9)	229(24,3)
vo	428	256(59,8)	131(30,6)	216(50,5)	161(37,6)	169(39,5)	203(47,4)	189(44,2)	178(41,6)
mbo	135	61(45,2)	57(42,2)	79(58,5)	48(35,6)	51(37,8)	69(51,1)	57(42,2)	61(45,2)
Totaal	1534 ²⁹	1174 (76,5)	272(17,7)	1173(76,5)	275(17,9)	839(54,7)	589(38,4)	945(61,6)	474(30,9)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$. ** Bij de categorie 'weinig' is ook de categorie 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tabel 16a. Opbrengstgericht werken: $M=2,88$ $sd.=0,47$; Verschillen leerlingen: $M=2,88$ $sd.=0,47$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,69$ $sd.=0,60$; Pesten: $M=2,77$ $sd.=0,57$.

De Kruskal-Wallis toets laat significante verschillen zien tussen de sectoren bij alle vier de thema's: in het po wordt aan alle vier thema's meer aandacht besteed dan in vo en mbo.

Tabel 16b. In hoeverre wordt momenteel in het opleidings- en praktijkgedeelte op uw school aandacht besteed aan de volgende thema's? (Alleen scholen; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Opbrengstgericht werken*		Verschillen tussen lln*		Ouderbetrokkenheid*		Pesten*	
		Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig	Veel	Weinig
po	1312	1146(87,3)	106(8,1)	1103(84,1)	144(11,0)	858(65,4)	381(29,0)	844(64,3)	375(28,6)
vo	422	244(57,8)	140(33,2)	263(62,3)	123(29,1)	159(37,7)	214(50,7)	208(49,3)	171(40,5)
mbo	150	86(57,3)	39(26,0)	86(57,3)	54(36,0)	72(48,0)	62(41,3)	70(46,7)	62(41,3)
Totaal	1884	147(78,3)	28,5(15,1)	1452(77,1)	321(17,0)	1089(57,8)	657(34,9)	1122(59,6)	608(32,3)

* significant verschil tussen de sectoren bij $p < 0.05$ ** Bij de categorie 'weinig' is ook de categorie 'niet' meegeteld. De categorie 'weet niet/ niet van toepassing' is buiten beschouwing gelaten.

Tabel 16b. Opbrengstgericht werken: $M=2,91$ $sd.=0,46$; Verschillen leerlingen: $M=2,89$ $sd.=0,47$; Ouderbetrokkenheid: $M=2,72$ $sd.=0,59$; Pesten: $M=2,76$ $sd.=0,59$.

²⁹ De N totaal komt niet overeen met de optelsom van de N bij de verschillende sectoren. Dit komt omdat er een aantal anonieme respondenten (50) zijn opgenomen in het bestand. Zij doen wel mee in de totaalgroep, maar niet per sector. De aanwezigheid van deze anonieme respondenten wordt mogelijk verklaard door dat contactpersonen de link naar de vragenlijst slechts gedeeltelijk hebben doorgestuurd (in de link stonden de referentie van het SWV).

De Kruskal-Wallis toets laat significante verschillen tussen de sectoren zien bij alle vier de thema's: in het po wordt aan alle vier thema's meer aandacht besteed dan in vo en mbo.

Tussen tijdstippen:

Alleen op het gebied van ouderbetrokkenheid zijn er significante verschillen over tijd gevonden (klein effect; $r = -0,04$). Vergeleken met 2014, gaven betrokkenen van de scholen in 2015 vaker aan dat er aandacht wordt besteed aan het thema ouderbetrokkenheid in het opleidings- en praktijkgedeelte op school.

Tussen tijdstippen en per sector: binnen het *mbo* zijn er significante verschillen over tijd gevonden met betrekking tot de thema's opbrengstgericht werken (klein effect; $r = -0,17$) en ouderbetrokkenheid (klein effect; $r = -0,13$). Betrokkenen van de scholen hebben in 2015 een hoger score dan in 2014, wat betekent dat zij in 2015 vinden dat er meer aandacht wordt besteed aan de thema's opbrengstgericht werken en ouderbetrokkenheid in het opleidings- en praktijkgedeelte op hun school, dan in 2014. Binnen het *po* geldt dit voor de thema's omgaan met verschillen (klein effect; $r = -0,08$) en pesten (klein effect; $r = -0,06$), alleen hebben de betrokkenen in 2015 juist een lagere score dan in 2014. Ten slotte, bestaan er binnen het *vo* ook significante verschillen over tijd op het gebied van omgaan met verschillen (klein effect; $r = -0,11$), waarbij de score in 2015 hoger is dan in 2014.

Tabel 17a. Waar in het praktijk- en opleidingsgedeelte komt het thema terug? Op welke wijze wordt aandacht besteed aan het thema? (Alleen scholen; aantal keren genoemd)

2014										
Thema	N	Oplei- dings- deel	Praktijk- deel	i.h.k.v. andere onder- werpen	Specifiek in bijeen- komsten	In lite- ratuur	In stage- opdrach- ten van de school	Studenten doen onderzoek in school	Studenten ontwikkelen lesmateriaal over thema	Weet niet/ nvt
Opbrengstgericht werken	1033	666	974	771	488	242	309	228	165	55
Verschillen tussen leerlingen	1080	680	992	763	638	232	262	203	110	66
Ouderbetrokkenheid	726	287	627	467	270	103	86	49	13	90
Pesten	706	286	669	519	299	155	106	69	48	58

Tabel 17b. Waar in het praktijk- en opleidingsgedeelte komt het thema terug? Op welke wijze wordt aandacht besteed aan het thema? (Alleen scholen; aantal keren genoemd)

2015										
Thema	N	Oplei- dings- deel	Praktijk- deel	i.h.k.v. andere onder- werpen	Specifiek in bijeen- komsten	In lite- ratuur	In stage- opdrach- ten van de school	Studenten doen onderzoek in school	Studenten ontwikkelen lesmateriaal over thema	Weet niet/ nvt
Opbrengstgericht werken	1102	674	1015	787	667	263	246	174	88	46
Verschillen tussen leerlingen	1028	615	965	777	538	244	268	215	123	39
Ouderbetrokkenheid	770	341	650	512	305	116	116	83	15	66
Pesten	711	361	646	502	323	167	97	84	30	51

Tabel 18a. Heeft de samenwerking in het SWV op dit moment geleid tot aanpassingen van het curriculum van uw lerarenopleiding voor deze thema's? (Alleen projectteamleden (LO); aantal keren genoemd)

2014							
Thema	N	Grote aanpassingen	Aanpassingen van redelijke omvang	Kleine aanpassingen	Nog geen aanpassingen, wordt aan gewerkt	Geen aanpassingen, ook geen plannen	Weet niet/nvt
Opbrengst gericht werken	44	4	2	1	19	5	13
Verschil tussen leerlingen	44	2	1	5	16	5	15
Ouderbetrokkenheid	44	2	0	2	21	6	13
Pesten	44	0	1	1	20	5	17

Tabel 18b. Heeft de samenwerking in het SWV op dit moment geleid tot aanpassingen van het curriculum van uw lerarenopleiding voor deze thema's? (Alleen projectteamleden (LO); aantal keren genoemd)

2015							
Thema	N	Grote aanpassingen	Aanpassingen van redelijke omvang	Kleine aanpassingen	Nog geen aanpassingen, wordt aan gewerkt	Geen aanpassingen, ook geen plannen	Weet niet/nvt
Opbrengst gericht werken	53	1	2	13	20	3	14
Verschil tussen leerlingen	53	2	5	11	16	4	15
Ouderbetrokkenheid	53	2	7	11	16	4	13
Pesten	53	0	3	10	19	5	16

Tabel 19a. Heeft de samenwerking in het SWV op dit moment geleid tot aanpassingen van het praktijk- en opleidingsgedeelte op uw school voor deze thema's? (Alleen projectteamleden van scholen; aantal keren genoemd)

2014							
Thema	N	Grote aanpas-singen	Aanpassingen van redelijke omvang	Kleine aanpassingen	Nog geen aanpassingen, wordt aan gewerkt	Geen aanpassingen, ook geen plannen	Weet niet/nvt
Opbrengst gericht werken	65	2	7	10	21	6	19
Verschillen tussen leerlingen	71		6	12	24	5	24
Ouderbetrokkenheid	49	1	3	5	22	3	15
Pesten	44		1	10	18	1	14

Tabel 19b. Heeft de samenwerking in het SWV op dit moment geleid tot aanpassingen van het praktijk- en opleidingsgedeelte op uw school voor deze thema's? (Alleen projectteamleden van scholen; aantal keren genoemd)

2015							
Thema	N	Grote aanpas-singen	Aanpassingen van redelijke omvang	Kleine aanpassingen	Nog geen aanpassingen, wordt aan gewerkt	Geen aanpassingen, ook geen plannen	Weet niet/nvt
Opbrengst gericht werken	76	1	7	20	26	7	15
Verschillen tussen leerlingen	71		9	20	25	5	12
Ouderbetrokkenheid	63		2	14	25	8	8
Pesten	52	2	9	9	20	5	7

Tabel 20a. Is uw opleiding betrokken bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren? (Alleen LO; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)*

	Ja	Nee	Weet niet/nvt	N
po	31(21,1)	47(32,0)	69(46,9)	147
vo	35(56,5)	9(14,5)	18(29,0)	62
mbo	14(32,6)	12(27,9)	17(39,5)	43
N totaal	80(31,7%)	68(27,0)	104(41,3)	252

De Chi-kwadraattoets laat een significant verschil zien tussen de sectoren: lerarenopleidingen in de vo-sector zijn vaker vaak betrokken bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren.

Tabel 20b. Is uw opleiding betrokken bij een aanpak voor de begeleiding van startende leraren? (Alleen LO; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

	Ja	Nee	Weet niet/nvt	N
po	84(43,1)	39(20,0)	72(36,9)	195
vo	41(62,1)	10(15,2)	15(22,7)	66
mbo	26(49,1)	7(13,2)	20(37,7)	53
N totaal	151(48,1)	56(17,8)	107(34,1)	314

De Chi-kwadraattoets laat geen significant verschil zien tussen de sectoren.

Tussen tijdstippen:

De Chi-kwadraattoets laat significante verschillen zien tussen de twee metingen. In 2015 geven betrokkenen van de lerarenopleiding vaker aan dat hun opleiding betrokken is bij de aanpak van startende leraren dan in 2014 (van 31,1% in 2014, naar 48,1% in 2015) en ook de categorie 'weet ik niet' is afgenomen.

Alleen binnen het primair onderwijs zijn de verschillen tussen 2014 en 2015 significant: betrokkenen van de lerarenopleiding binnen het primair onderwijs geven in 2015 vaker aan dat hun LO betrokken is bij de aanpak van startende leraren, terwijl de categorieën 'niet betrokken' en 'weet ik niet' minder vaak worden genoemd.

Tabel 21a. Waaruit bestaat deze aanpak? (Alleen LO; in aantal keer genoemd)

2014	Training/scholing vanuit opleiding		Intervisie met andere starters		Lesbezoek opleiders		Taakreductie		Formele/informele begeleiding op afstand		Terugkomdagen		Anders	
	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
po	37	16	17	36	10	43	2	51	5	48	22	31	15	38
vo	30	18	21	27	10	38	3	45	6	42	9	39	23	25
mbo	15	8	13	10	11	12	3	20	5	18	8	15	10	13
Tot	82	42	51	73	31	93	8	116	16	108	39	85	48	76

Tabel 21b. Waaruit bestaat deze aanpak? (Alleen LO; in aantal keer genoemd)

2015	Training/scholing vanuit opleiding		Intervisie met andere starters		Lesbezoek opleiders		Taakreductie		Formele/informele begeleiding op afstand		Terugkomdagen		Anders	
	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
po	70	58	49	79	19	109	5	123	17	111	46	82	46	82
vo	33	21	23	31	14	40	6	48	10	44	8	46	23	31
mbo	34	9	30	13	24	19	11	32	12	31	4	39	12	31
Tot	137	88	102	123	57	168	22	203	39	186	58	167	81	144

Tabel 22a. Bestaat er op uw school speciale ondersteuning voor startende leraren? (alleen scholen; in aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Ja	Nee	Dat weet ik niet/nvt
po	943	533(56,5)	214(22,7)	196(20,8)
Vo	439	406(92,5)	13(3,0)	20(4,6)
Mbo	135	99(73,3)	23(17,0)	13(9,6)
Totaal	1534	1046 (68,2)	255 (16,6)	233 (15,2)

De Chi-kwadraat toets laat significante verschillen zien tussen de sectoren. Respondenten van scholen in het vo geven vaker aan dat er op hun school speciale ondersteuning voor startende leraren geboden wordt.

Tabel 22b. Bestaat er op uw school speciale ondersteuning voor startende leraren? (alleen scholen; in aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja	Nee	Dat weet ik niet/nvt
po	1126	699(62,1)	228(20,2)	199(17,7)
Vo	366	337(92,1)	14(3,8)	15(4,1)
Mbo	130	112(86,2)	10(7,7)	8(6,2)
Totaal	1622	1148(70,8)	252(15,5)	222(13,7)

De Chi-kwadraat toets laat significante verschillen zien tussen de sectoren. Respondenten van scholen in het vo geven vaker aan dat er op hun school speciale ondersteuning voor startende leraren geboden wordt.

Tussen tijdstippen en per sector:

De Chi-kwadraattoets laat geen significante verschillen over tijd zien. Wanneer er op sectorniveau gekeken wordt, laat de Chi-kwadraattoets zien dat er wel significante verschillen zijn over tijd binnen het primair onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Binnen beide sectoren wordt er in 2015 vaker aangegeven dat er op hun school speciale ondersteuning voor startende leraren geboden wordt en daarbij is de categorie 'weet ik niet' wat afgenomen. Binnen het voortgezet onderwijs rapporteren de betrokkenen van de scholen dezelfde hoge score, wat betekent dat zij in 2015 nog steeds aangeven dat er speciale ondersteuning is voor startende leraren.

Tabel 23a. Welke van de volgende mogelijke elementen maken op uw school deel uit van de begeleiding van startende leraren? (Alleen scholen; in aantal keren genoemd)

2014	Introductie programma		Een coach		Lesobservaties door bv.SPD		Intervisie		Begeleiding schoolleiding		Begeleiding door team/sectie		Opbouw lestaak naar ook schoolbrede taken		Opbouw lestaak in uren en klassen		Training en scholing		Begeleiding /training/ scholing vanuit LO	
	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
po	180	763	543	400	490	453	333	610	487	456	543	400	324	619	141	802	225	718	153	790
vo	308	131	369	70	372	67	317	122	134	305	364	75	185	254	139	300	187	252	143	296
mbo	64	71	98	37	80	55	71	64	45	90	94	41	45	90	35	100	45	90	33	102
Tot	552	965	1024	507	955	475	727	796	677	851	1012	516	559	963	318	1202	460	1060	331	1188

Tabel 23b. Welke van de volgende mogelijke elementen maken op uw school deel uit van de begeleiding van startende leraren? (Alleen scholen; in aantal keren genoemd)

2015	Introductieprogramma		Een coach		Lesobservaties door bv.SPD		Intervisie		Begeleiding schoolleiding		Begeleiding door team/sectie		Opbouw lestaak naar ook schoolbrede taken		Opbouw lestaak in uren en klassen		Training en scholing		Begeleiding /training/ scholing vanuit LO	
	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
po	210	972	696	486	536	646	384	798	616	566	645	537	389	793	158	1024	282	900	161	1021
vo	283	105	333	55	345	43	284	104	137	251	307	81	151	237	137	251	196	192	130	258
mbo	70	62	102	30	80	52	76	56	32	100	96	36	41	91	35	97	68	64	34	98
Tot	563	1139	1131	571	961	741	744	958	785	917	1048	654	581	1121	330	1372	546	1156	325	1377

Tabel 24a. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school. (Alleen scholen; In gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014			
	is sprake van een doorlopende leerlijn tussen theorie en praktijk in het initiële programma en de eerste fase van het leraarsberoep.	is voldoende ruimte voor maatwerk.	is de vorm van begeleiding vastgelegd (zoals de wijze van coaching, de omvang van de begeleiding, lesobservaties, interviews et cetera).
po	3,29(0,88)	3,64(0,82)	3,49(1,01)
vo	3,80(0,79)	3,80(0,79)	3,99(0,82)
mbo	3,03(0,90)	3,56(0,96)	3,43(1,01)
Totaal	3,30 (0,89)	3,68 (0,83)	3,64 (0,98)

De Anova-toets laat significante verschillen zien tussen de sectoren. Respondenten van scholen in het vo geven vaker aan dat zij een doorlopende leerlijn ervaren ($\omega^2 = 0.01$; klein effect), zij vinden ook vaker dat er ruimte is voor maatwerk in de begeleiding ($\omega^2 = 0.01$; klein effect) en geven ook vaker aan dat op hun school de vorm van begeleiding van de startende leraren is vastgelegd ($\omega^2 = 0.06$; klein tot gemiddeld effect).

Tabel 24b. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school. (Alleen scholen; In gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015			
	is sprake van een doorlopende leerlijn tussen theorie en praktijk in het initiële programma en de eerste fase van het leraarsberoep.	is voldoende ruimte voor maatwerk.	is de vorm van begeleiding vastgelegd (zoals de wijze van coaching, de omvang van de begeleiding, lesobservaties, interviews et cetera).
Po	3,23(0,88)	3,63(0,82)	3,41(1,07)
Vo	3,53(0,81)	3,76(0,77)	3,92(0,88)
mbo	3,38(0,87)	3,71(0,82)	3,59(0,94)
Totaal	3,31(0,87)	3,67(0,81)	3,55(1,03)

De Anova-toets laat significante verschillen zien tussen de sectoren. Respondenten van scholen in het vo geven vaker aan dat zij een doorlopende leerlijn ervaren ($\omega^2 = 0.02$; klein effect), zij vinden ook vaker dat er ruimte is voor maatwerk in de begeleiding ($\omega^2 = 0.003$; klein effect) en geven ook vaker aan dat op hun school de vorm van begeleiding van de startende leraren is vastgelegd ($\omega^2 = 0.04$; klein effect).

Tussen tijdstippen:

De t-toets laat een significant verschil zien tussen de begin- en tussenmeting in de mate waarin scholen het eens zijn met de stelling dat de begeleiding voor startende leraren is vastgelegd ($r = 0.02$; klein effect). Over het algemeen geven betrokkenen van de scholen vergeleken met 2014, in 2015 minder vaak aan dat de begeleiding van startende leraren is vastgelegd.

Er worden alleen significante verschillen over tijd gevonden binnen de sectoren mbo en vo op het gebied van of er sprake is van een doorlopende leerlijn tussen theorie en praktijk in het initiële programma en de eerste fase van het leraarsberoep. Terwijl binnen het voortgezet onderwijs er in 2015 sprake is van een kleine afname in de mate dat men het eens is met de stelling ($r = 0.09$; klein effect), is er binnen het mbo sprake van een kleine toename ($r = 0.14$; klein effect). Binnen het primair onderwijs zijn de scores vrijwel gelijk gebleven.

Tabel 25a. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school is sprake van een doorlopende leerlijn tussen theorie en praktijk in het initiële programma en de eerste fase van het leraarsberoep (uitgesplitst per sector). (Alleen scholen; aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Zeet oneens	oneens	Niet eens/niet oneens	Eens	Zeet eens
po	724	13(1,8)	131(18,1)	246(34,0)	300(41,4)	34(4,7)
vo	359	11(3,1)	49(13,6)	108(30,1)	175(48,7)	16(4,5)
mbo	112	3(2,7)	32(28,6)	38(33,9)	37(33,0)	2(1,8)
Totaal ³⁰	1207	27(2,2)	212(17,6)	396(32,8)	519(43,0)	53(4,4)

Tabel 25b. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school is sprake van een doorlopende leerlijn tussen theorie en praktijk in het initiële programma en de eerste fase van het leraarsberoep (uitgesplitst per sector). (Alleen scholen; aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Zeet oneens	oneens	Niet eens/niet oneens	Eens	Zeet eens
po	898	22(2,4)	171(19,0)	316(35,2)	360(40,1)	29(3,2)
vo	324	4(1,2)	34(10,5)	93(28,7)	173(53,4)	20(6,2)
mbo	100	2(2,0)	14(14,0)	34(34,0)	44(44,0)	6(6,0)
Totaal	1322	28(2,1)	219(16,6)	443(33,5)	577(43,6)	55(4,2)

³⁰ De N totaal komt niet overeen met de optelsom van de N bij de verschillende sectoren. Dit komt omdat er een aantal anonieme respondenten (50) zijn opgenomen in het bestand. Zij doen wel mee in de totaalgroep, maar niet per sector. De aanwezigheid van deze anonieme respondenten wordt mogelijk verklaard door dat contactpersonen de link naar de vragenlijst slechts gedeeltelijk hebben doorgestuurd (in de link stonden de referentie van het SWV).

Tabel 26a. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school is voldoende ruimte voor maatwerk (uitgesplitst per sector). Alleen scholen; aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Zeer oneens	oneens	Niet eens/niet oneens	Eens	Zeer eens
po	817	6(0,7)	81(9,9)	198(24,2)	449(55,0)	83(10,2)
vo	394	1(0,3)	33(8,4)	65(16,5)	241(61,2)	54(13,7)
mbo	124	2(1,6)	21(16,9)	20(16,1)	67(54,0)	14(11,3)
Totaal ³¹	1351	9(0,7)	135(10,0)	285(21,1)	768(56,8)	154(11,4)

Tabel 26b. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school is voldoende ruimte voor maatwerk (uitgesplitst per sector). (Alleen scholen; aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Zeer oneens	oneens	Niet eens/niet oneens	Eens	Zeer eens
po	1001	13(1,3)	96(9,6)	221(22,1)	586(58,5)	85(8,5)
vo	352	3(0,9)	26(7,4)	60(17,0)	227(64,5)	36(10,2)
mbo	110	2(1,8)	6(5,5)	27(24,5)	62(56,4)	13(11,8)
Totaal	1463	18(1,2)	128(8,7)	308(21,1)	875(59,8)	134(9,2)

³¹ De N totaal komt niet overeen met de optelsom van de N bij de verschillende sectoren. Dit komt omdat er een aantal anonieme respondenten (50) zijn opgenomen in het bestand. Zij doen wel mee in de totaalgroep, maar niet per sector. De aanwezigheid van deze anonieme respondenten wordt mogelijk verklaard door dat contactpersonen de link naar de vragenlijst slechts gedeeltelijk hebben doorgestuurd (in de link stonden de referentie van het SWV).

Tabel 27a. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school. is de vorm van begeleiding vastgelegd (zoals de wijze van coaching, de omvang van de begeleiding, lesobservaties, interviews et cetera) (uitgesplitst per sector). (Alleen scholen; aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Zeer oneens	oneens	Niet eens/niet oneens	Eens	Zeer eens
po	799	17(2,1)	148(18,5)	164(20,5)	369(46,2)	101(12,6)
vo	404	2(0,5)	26(6,4)	48(11,9)	226(55,9)	102(25,2)
mbo	123	1(0,8)	29(23,6)	24(19,5)	54(43,9)	15(12,2)
Totaal ³²	1339	21(1,6)	203(15,2)	240(17,9)	654(48,8)	221(16,5)

Tabel 27b. Binnen de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op mijn school. is de vorm van begeleiding vastgelegd (zoals de wijze van coaching, de omvang van de begeleiding, lesobservaties, interviews et cetera) (uitgesplitst per sector). (Alleen scholen; aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Zeer oneens	oneens	Niet eens/niet oneens	Eens	Zeer eens
po	969	35(3,6)	199(20,5)	192(19,8)	415(42,8)	128(13,2)
vo	355	3(0,8)	27(7,6)	51(14,4)	187(52,7)	87(24,5)
mbo	113	2(1,8)	14(12,4)	28(24,8)	53(46,9)	16(14,2)
Totaal	1437	40(2,8)	240(16,7)	271(18,9)	655(45,6)	231 (16,1)

³² De N totaal komt niet overeen met de optelsom van de N bij de verschillende sectoren. Dit komt omdat er een aantal anonieme respondenten (50) zijn opgenomen in het bestand. Zij doen wel mee in de totaalgroep, maar niet per sector. De aanwezigheid van deze anonieme respondenten wordt mogelijk verklaard door dat contactpersonen de link naar de vragenlijst slechts gedeeltelijk hebben doorgestuurd (in de link stonden de referentie van het SWV).

Tabel 28a Is door de samenwerking in het kader van de subsidieregeling de begeleiding vanuit de opleiding van startende leraren veranderd? (alleen projectteamleden van opleidingen; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Ja, intensiever	Nee, we gaan door op dezelfde manier	Dat weet ik niet
po	53	23(43,4)	3(5,7)	27(50,9)
vo	48	22(45,8)	3(6,3)	22(45,8)
mbo	23	9(39,1)	2(8,7)	12(52,2)
Totaal	128 ³³	55(43,0)	8(6,3)	64(50,0)

Tabel 28b Is door de samenwerking in het kader van de subsidieregeling de begeleiding vanuit de opleiding van startende leraren veranderd? (alleen projectteamleden van opleidingen; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja, intensiever	Nee, we gaan door op dezelfde manier	Dat weet ik niet
po	127	82(64,6)	5(3,9)	39(30,7)
vo	54	31(57,4)	2(3,9)	20(37,0)
mbo	43	21(48,8)	5(11,6)	16(37,2)
Totaal	224	134(59,8)	12(5,4)	75(33,5)

³³ De N totaal komt niet overeen met de optelsom van de N bij de verschillende sectoren. Zie voor de toelichting vorige voetnoot in deze tabellenrapportage.

Tabel 29a. Heeft de samenwerking in het SWV op dit moment geleid tot aanpassingen in de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op uw school? (alleen projectteamleden van scholen); in absolute aantallen en percentages tussen haakjes

	N	ja	nee	Weet niet
po	38	4 (10,5)	26 (68,4)	8 (21,1)
vo	53	7 (13,2)	27 (50,9)	19 (35,8)
mbo	26	5 (19,2)	16 (61,5)	5 (19,2)
Totaal	117	16 (13,7)	69 (59,0)	32 (27,4)

De chi-kwadraattoets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tabel 29b. Heeft de samenwerking in het SWV op dit moment geleid tot aanpassingen in de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op uw school? (alleen projectteamleden van scholen); in absolute aantallen en percentages tussen haakjes

2015	N	ja	nee	Weet niet
po	68	22(32,4)	35(51,5)	11(16,2)
vo	66	24(36,4)	24(36,4)	18(27,3)
mbo	29	15(51,7)	6(20,7)	8(27,6)
Totaal	163	61(37,4)	65(39,9)	37(22,7)

De chi-kwadraattoets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tussen tijd

Chi-kwadraattoets laat significante verschillen over tijd zien. Projectteamleden geven in 2015 significant vaker aan dat door de samenwerking de begeleiding van startende leraren is veranderd. Projectteamleden geven in 2015 significant vaker aan dat de samenwerking op dit moment geleid heeft tot aanpassingen in de aanpak/methodiek voor de begeleiding van startende leraren op hun school.

Ook binnen alle drie de sectoren zijn er significante verschillen over tijd gevonden, waarbij in alle sectoren de projectteamleden in 2015 vaker aangeven dat de samenwerking heeft geleid tot aanpassingen in de aanpak voor begeleiding van startende leraren dan in 2014.

Tabel 30a. Heeft uw pabo al profiieldelen ontwikkeld voor in het curriculum of daarmee een start gemaakt? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	77 (38,5)	29 (14,5)	94 (47)

Welke profiieldelen betreft dit?

Het betreft een zeer grote variatie aan profiieldelen. Veel voorkomend zijn:
 Wetenschap en techniek
 Vakprofilering
 Het jonge kind
 Oriëntatie op jezelf en de wereld
 Kunst en Cultuur

Tabel 30b. Heeft uw pabo al profiieldelen ontwikkeld voor in het curriculum of daarmee een start gemaakt? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	243	114 (46,9)	22 (9,1)	107 (44,0)

Welke profiieldelen betreft dit?

Het betreft een zeer grote variatie aan profiieldelen. Veel voorkomend zijn:
 Kunst en Cultuur
 Het jonge kind
 Natuur en techniek
 Omgaan met verschillen in taal en rekenen

Tabel 31a. Wordt er binnen het SWV gewerkt aan ontwikkeling van profieldelen in het curriculum van de pabo? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	45 (22,5)	28 (14)	127 (63,5)

Welke profieldelen betreft dit?

Het betreft een zeer grote variatie aan (benamingen van) profieldelen. Veel voorkomend zijn:

Wetenschap en techniek

Het jonge kind

Cultuur en identiteit

Brede school (in achterstandswijken)

Tabel 31b. Wordt er binnen het SWV gewerkt aan ontwikkeling van profieldelen in het curriculum van de pabo? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	238	75(31,5)	30(12,6)	133(55,9)

Welke profieldelen betreft dit?

Zeer grote variatie aan (benamingen van) profieldelen. Veel voorkomend zijn:

Wetenschap en techniek

Kunst en cultuur

Het jonge kind

Opbrengstgericht werken

Ouderbetrokkenheid

Daarnaast worden meerdere keren de thema's Pesten en Verschillen tussen leerlingen genoemd

Tabel 32a. Hoe is de rolverdeling tussen uw opleiding en de school/scholen uit het SWV in de ontwikkeling van de profieldelen in het curriculum van de pabo? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	
We ontwikkelen samen	2 (4,4)
We ontwikkelen samen, maar de opleiding heeft de leidende rol	21 (46,7)
De opleiding ontwikkelt en de school/scholen functioneren als klankbord	16 (35,6)
De opleiding ontwikkelt en de school/scholen hebben geen rol	1 (2,2)
Anders, nl	5 (11,1)

Tabel 32b. Hoe is de rolverdeling tussen uw opleiding en de school/scholen uit het SWV in de ontwikkeling van de profieldelen in het curriculum van de pabo? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	
We ontwikkelen samen	14 (19,2)
We ontwikkelen samen, maar de opleiding heeft de leidende rol	37(50,7)
De opleiding ontwikkelt en de school/scholen functioneren als klankbord	20(27,4)
Anders, nl	2(2,7)

Tabel 33a. Heeft uw pabo profieldelen ontwikkeld voor het postinitiële onderwijs dat de pabo aanbiedt of daarmee een start gemaakt? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	31 (15,5)	45 (22,5)	124 (62)

Welke profieldelen betreft dit?

Het betreft een zeer grote variatie aan (benamingen van) profieldelen. Veel voorkomend zijn:

Bewegingsonderwijs

Het jonge kind

Verschillen tussen leerlingen

Opbrengst gericht werken

Tabel 33b. Heeft uw pabo profieldelen ontwikkeld voor het postinitiële onderwijs dat de pabo aanbiedt of daarmee een start gemaakt? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	234	56(23,9)	38(16,2)	140(59,8)

Welke profieldelen betreft dit?

Het betreft een zeer grote variatie aan (benamingen van) profieldelen. Veel voorkomend zijn: bewegingsonderwijs, het jonge kind, verschillen tussen leerlingen, wetenschap en techniek, kunst en cultuur, opbrengstgericht werken, ouderbetrokkenheid, pesten

Tabel 34a. Wordt er binnen het SWV gewerkt aan ontwikkeling van profiieldelen voor het postinitiële onderwijs dat uw pabo aanbiedt? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	21 (10,5)	32 (16)	147 (73,5)

Welke profiieldelen betreft dit?

Genoemd worden vooral:

bewegingsonderwijs, het jonge kind, verschillen tussen leerlingen, wetenschap en techniek, kunst en cultuur, opbrengstgericht werken, ouderbetrokkenheid en pesten.

Tabel 34b. Wordt er binnen het SWV gewerkt aan ontwikkeling van profiieldelen voor het postinitiële onderwijs dat uw pabo aanbiedt? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja	nee	Dat weet ik niet
Totaal	232	50(21,6)	28(12,1)	154(66,4)

Welke profiieldelen betreft dit?

Genoemd worden vooral: wetenschap en techniek, het jonge kind, begeleiding startende leerkrachten, ouderbetrokkenheid en omgaan met verschillen

Tabel 35a. Hoe is de rolverdeling tussen uw opleiding en de school/scholen uit het SWV in de ontwikkeling van de profieldelen in het postinitiële onderwijs van de pabo? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	
We ontwikkelen samen	5 (23,8)
We ontwikkelen samen, maar de opleiding heeft de leidende rol	9 (42,9)
De opleiding ontwikkelt en de school/scholen functioneren als klankbord	3 (14,3)
We ontwikkelen samen maar de scholen hebben een leidende rol	1 (4,8)
Anders, nl	3 (14,3)

Tabel 35b. Hoe is de rolverdeling tussen uw opleiding en de school/scholen uit het SWV in de ontwikkeling van de profieldelen in het postinitiële onderwijs van de pabo? (Alleen pabo's; in absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	
We ontwikkelen samen	14(19,2)
We ontwikkelen samen, maar de opleiding heeft de leidende rol	37(50,7)
De opleiding ontwikkelt en de school/scholen functioneren als klankbord	20(27,4)
Anders, nl	2(2,7)

Tabel 36a. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen over de scholen waar de studenten van uw opleiding stage lopen? (alleen LO; In gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	Totaal		po		vo		mbo	
	N	M overall (SD)	N	M(SD)	N	M(SD)	N	M(SD)
Onze studenten worden goed begeleid op hun stageschool.* $\omega^2=0.02$ (klein effect)	335	4,25(0,67)	191	4,21(0,67)	73	4,36(0,61)	53	4,02(0,69)
De invulling van het leren op de werkplek komt in goed overleg tussen onze lerarenopleiding en de stagescholen tot stand* $\omega^2=0.03$ (klein effect)	331	4,05(0,82)	189	4,01(0,79)	72	4,21(0,73)	52	3,73(0,97)
Er is voldoende overleg tussen opleidingsdocenten en stagebegeleiders over het leren van de studenten op de werkplek.	333	3,87(0,94)	189	3,84(0,98)	75	3,99(0,98)	51	3,63(0,98)
Studenten leren voldoende op hun stageschool.* $\omega^2=0.01$ (klein effect)	337	4,18(0,69)	191	4,14(0,72)	76	4,32(0,62)	52	4,02(0,70)
Stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn.* $\omega^2=0.02$ (klein effect)	334	3,64(0,91)	189	3,65(0,88)	75	3,69(0,89)	52	3,31(0,94)
Opleidingsdocenten weten waar de studenten op de werkplek mee bezig zijn.	330	3,97(0,73)	189	3,97(0,76)	73	4,00(0,67)	50	3,80(0,67)

* Verschillen (Anova-toets) tussen sectoren zijn significant bij $p<0.05$

De Anova-toets laat significante verschillen zien op de met * aangegeven aspecten: respondenten van lerarenopleidingen die gericht zijn op het mbo zijn het minder eens met de betreffende stellingen dan respondenten van lerarenopleidingen die gericht zijn de andere sectoren.

Tabel 36b. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen over de scholen waar de studenten van uw opleiding stage lopen? (alleen LO; In gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	Totaal		po		vo		mbo	
	N	M overall (SD)	N	M(SD)	N	M(SD)	N	M(SD)
Onze studenten worden goed begeleid op hun stageschool.* $\omega^2=0.03$ (klein effect)	378	4,25(0,66)	234	4,32(0,61)	78	4,24(0,71)	66	3,97(0,72)
De invulling van het leren op de werkplek komt in goed overleg tussen onze lerarenopleiding en de stagescholen tot stand* $\omega^2=0.01$ (klein effect)	376	4,12(0,79)	233	4,19(0,73)	79	4,05(0,92)	64	3,92(0,80)
Er is voldoende overleg tussen opleidingsdocenten en stagebegeleiders over het leren van de studenten op de werkplek.* $\omega^2=0.03$ (klein effect)	375	3,91(0,90)	233	4,0299(0,86)	78	3,85(1,02)	64	3,58(0,83)
Studenten leren voldoende op hun stageschool.* $\omega^2=0.02$ (klein effect)	378	4,30(0,67)	235	4,36(0,67)	77	4,34(0,64)	66	4,08(0,66)
Stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn.* $\omega^2=0.06$ (medium effect)	378	3,79(0,84)	235	3,96(0,79)	78	3,46(0,94)	65	3,58(0,75)
Opleidingsdocenten weten waar de studenten op de werkplek mee bezig zijn.* $\omega^2=0.01$ (klein effect)	378	4,06(0,76)	235	4,12(0,71)	77	4,06(0,92)	66	3,85(0,71)

* Verschillen (Anova-toets) tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets laat significante verschillen zien op de met * aangegeven aspecten: respondenten van lerarenopleidingen gericht op het mbo zijn het minder eens met de betreffende stellingen dan respondenten van de andere sectoren,

uitgezonderd de stelling 'stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn', daar scoren respondenten van lerarenopleidingen die gericht zijn op de vo-sector het laagst.

Tussen tijdstippen:

De t-toets laat een significant verschil zien tussen de begin- en tussenmeting in de mate waarin lerarenopleidingen het eens zijn met de stelling 'studenten leren voldoende op hun stageschool' ($r = 0.09$; klein effect), dat geldt ook voor de stelling 'stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn' ($r = -0.08$; klein effect). Over het algemeen geven betrokkenen van de lerarenopleidingen vergeleken met 2014, in 2015 vaker aan dat de studenten voldoende leren op de stageschool. Daarentegen zijn ze het in 2015 minder vaak dan in 2014 eens met de stelling dat de stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn.

Er worden alleen significante verschillen over tijd gevonden binnen de sector po, uitgezonderd t.a.v. de stelling 'onze studenten worden goed begeleid op hun stageschool' wordt daar op alle ander stellingen hoger gescoord dan in 2014. De effectgroottes zijn als volgt: - voor de stelling 'de invulling van het leren op de werkplek komt in goed overleg tussen onze lerarenopleiding en de stagescholen tot stand': $r = -0,12$; klein effect; - voor de stelling 'er is voldoende overleg tussen opleidingsdocenten en stagebegeleiders over het leren van studenten op de werkplek': $r = -0,10$; klein effect; - voor de stelling 'studenten leren voldoende op hun stageschool': $r = -0.16$; klein effect; - voor de stelling 'stagebegeleiders weten waar de studenten op de lerarenopleiding mee bezig zijn': $r = -0.20$; klein effect, en voor 'opleidingsdocenten weten waar de studenten op de werkplek mee bezig zijn: $r = -0.10$; klein effect.

Tabel 37a. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen over de lerarenopleiding(en) waar de studenten hun opleiding volgen? (alleen voor respondenten van de scholen; In gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	Totaal		po		vo		mbo	
	N	M overall (SD)	N	M(SD)	N	M(SD)	N	M(SD)
Wij weten als school bij wie van de lerarenopleiding(en) we moeten zijn als we een vraag hebben.* $\omega^2=0.01$ (klein effect)	1437	4,09 (0,81)	896	4,14(0,78)	390	4,01(0,88)	124	3,96(0,79)
Als wij als stageschool een vraag hebben wordt daar op de lerarenopleiding(en) serieus mee omgegaan.	1264	4,00(0,74)	822	4,03(0,74)	321	3,96(0,71)	99	3,89(0,77)
De mentoren van de stagiairs zijn voldoende betrokken bij het leren op de werkplek.* $\omega^2=0.05$ (klein effect)	1391	3,85(0,92)	896	4,00(0,89)	353	3,60(0,90)	119	3,42(0,98)
De lerarenopleiding(en) houden rekening met waar wij als school behoefte aan hebben.* $\omega^2=0.01$ (klein effect)	1323	3,36(0,87)	850	3,43(0,88)	336	3,21(0,82)	113	3,19(0,92)
Het curriculum van de lerarenopleiding(en) is goed afgestemd op de behoefte van onze school.* $\omega^2=0.03$ (klein effect)	1289	3,21(0,84)	818	3,31(0,83)	334	3,05(0,81)	113	2,90(0,91)

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova- toets laat significante verschillen zien op alle aspecten, behalve m.b.t. de stelling over het serieus omgaan met een vraag door LO. Respondenten van scholen in de sector po zijn het meer eens met de betreffende stellingen dan respondenten van scholen uit de andere sectoren.

Tabel 37b. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen over de lerarenopleiding(en) waar de studenten hun opleiding volgen? (alleen voor respondenten van de scholen; In gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	Totaal		po		vo		mbo	
	N	M overall (SD)	N	M(SD)	N	M(SD)	N	M(SD)
Wij weten als school bij wie van de lerarenopleiding(en) we moeten zijn als we een vraag hebben.	1522	4,08(0,83)	1059	4,11(0,80)	343	4,00(0,93)	120	4,13(0,72)
Als wij als stageschool een vraag hebben wordt daar op de lerarenopleiding(en) serieus mee omgegaan.	1388	4,01(0,73)	976	4,04(0,72)	308	3,94(0,75)	104	3,93(0,78)
De mentoren van de stagiairs zijn voldoende betrokken bij het leren op de werkplek.* $\omega^2=0.02$ (klein effect)	1493	3,82(0,89)	1066	3,91(0,86)	320	3,62(0,93)	107	3,54(0,97)
De lerarenopleiding(en) houden rekening met waar wij als school behoefte aan hebben.	1440	3,36(0,88)	1016	3,37(0,87)	309	3,33(0,89)	115	3,36(0,91)
Het curriculum van de lerarenopleiding(en) is goed afgestemd op de behoefte van onze school.* $\omega^2=0.01$ (klein effect)	1401	3,23(0,84)	974	3,29(0,81)	314	3,15(0,86)	113	2,95(0,93)

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets laat significante verschillen zien op de met * aangegeven aspecten: respondenten van scholen in de sector po zijn het meer eens met de stelling 'De mentoren van de stagiairs zijn voldoende betrokken bij het leren op de werkplek' dan respondenten van scholen uit de andere sectoren. Respondenten van scholen in de sector mbo zijn het minder eens met de stelling 'Het curriculum van de lerarenopleiding(en) is goed afgestemd op de behoefte van onze school' dan respondenten van scholen uit de andere sectoren.

Tussen tijdstippen:

Verschillen tussen tijdstippen zijn niet significant. Wanneer er binnen sectoren wordt gekeken bestaan er alleen significante verschillen tussen 2014 en 2015 binnen het *po* op het gebied van of de mentoren van stagiairs voldoende betrokken zijn bij het leren op de werkplek. In 2014 scoorden de betrokkenen hoger dan in 2015 ($r = 0.05$; klein effect).

Tabel 38a. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen over de lerarenopleiding waar de studenten hun opleiding volgen? (Alleen bestuurders; in gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes. Geen uitsplitsing op sector ivm kleine aantallen respondenten)

2014	N	M	SD
Wij weten als bestuur bij wie van de lerarenopleiding(en) we moeten zijn als ik een vraag heb.	67	4,43	0,58
Als wij als bestuur een vraag hebben wordt daar op de lerarenopleiding(en) serieus mee omgegaan.	67	4,19	0,63
De mentoren van de stagiairs zijn voldoende betrokken bij het leren op de werkplek.	64	3,98	0,63
De lerarenopleiding(en) houden rekening met waar de scholen behoefte aan hebben.	68	3,66	0,75
Het curriculum van de lerarenopleiding(en) is goed afgestemd op de behoefte van de scholen.	66	3,48	0,71

De Anova-toets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tabel 38b. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen over de lerarenopleiding waar de studenten hun opleiding volgen? (Alleen bestuurders; in gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes. Geen uitsplitsing op sector ivm kleine aantallen respondenten)

2015	N	M	SD
Wij weten als bestuur bij wie van de lerarenopleiding(en) we moeten zijn als ik een vraag heb.	81	4,43	0,52
Als wij als bestuur een vraag hebben wordt daar op de lerarenopleiding(en) serieus mee omgegaan.	79	4,34	0,57
De mentoren van de stagiairs zijn voldoende betrokken bij het leren op de werkplek.	76	4,18	0,60
De lerarenopleiding(en) houden rekening met waar de scholen behoefte aan hebben.	78	3,83	0,67
Het curriculum van de lerarenopleiding(en) is goed afgestemd op de behoefte van de scholen.	77	3,55	0,66

De Anova-toets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tussen tijdstippen:

De t-toets laat geen significante verschillen zien over tijd.

Tabel 39a. Kunt u aangeven in welke mate u het eens bent met de volgende stellingen: - De samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen staat hoog op mijn bestuursagenda. (Alleen bestuurders) In aantal en percentages tussen haakjes)

2014	N	Ze er oneens	oneens	Niet eens/ niet oneens	Eens	Ze er eens	Weet niet/nvt
Totaal	69	0	3(4,3)	13(18,8)	29(42,0)	24(34,8)	0

2014	N	M(SD)
Totaal	69	4,07(0,85)

De Anova-toets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tabel 39b. Kunt u aangeven in welke mate u het eens bent met de volgende stellingen: - De samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen staat hoog op mijn bestuursagenda. (Alleen bestuurders) In aantal en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ze er oneens	oneens	Niet eens/ niet oneens	Eens	Ze er eens	Weet niet/nvt
Totaal	83	0	3(3,6)	11(13,3)	40(48,2)	29(34,9)	0

2015	N	M(SD)
Totaal	83	4,14(0,78)

De Anova-toets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tussen tijdstippen:

De t-toets laat geen significante verschillen zien over tijd.

Tabel 40a. Kunt u aangeven in welke mate u het eens bent met de volgende stellingen: - De samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen is regelmatig onderwerp van gesprek met directeuren van de scholen. (Alleen bestuurders; in aantal en percentages tussenhaakjes)

2014	N	Ze er oneens	oneens	Niet eens/ niet oneens	Eens	Ze er eens	Weet niet/nvt
Totaal	69	0	6(8,7)	9(13,0)	36(52,2)	15(21,7)	3(4,3)

2014	N	M(SD)
Totaal	69	4,00(0,94)

De Anova-toets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tabel 40b. Kunt u aangeven in welke mate u het eens bent met de volgende stellingen: - De samenwerking tussen lerarenopleiding en scholen is regelmatig onderwerp van gesprek met directeuren van de scholen. (Alleen bestuurders; in aantal en percentages tussenhaakjes)

2015	N	Ze er oneens	oneens	Niet eens/ niet oneens	Eens	Ze er eens	Weet niet/nvt
Totaal	83	0	6(7,2)	15(18,1)	48(57,8)	14(16,9)	0

2015	N	M(SD)
Totaal	83	3,84(0,79)

De Anova-toets laat geen significante verschillen zien tussen de sectoren.

Tussen tijdstippen:

De t-toets laat geen significante verschillen zien over tijd.

Tabel 41a. Ik ben tevreden over de mate waarin onze lerarenopleiding in het curriculum aandacht besteedt aan de vaardigheden van studenten op het gebied van : (alleen lerarenopleidingen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M-overall(SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	312	3,48(0,92)	3,61(0,87)	177	3,39(0,96)	69	2,85(0,74)	48
Verschillen tussen leerlingen	321	3,91(0,84)	4,03(0,74)	182	3,69(0,97)	71	3,56(0,91)	50
Ouderbetrokkenheid	301	3,08(0,97)	3,11(1,01)	174	3,11(0,94)	63	2,70(0,83)	47
Pesten	289	3,11(0,94)	3,16(0,94)	166	3,07(1,00)	61	3,04(0,81)	50

Tijdens de beginmeting is de mate waarin de betrokkenen van de LO tevreden zijn met de aandacht voor ouderbetrokkenheid is afhankelijk van het SWV waarin men bevindt. 13% kan verklaard worden door algemene kenmerken van het SWV. Op het gebied van de thema's opbrengstgericht werken, omgaan met verschillen en pesten zijn de scores niet afhankelijk van het SWV. Over het niveau van het SWV heen, bestaan er significante verschillen tussen de sectoren op het gebied van opbrengstgericht werken ($\omega^2=0.08$; medium effect). Mbo scoort hierbij significant lager dan po en vo. Ook bestaan er significante verschillen op het gebied van omgaan met verschillen tussen leerlingen ($\omega^2=0.05$; klein effect). Po scoort hierbij significant hoger dan mbo en vo. Op het gebied van pesten worden geen significante verschillen gevonden.

Tabel 41b. Ik ben tevreden over de mate waarin onze lerarenopleiding in het curriculum aandacht besteedt aan de vaardigheden van studenten op het gebied van : (alleen lerarenopleidingen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M-overall(SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	331	3,63(0,81)	3,84(0,69)	212	3,33(0,93)	66	3,19(0,83)	53
Verschillen tussen leerlingen	358	3,92(0,78)	4,07(0,69)	227	3,64(0,91)	75	3,68(0,77)	56
Ouderbetrokkenheid	329	3,24(0,87)	3,35(0,90)	210	3,11(0,79)	66	2,98(0,77)	53
Pesten	323	3,22(0,82)	3,24(0,83)	201	3,09(0,84)	66	3,30(0,76)	56

Tijdens de tussenmeting is de mate waarin de betrokkenen van de LO tevreden zijn met de aandacht in het curriculum voor vaardigheden van studenten op het gebied van opbrengstgericht werken en omgaan met verschillen tussen leerlingen afhankelijk van het SWV waarin men bevindt. Respectievelijk 19% en 13% kan verklaard worden door algemene kenmerken van het SWV. Vervolgens is er gekeken of het type sector kan verklaren waarom de gemiddelde tevredenheid over de aandacht in het curriculum aan de vaardigheden van studenten mbt opbrengstgericht werken en verschillen tussen leerlingen

per SWV significant van elkaar verschilt. De resultaten wijzen uit dat er een significant hogere mate van tevredenheid in het po vergeleken met het vo en mbo. Ook op het gebied van ouderbetrokkenheid kunnen kenmerken van het SWV de verschillen in scores verklaren, het maakt echter niet uit in welke sector men zich bevindt. Op het gebied van pesten worden geen significante verschillen gevonden.

Tussen tijdstippen:

Terwijl in 2014 de mate waarin betrokkenen van de LO vinden dat hun LO in het curriculum aandacht besteedt aan de vaardigheden van studenten op het gebied van ouderbetrokkenheid afhankelijk is van het SWV waarin men zich bevindt, is dit in 2015 alleen voor de thema's opbrengstgericht werken en verschillen tussen leerlingen het geval. Dit betekent dat in 2014 de verschillen tussen SWV's op aandacht voor het thema ouderbetrokkenheid groter waren dan in 2015. En dat in 2015 de verschillen tussen de SWV's op het gebied van de thema's opbrengstgericht werken en omgaan met verschillen juist groter waren dan in 2014.

Tabel 42a. Ik ben tevreden over de mate (%) waarin onze lerarenopleiding aandacht besteedt aan de vaardigheden van startende leraren op het gebied van: (alleen lerarenopleidingen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M-overall(SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	232	3,28 (1,0)	3,31 (1,02)	131	3,27 (1,01)	55	3,00 (0,87)	35
Verschillen tussen leerlingen	238	3,55 (1,0)	3,54 (1,05)	136	3,53 (0,98)	55	3,53 (0,77)	36
Ouderbetrokkenheid	222	2,96 (0,98)	2,95 (1,0)	130	2,92 (0,94)	50	2,88 (0,78)	33
Pesten	216	2,93 (0,96)	2,90 (1,02)	124	2,92 (0,92)	50	3,06 (0,75)	36

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen de sectoren met betrekking tot de tevredenheid over de aandacht in de lerarenopleiding voor de vaardigheden van startende leraren op de vier thema's.

Tabel 42b. Ik ben tevreden over de mate (%) waarin onze lerarenopleiding aandacht besteedt aan de vaardigheden van startende leraren op het gebied van: (alleen lerarenopleidingen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M-overall(SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	221	3,44(0,88)	3,51(0,89)	140	3,34(0,91)	44	3,30(0,78)	37
Verschillen tussen leerlingen	234	3,58(0,94)	3,70(0,95)	145	3,32(1,03)	49	3,48(0,75)	40
Ouderbetrokkenheid	219	3,19(0,87)	3,23(0,91)	136	3,16(0,81)	43	3,10(0,78)	40
Pesten	217	3,17(0,82)	3,10(0,86)	134	3,16(0,78)	43	3,43(0,71)	40

Multilevel analyses wijzen uit dat tijdens de tussenmeting de mate waarin de betrokkenen van de LO tevreden zijn met de aandacht voor de vaardigheden van startende leraren op het gebied van ouderbetrokkenheid afhankelijk is van het SWV waarin men bevindt, 11% van de verschillen tussen scores kan hierdoor verklaard worden. Met betrekking tot het thema verschillen tussen leerlingen doen zich verschillen voor tussen de sectoren ($\omega^2=0.02$; klein effect). Respondenten uit het po scoren hierbij significant hoger dan respondenten in het vo. Met betrekking tot de andere thema's zijn geen significante verschillen gevonden.

Tussen tijdstippen:

Wanneer de scores van 2014 met die van 2015 worden vergeleken, komt naar voren dat in 2015 de mate waarin betrokkenen van de LO tevreden zijn over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van ouderbetrokkenheid afhankelijk is van het SWV waarin men zich bevindt terwijl dit in 2014 minder het geval was. Kenmerken van het SWV zorgen er blijkbaar voor dat er in 2015 grotere verschillen bestaan tussen de SWV's m.b.t. ouderbetrokkenheid.

Voor de andere thema's is dit niet het geval. T-toetsen wijzen uit dat er alleen significante verschillen zijn tussen 2014 en 2015 in de mate van tevredenheid over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van pesten ($r = 0,14$; klein effect). De tevredenheid in 2015 is groter dan in 2014. Wanneer er binnen sectoren wordt gekeken, scoren betrokken binnen het mbo in 2015 significant hoger op de mate van tevredenheid dan in 2014 ($r = 0,25$; medium effect).

Tabel 43a. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van studenten die stage lopen op de scholen op het gebied van: (alleen scholen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N	M-						
	Totaal	overall(SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	1307	3,43(0,71)	3,49(0,70)	851	3,30(0,71)	330	3,26(0,77)	101
Verschillen tussen leerlingen	1390	3,58(0,74)	3,67(0,69)	892	3,34(0,78)	360	3,50(0,75)	112
Ouderbetrokkenheid	1149	2,96(0,73)	3,00(0,75)	768	2,86(0,69)	274	2,94(0,76)	85
Pesten	1265	3,31(0,72)	3,36(0,71)	840	3,19(0,70)	304	3,20(0,78)	96

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de sectoren met betrekking tot de tevredenheid over de vaardigheden van studenten op het gebied van alle vier de thema's (kleine effecten van boven naar beneden: $\omega^2=0.02$, $\omega^2=0.04$, $\omega^2=0.01$, $\omega^2=0.01$). Respondenten van scholen in de po-sector zijn tevredener dan in de andere sectoren over de vaardigheden van de studenten op deze thema's.

Tabel 43b. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van studenten op het gebied van: (alleen scholen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N	M-	po	N	vo	N	mbo	N
	Totaal	overall(SD)						
Opbrengstgericht werken	1381	3,46(0,71)	3,50(0,71)	991	3,30(0,70)	292	3,47(0,68)	98
Verschillen tussen leerlingen	1442	3,58(0,71)	3,65(0,69)	1023	3,38(0,74)	316	3,51(0,65)	103
Ouderbetrokkenheid	1230	2,97(0,70)	2,96(0,71)	908	2,94(0,65)	247	3,11(0,78)	75
Pesten	1328	3,33(0,69)	3,34(0,70)	969	3,28(0,66)	276	3,36(0,62)	83

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de sectoren met betrekking tot de tevredenheid over de vaardigheden van studenten op het gebied van opbrengstgericht werken en verschillen tussen leerlingen (kleine effecten: $\omega^2=0.01$, $\omega^2=0.02$). Respondenten van scholen in de po-sector zijn tevredener dan in de andere sectoren over de vaardigheden van de studenten op deze thema's.

Tussen tijdstippen:

Wanneer er gekeken wordt naar de totale scores, worden er geen significante verschillen over tijd gevonden, wat betekent dat betrokkenen van de scholen vrijwel hetzelfde scoren op beide tijdstippen.

Wel zijn er significante verschillen tussen de sectoren: bestaan binnen het mbo op het gebied van opbrengstgericht werken. In 2015 scoren betrokkenen van de scholen in het mbo significant hoger dan in 2014 mbt hun tevredenheid over de vaardigheden van studenten op het thema opbrengstgericht werken ($r = 0.15$; klein effect).

Tabel 44a. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van startende leraren op de scholen op het gebied van: :
(alleen scholen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M- overall(SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	1283	3,52(0,68)	3,63(0,67)	813	3,32(0,67)	344	3,34(0,72)	105
Verschillen tussen leerlingen	1329	3,58(0,72)	3,72(0,68)	829	3,32(0,72)	365	3,36(0,78)	112
Ouderbetrokkenheid	1179	3,20(0,72)	3,29(0,75)	771	3,04(0,64)	299	3,00(0,60)	91
Pesten	1247	3,44(0,71)	3,54(0,70)	804	3,27(0,66)	321	3,15(0,73)	100

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de sectoren met betrekking tot de tevredenheid over vaardigheden van startende leraren op het gebied van alle vier de thema's (effecten van boven naar beneden: $\omega^2=0.04$ (klein), $\omega^2=0.07$ (medium), $\omega^2=0.03$ (klein), $\omega^2=0.04$ (klein)). Respondenten van scholen in de po-sector zijn tevredener dan in de andere sectoren over de vaardigheden van de startende leraren op deze thema's.

Tabel 44b. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van: (alleen scholen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M- overall(SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	1350	3,54(0,68)	3,62(0,67)	965	3,31(0,69)	294	3,45(0,65)	91
Verschillen tussen leerlingen	1380	3,63(0,68)	3,72(0,65)	976	3,41(0,71)	307	3,52(0,58)	97
Ouderbetrokkenheid	1253	3,24(0,70)	3,27(0,71)	917	3,10(0,65)	260	3,28(0,67)	76
Pesten	1305	3,49(0,68)	3,57(0,68)	944	3,35(0,68)	281	3,46(0,64)	80

De Anova toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de sectoren met betrekking tot de tevredenheid over vaardigheden van startende leraren op het gebied van alle vier de thema's (kleine effecten van boven naar beneden: $\omega^2=0.03$, $\omega^2=0.04$, $\omega^2=0.01$, $\omega^2=0.01$). Respondenten van scholen in de vo-sector zijn op alle vier thema's het minst tevreden over de vaardigheden van startende leraren.

Tussen tijdstippen:

T-toetsen wijzen uit dat er alleen significante verschillen bestaan over tijd voor het thema pesten, waarbij de betrokkenen van de scholen in 2015 net wat tevredener zijn over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van pesten dan in 2014 (klein effect: $r = 0.04$).

T-toetsen binnen sectoren wijzen uit dat er alleen binnen het mbo significante verschillen bestaan over tijd op het gebied van ouderbetrokkenheid en pesten (voor beide thema's $r = 0.22$; medium effect), waarbij de betrokkenen van de scholen in 2015 tevredener zijn over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van ouderbetrokkenheid en pesten vergeleken met 2014.

Tabel 45a. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van studenten die stage lopen op de scholen op het gebied van: (alleen besturen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie. Geen uitsplitsing op sector ivm kleine aantallen respondenten)

2014	N	M	SD
Opbrengstgericht werken	53	3,38	0,63
Verschillen tussen leerlingen	55	3,55	0,57
Ouderbetrokkenheid	50	3,02	0,65
Pesten	50	3,36	0,72

De Anova-toets laat geen significante verschillen tussen de sectoren zien.

Tabel 45 b. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van studenten die stage lopen op de scholen op het gebied van: (alleen besturen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie. Geen uitsplitsing op sector ivm kleine aantallen respondenten)

2015	N	M	SD
Opbrengstgericht werken	59	3,92	0,55
Verschillen tussen leerlingen	59	3,75	0,60
Ouderbetrokkenheid	57	3,26	0,74
Pesten	58	3,48	0,63

De Anova-toets laat geen significante verschillen tussen de sectoren zien.

Tussen tijdstippen:

Significante verschillen over tijd op het gebied van opbrengstgericht werken ($r = 0.45$; medium effect). In 2015 waren bestuurders tevredener over de vaardigheden op het gebied van opbrengstgericht werken van studenten die stage lopen op de scholen vergeleken met 2014.

Tabel 46a. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van startende leraren op de scholen op het gebied van: (alleen besturen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie. Geen uitsplitsing op sector ivm kleine aantallen respondenten)

2014	N	M	SD
Opbrengstgericht werken	62	3,47	0,67
Verschillen tussen leerlingen*	63	3,54	0,64
Ouderbetrokkenheid	61	3,18	0,76
Pesten	61	3,49	0,70

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets laat alleen significante verschillen zien tussen de sectoren op het gebied van omgaan met verschillen tussen leerlingen ($\omega^2 = 0.13$; medium effect). Bestuurders in het po zijn tevredener over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van omgaan met verschillen dan bestuurders in het vo en mbo. Bestuurders in het mbo zijn het minst tevreden.

Tabel 46b. In hoeverre bent u tevreden over de vaardigheden van startende leraren op de scholen op het gebied van: (alleen besturen; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie. Geen uitsplitsing op sector ivm kleine aantallen respondenten)

2015	N	M	SD
Opbrengstgericht werken	68	3,85	0,53
Verschillen tussen leerlingen	67	3,63	0,62
Ouderbetrokkenheid	62	3,42	0,74
Pesten	65	3,60	0,61

De Anova-toets brengt geen significante verschillen tussen de sectoren aan het licht.

Tussen tijdstippen:

Significante verschillen over tijd op het gebied van opbrengstgericht werken ($r = 0.32$; medium effect). In 2015 waren bestuurders tevredener over de vaardigheden van startende leraren op het gebied van opbrengstgericht werken vergeleken met 2014.

Tabel 47a. In hoeverre ben je tevreden over de manier waarop je wordt voorbereid op: (alleen studenten; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	660	3,88(0,78)	3,95(0,75)	332	3,86(0,77)	212	3,69(0,83)	104
Verschillen tussen leerlingen	695	4,06(0,82)	4,25(0,72)	334	3,83(0,87)	226	3,92(0,84)	111
Ouderbetrokkenheid	632	3,46(0,99)	3,62(0,99)	319	3,32(0,97)	199	3,12(0,88)	92
Pesten	642	3,24(0,98)	3,36(0,97)	321	3,10(0,99)	200	3,10(0,89)	98

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten uit de verschillende sectoren met betrekking tot de tevredenheid over de manier waarop zij worden voorbereid op de vier thema's (kleine effecten van boven naar beneden: $\omega^2 = 0.01$, $\omega^2 = 0.05$, $\omega^2 = 0.03$, $\omega^2 = 0.01$). Studenten van opleidingen in de po-sector zijn op alle vier thema's tevredener.

Tabel 47b. In hoeverre ben je tevreden over de manier waarop je wordt voorbereid op: (alleen studenten; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	576	3,81(0,81)	3,85(0,83)	319	3,80(0,77)	176	3,69(0,82)	81
Verschillen tussen leerlingen	598	4,00(0,86)	4,09(0,86)	327	3,91(0,80)	182	3,87(0,92)	89
Ouderbetrokkenheid	556	3,32(1,01)	3,45(1,01)	314	3,16(1,03)	158	3,12(0,87)	84
Pesten	577	3,14(0,99)	3,18(1,00)	320	3,15(0,98)	173	2,93(0,98)	84

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten uit de verschillende sectoren met betrekking tot de tevredenheid over de manier waarop zij worden voorbereid op de thema's verschillen tussen leerlingen (klein effect; $\omega^2 = 0.01$) en ouderbetrokkenheid (klein effect; $\omega^2 = 0.02$). Studenten van opleidingen in de po-sector zijn op deze thema's tevredener.

Tussen tijdstippen:

Alleen significante verschillen over tijd op het gebied van ouderbetrokkenheid (klein effect: $r = 0.07$). Vergeleken met 2014, zijn studenten in 2015 wat minder tevreden over de manier waarop zij worden voorbereid op het thema ouderbetrokkenheid.

Tussen tijdstippen en binnen sectoren:

Er bestaan alleen significante verschillen over tijd binnen het primair onderwijs met betrekking tot de thema's omgaan met verschillen (klein effect; $r = 0.18$), ouderbetrokkenheid (klein effect; $r = 0.09$) en pesten (klein effect; $r = 0.09$). Vergeleken met 2014 zijn studenten in 2015 wat minder tevreden met de manier waarop zij worden voorbereid op de bovenstaande drie thema's.

Tabel 48a. In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen? (Alleen studenten; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	Totaal		po		vo		mbo	
	N	M overall (SD)	N	M(SD)	N	M(SD)	N	M(SD)
Ik ben tevreden over de begeleiding op mijn stageschool* $\omega^2 = 0.03$; klein effect	698	4,45 (0,75)	334	4,54(0,59)	228	4,46(0,76)	112	4,16(0,98)
Er bestaat goede afstemming tussen wat ik leer op de lerarenopleiding en wat ik leer op mijn stageschool.* $\omega^2 = 0.02$; klein effect	698	3,70(0,92)	334	3,82(0,87)	228	3,64(0,89)	112	3,40(1,00)
Mijn mentor en mijn stagebegeleider maken goede afspraken over mijn stage.* $\omega^2 = 0.09$; medium effect	634	3,88(1,06)	315	4,20(0,87)	194	3,62(1,12)	103	3,38(1,21)
Ik leer voldoende op mijn stageschool* $\omega^2 = 0.03$; klein effect	696	4,65(0,59)	334	4,74(0,46)	226	4,65(0,58)	112	4,43(0,80)
Mijn stagebegeleider weet waar ik op de lerarenopleiding mee bezig ben.	698	3,91(0,94)	328	3,99(0,85)	224	3,82(1,04)	111	3,86(0,92)
Mijn opleidingsdocenten weten waar ik op de stageschool mee bezig ben.	698	3,58 (0,98)	331	3,63(0,96)	223	3,54(1,03)	106	3,51(0,87)

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten uit de verschillende sectoren met betrekking tot hun oordeel over de begeleiding op de stageschool, afstemming tussen de leerstof op de lerarenopleiding en de stageschool, afspraken over de stage van de mentor en de stagebegeleider en voldoende leren op de stageschool. Studenten van opleidingen in de po-sector zijn op deze thema's positiever in hun oordeel en studenten binnen het mbo zijn het minst positief.

Tabel 48b. In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen? (Alleen studenten; in gemiddelde (1 = zeer ontevreden, 5 = zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	Totaal		po		vo		mbo	
	N	M overall (SD)	N	M(SD)	N	M(SD)	N	M(SD)
Ik ben tevreden over de begeleiding op mijn stageschool* $\omega^2 = 0.01$; klein effect	609	4,36(0,86)	330	4,45(0,82)	189	4,29(0,88)	90	4,21(0,94)
Er bestaat goede afstemming tussen wat ik leer op de lerarenopleiding en wat ik leer op mijn stageschool.	606	3,64(0,98)	327	3,69(1,00)	189	3,62(0,99)	90	3,49(0,90)
Mijn mentor en mijn stagebegeleider maken goede afspraken over mijn stage.* $\omega^2 = 0.05$; klein effect	572	3,67(1,15)	319	3,68(1,08)	169	3,56(1,09)	84	3,13(1,33)
Ik leer voldoende op mijn stageschool.	603	4,56(0,69)	326	4,61(0,68)	187	4,52(0,69)	90	4,46(0,74)
Mijn stagebegeleider weet waar ik op de lerarenopleiding mee bezig ben.	600	3,77(1,06)	325	3,81(0,98)	186	3,71(1,16)	89	3,76(1,12)
Mijn opleidingsdocenten weten waar ik op de stageschool mee bezig ben.	597	3,46(1,06)	326	3,44(1,00)	183	3,48(1,15)	88	3,52(1,11)

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten uit de verschillende sectoren met betrekking tot hun oordeel over de begeleiding op de stageschool en afspraken over de stage van de mentor en de stagebegeleiders. Studenten van opleidingen in de po-sector zijn op deze thema's positiever in hun oordeel en studenten binnen het mbo zijn het minst positief.

Tussen tijdstippen:

Vergeleken met 2014 zijn studenten het – significant – minder eens met de stellingen 1) mijn mentor en mijn stagebegeleider maken goede afspraken over mijn stage ($r = 0.10$; klein effect), 2) ik leer voldoende op mijn stageschool ($r = 0.07$; klein effect), 3) mijn stagebegeleider weet waar ik op de lerarenopleiding mee bezig ben ($r = 0.07$; klein effect) en 4) mijn opleidingsdocenten weten waar ik mee bezig ben op de stageschool ($r = 0.06$; klein effect).

Alleen binnen het vo bestaan er significante verschillen tussen 2014 en 2015 met betrekking tot de tevredenheid met de begeleiding op de stageschool ($r = 0.10$; klein effect). Studenten binnen het vo rapporteren in 2015 een significante lagere score dan in 2014.

Alleen binnen het po bestaan er significante verschillen tussen 2014 en 2015 met betrekking tot goede afspraken over de stage tussen de mentor en stagebegeleider ($r = 0.17$; klein effect), voldoende leren op de stageschool ($r = 0.12$; klein effect), stagebegeleider weet van huidige leerstof/taken op de lerarenopleiding ($r = 0.10$; klein effect) en opleidingsdocenten weten van activiteiten op de stageschool ($r = 0.10$; klein effect). Studenten binnen het po rapporteren in 2015 significante lagere scores op deze vragen dan in 2014.

Tabel 49a. In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen? (alleen studenten; in gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	Totaal	N	po	N	vo	N	mbo	N
De stageschool stimuleert me om mezelf te ontwikkelen tot een goede leraar*	4,57 (0,65)	696	4,66 (0,55)	333	4,55 (0,65)	239	4,38 (0,84)	112
De lerarenopleiding stimuleert me om me te ontwikkelen tot een goede leraar*	4,05 (0,82)	698	4,14 (0,71)	333	3,93 (0,93)	241	4,02 (0,88)	112

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten uit de verschillende sectoren met betrekking tot mate van de ervaren stimulans vanuit de stageschool om zich te ontwikkelen tot een goede leraar (klein effect; $\omega^2 = 0.02$) en de mate van stimulans vanuit de lerarenopleiding (klein effect; $\omega^2 = 0.01$). Studenten van opleidingen in de po-sector zijn op deze thema's positiever in hun oordeel en studenten binnen het mbo zijn het minst positief.

Tabel 49b. In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen? (alleen studenten; in gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	Totaal	N	po	N	vo	N	mbo	N
De stageschool stimuleert me om mezelf te ontwikkelen tot een goede leraar	4,49(0,73)	581	4,53(0,71)	314	4,45(0,70)	180	4,41(0,87)	87
De lerarenopleiding stimuleert me om me te ontwikkelen tot een goede leraar	3,99(0,88)	582	4,01(0,88)	315	3,98(0,91)	180	3,98(0,85)	87

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen studenten uit de verschillende sectoren.

Tussen tijdstippen:

Er bestaan alleen significante verschillen over tijd in de mate waarin studenten het eens zijn met de stelling dat de stageschool hen stimuleert om zich te ontwikkelen tot goede leraar ($r = 0.06$; klein effect). Studenten scoren in 2015 wat lager. Wanneer er binnen sectoren wordt gekeken, zien we dat er alleen een significant verschil bestaat over tijd binnen het primair onderwijs. Op beide stellingen scoren studenten uit het po wat lager in 2015 vergeleken met 2014 (kleine effecten, respectievelijk $r = 0.10$ en $r = 0.08$).

Tabel 50a. Hoe tevreden bent u over de aanpak van de begeleiding van startende leraren door uw lerarenopleiding? (Alleen lerarenopleidingen betrokken bij een aanpak voor begeleiding van startende leraren; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	Gemiddelde (standaarddeviatie)	N
po	3,43(0,83)	42
vo	3,53(0,86)	34
mbo	3,33(0,69)	18
Totaal	3,44(0,80)	97

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen respondenten van lerarenopleidingen uit de verschillende sectoren.

Tabel 50b. Hoe tevreden bent u over de aanpak van de begeleiding van startende leraren door uw lerarenopleiding? (Alleen lerarenopleidingen betrokken bij een aanpak voor begeleiding van startende leraren; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	Gemiddelde (standaarddeviatie)	N
po	3,26(0,95)	94
vo	3,56(0,74)	41
mbo	3,67(0,78)	33
Totaal	3,41(0,89)	168

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen respondenten van lerarenopleidingen uit de verschillende sectoren (klein effect; $\omega^2 = 0.03$): binnen het po is men het minst tevreden en binnen het mbo het meeste.

Tussen tijdstippen:

T-toets wijst geen significante verschillen over tijd uit, ook niet op sectorniveau.

*Tabel 51a. Is door de samenwerking in het kader van de subsidieregeling de begeleiding van startende leraren veranderd?
(Alleen lerarenopleidingen betrokken bij een aanpak voor begeleiding van startende leraren; in aantallen en percentages tussen haakjes)*

2014	N	Ja, die is intensiever geworden	Ja, die is minder intensief geworden	Nee, we gaan daarmee door op dezelfde manier	Dat weet ik niet
Totaal	128	55 (43,0%)	1 (0,8%)	8 (6,3%)	64 (50,0%)

*Tabel 51b. Is door de samenwerking in het kader van de subsidieregeling de begeleiding van startende leraren veranderd?
(Alleen lerarenopleidingen betrokken bij een aanpak voor begeleiding van startende leraren; in aantallen en percentages tussen haakjes)*

2015	N	Ja, die is intensiever geworden	Ja, die is minder intensief geworden	Nee, we gaan daarmee door op dezelfde manier	Dat weet ik niet
Totaal	224	134(59,8)	3(1,3)	12(5,4)	75(33,5)

Tabel 53a. Hoe tevreden bent u met de aanpak of methodiek voor de begeleiding van startende leraren op uw school (leraren die de opleiding minder dan twee jaar geleden hebben afgerond en een betaalde aanstelling op een school hebben)? (alleen scholen; aantallen (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en percentages tussen haakjes)

2014	N	Ze er O ntevreden	O ntevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tevreden	Ze er tevreden	Weet niet/nvt
po	943	2(0,2)	58(6,2)	229(24,3)	471(49,9)	79(8,4)	104(11,0)
vo	439	5(1,1)	19(5,5)	73(16,6)	259(59,0)	57(13,0)	26(5,9)
mbo	135		21(15,6)	29(21,5)	66(48,9)	10(7,4)	9(6,7)
Totaal	1534	7(0,5)	98(6,4)	334(21,8)	809(52,7)	146(9,5)	140(9,1)

Gemiddelden: PO: N= 839 M= 3,68 sd.= 0,75; VO: N= 413 M= 3,83 sd.= 0,76; MBO: N= 126 M= 3,52 sd.= 0,86

Totaal 1394 M 3,71 sd.= 0,77

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen respondenten van scholen uit de verschillende sectoren ($\omega^2 = 0.01$; klein effect): binnen het mbo is men het minst tevreden, binnen het vo het meest tevreden.

Tabel 53b. Hoe tevreden bent u met de aanpak of methodiek voor de begeleiding van startende leraren op uw school (leraren die de opleiding minder dan twee jaar geleden hebben afgerond en een betaalde aanstelling op een school hebben)? (alleen scholen; aantallen (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ze er O ntevreden	O ntevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tevreden	Ze er tevreden	Weet niet/nvt
po	1201	6(0,5)	81(6,7)	305(25,4)	569(47,4)	87(7,2)	153(12,7)
vo	392	2(0,5)	18(4,6)	66(16,8)	235(59,9)	51(13,0)	20(5,1)
mbo	135		12(8,9)	34(25,2)	66(48,9)	10(7,4)	13(9,6)
Totaal	1728	8(0,5)	111(6,4)	405(23,4)	870(50,3)	148(8,6)	186(10,8)

Gemiddelden: PO: N= 1047 M=3,62 sd.=0,77; VO: N=372 M=3,85 sd.= 0,73; MBO: N=122 M= 3,61 sd.=0,78

Totaal: N=1542 M=3,67 sd.=0,77

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen respondenten van scholen uit de verschillende sectoren ($\omega^2 = 0.01$; klein effect): binnen het vo is men het meest tevreden.

Tussen tijdstippen:

De t-toets wijst uit dat er geen significante verschillen in scores over tijd zijn. Ook niet wanneer er op sector niveau gekeken wordt, wat betekent dat de scores over het algemeen min of meer gelijk zijn gebleven.

Tabel 54a. Hoe tevreden bent u over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders (ook wel schoolopleiders, begeleiders op school) op uw school op het gebied van begeleiding van startende leraren? (alleen schoolleiding en schooldirectie; in aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Ze er On tevreden	On tevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tevreden	Ze er tevreden	Weet niet/nvt
po	154	-	3 (1,9)	20 (13,0)	93 (60,4)	16 (10,4)	22 (14,3)
vo	80	-	1 (1,3)	7 (8,8)	60 (75,0)	9 (11,3)	3 (3,8)
mbo	20	-	1 (5,0)	4 (20,0)	11 (55,0)	3 (15,0)	1 (5,0)
Totaal	255	-	5 (2,0)	31 (12,2)	164 (64,3)	28 (11,0)	27 (10,6)

Gemiddelden: PO: N= 132 M=3,92 sd.=0,60; VO: N= 77 M= 4,00 sd.= 0,51; MBO: N= 19 M= 3,84 sd.= 0,77

Totaal: N=228 M=3,94 sd.=0,59

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de tevredenheid van schoolleiders/-directie over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders op het gebied van begeleiding van startende leraren.

Tabel 54b Hoe tevreden bent u over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders (ook wel schoolopleiders, begeleiders op school) op uw school op het gebied van begeleiding van startende leraren? (alleen schoolleiding en schooldirectie; in aantallen en percentages tussen haakjes).

2015	N	Ze er On tevreden	On tevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tevreden	Ze er tevreden	Weet niet/nvt
po	219	-	2(0,9)	17(7,8)	129(58,9)	27(12,3)	44(20,1)
vo	57	-	1(1,8)	4(7,0)	41(71,9)	9(15,8)	2(3,5)
mbo	18	-	-	-	15(83,3)	3(16,7)	-
Totaal	294	-	3(1,0)	21(7,1)	185(62,9)	39(13,3)	46(15,6)

Gemiddelden: PO: N=175 M=4,03 sd.=0,55; VO: N=55 M=4,05 sd.=0,56; MBO: N=18 M=4,17 sd.=0,38

Totaal: N=248 M=4,05 sd.=0,54

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de tevredenheid van schoolleiders/-directie over de vaardigheden van de praktijkbegeleiders op het gebied van begeleiding van startende leraren.

Tussen tijdstippen:

Er bestaan significante verschillen in scores over tijd ($r = 0.09$; klein effect), waarbij de scores in 2015 wat hoger zijn vergeleken met 2014. Binnen sectoren zijn geen significante verschillen gevonden over tijd.

Tabel 55a. Hoe tevreden bent u over uw eigen vaardigheden in het coachen van startende leraren? (alleen schoolopleiders/praktijkbegeleiders in aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	Zeervredenen	Ontevredenen	Niet tevreden/niet ontevreden	Tevreden	Zeervredenen	Weet niet/nvt
po	71	-	-	8 (11,3)	43 (60,6)	16 (22,5)	4 (5,6)
vo	117	-	-	14 (12,0)	13 (70,1)	13 (11,1)	7 (6,0)
mbo	24	-	-	4 (16,7)	18 (75,0)	1 (4,2)	1 (4,2)
Totaal	214	-	-	26 (12,1)	145 (67,8)	30 (14,0)	12 (5,6)

Gemiddelden: PO: N=67 M=4,12 sd.=0,59; VO: N=110 M=3,97 sd.=0,53; MBO: N=23 M=3,87 sd.=0,46

Totaal: N=202 M=4,01 sd.=0,55

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de tevredenheid van schoolopleiders c.q.praktijkbegeleiders over hun eigen vaardigheden in het coachen van startende leraren.

Tabel 55b. Hoe tevreden bent u over uw eigen vaardigheden in het coachen van startende leraren? (alleen schoolopleiders/praktijkbegeleiders in aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Zeervredenen	Ontevredenen	Niet tevreden/niet ontevreden	Tevreden	Zeervredenen	Weet niet/nvt
po	103	-	-	15(14,6)	67(65,0)	16(15,5)	5(4,9)
vo	97	1(1,0)	1(1,0)	11(11,3)	74(76,3)	6(6,2)	4(4,1)
mbo	31	-	-	5(16,1)	21(67,7)	3(9,7)	2(6,5)
Totaal	231	1(0,4)	1(0,4)	31(13,4)	162(70,1)	25(10,8)	11(4,8)

Gemiddelden: PO: N=98 M=4,01 sd.=0,57; VO: N=93 M=3,89 sd.=0,56; MBO: N=29 M=3,93 sd.=0,53

Totaal: N=220 M=3,95 sd.=0,56

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de tevredenheid van schoolopleiders c.q.praktijkbegeleiders over hun eigen vaardigheden in het coachen van startende leraren.

Tussen tijdstippen:

Geen significante verschillen over tijd, ook niet op sectorniveau.

Tabel 56a. Worden startende leraren op uw school ondersteund vanuit de lerarenopleiding? (Alleen scholen; in aantallen en percentages tussen haakjes)

2014	N	nee	ja	Dat weet ik niet/nvt
po	802	535 (56,7)	103 (10,9)	305 (32,3)
vo	219	205 (46,7)	82 (18,7)	152 (34,6)
mbo	513	56 (41,5)	33 (24,4)	46 (34,1)
Totaal	1534	802 (52,3)	219 (14,3)	513 (33,4)

De chi-kwadraat toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de ondersteuning van startende leraren vanuit de lerarenopleiding: respondenten van het po geven minder vaak aan dat die wordt gegeven.

Tabel 56b. Worden startende leraren op uw school ondersteund vanuit de lerarenopleiding? (Alleen scholen; in aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	nee	ja	Dat weet ik niet/nvt
po	1123	611(54,4)	100(8,9)	412(36,7)
vo	364	154(42,3)	76(20,9)	134(36,8)
mbo	130	51(39,2)	31(23,8)	48(36,9)
Totaal	1617	816(50,5)	207(12,8)	594(36,7)

De chi-kwadraat toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de ondersteuning van startende leraren vanuit de lerarenopleiding: respondenten van het po geven minder vaak aan dat die wordt gegeven.

Tussen tijdstippen:

De Chi-kwadraattoets laat geen significante verschillen over tijd zien. Ook niet wanneer er binnen sectoren wordt gekeken.

Tabel 57a. In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen? (Alleen startende leraren; in gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	Totaal		po		vo		mbo	
	N		N		N		N	
Ik word door de school gestimuleerd om me verder te ontwikkelen als leraar*	171	4,08(0,82)	57	4,33(0,74)	93	3,95(0,84)	20	4,00(0,86)
Ik word door de lerarenopleiding gestimuleerd me verder te ontwikkelen als leraar	146	2,70(1,18)	48	2,44(1,24)	94	2,75(1,12)	21	3,17(1,20)

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de stimulering van startende leraren door de school ($\omega^2 = 0.04$; klein effect): respondenten van het po geven vaker aan dat zij die ervaren en in het vo het minst.

Tabel 57b. In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen? (Alleen startende leraren; in gemiddelde (1= zeer oneens, 5=zeer eens) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	Totaal		po		vo		mbo	
	N		N		N		N	
Ik word door de school gestimuleerd om me verder te ontwikkelen als leraar	187	4,22(0,80)	109	4,28(0,76)	59	4,40(0,55)	19	4,05(0,91)
Ik word door de lerarenopleiding gestimuleerd me verder te ontwikkelen als leraar	133	2,97(1,15)	71	2,85 (0,98)	60	2,96(1,32)	16	3,56(1,21)

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de ervaren stimulering van startende leraren door de school, noch m.b.t. de stimulering door de lerarenopleiding.

Tussen tijdstippen:

Geen significante verschillen over tijd en ook niet op sectorniveau.

Tabel 58a. In hoeverre ben je tevreden over.. (alleen startende leraren; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N	M	N po	vo	N mbo
Introductieprogramma vanuit de school voor startende leraren	120	4,05(0,72)	29 4,03(0,68)	78 4,08(0,75)	13 3,92(0,64)
De begeleiding door een mentor, collega of iemand van de schoolleiding	129	4,32(0,81)	35 4,34(0,91)	79 4,32(0,79)	14 4,29(0,73)
De mate waarin je lessen geobserveerd en van feedback worden voorzien	126	3,85(0,82)	34 3,74(0,96)	78 3,92(0,77)	14 3,71(0,73)
De mogelijkheden voor training/scholing*	124	4,03(0,80)	33 4,36(0,90)	76 3,93(0,74)	14 3,79(0,70)
De wijze waarop je wordt opgevangen in je team of sectie	129	4,57(0,68)	35 4,54(0,74)	79 4,53(0,69)	14 4,79(0,43)
De wijze waarop je door de schoolleiding wordt ondersteund*	130	4,08(0,83)	35 4,43(0,65)	80 3,98(0,84)	14 3,86(0,95)
De opbouw van de lestaak in inhoud	125	3,89(0,74)	34 4,06(0,77)	77 3,83(0,71)	13 3,77(0,83)
De opbouw van de lestaak en aantal uren en type klassen	125	3,90(0,76)	32 3,91(0,78)	78 3,88(0,74)	14 3,93(0,92)
Alg:Ondersteuning van startende leraren vanuit de school	130	4,12(0,77)	35 4,34(0,68)	80 4,08 (0,70)	14 3,86 (1,10)

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

Een Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de mate van tevredenheid over de mogelijkheden voor training en scholing ($\omega^2 = 0.05$; klein effect) en de wijze van ondersteuning door de schoolleiding ($\omega^2 = 0.05$; klein effect). Startende leraren binnen het po zijn hier tevredener over dan in de andere sectoren.

Geen significante verschillen tussen de sectoren in algemene tevredenheid van startende leraren vanuit de school!

Tabel 58b. In hoeverre ben je tevreden over.. (alleen startende leraren; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N	M overall	N po	vo	N mbo
Introductieprogramma vanuit de school voor startende leraren	114	3,77(0,76)	52 3,79(0,80)	50 3,74(0,72)	12 3,83(0,83)
De begeleiding door een mentor, collega of iemand van de schoolleiding	124	4,19(0,90)	57 4,19(0,95)	53 4,13(0,92)	14 4,36(0,50)
De mate waarin je lessen geobserveerd en van feedback worden voorzien	124	3,78(0,91)	56 3,91(0,82)	54 3,65(1,05)	14 3,79(0,58)
De mogelijkheden voor training/scholing*	118	4,05(0,88)	56 4,25(0,79)	49 3,78(0,96)	13 4,23(0,60)
De wijze waarop je wordt opgevangen in je team of sectie	121	4,45(0,75)	56 4,38(0,86)	51 4,59(0,61)	14 4,29(0,73)
De wijze waarop je door de schoolleiding wordt ondersteund	121	3,95(0,89)	56 3,96(0,91)	52 3,90(0,93)	13 4,08(0,64)
De opbouw van de lestaak in inhoud	122	3,85(0,84)	56 3,98(0,82)	52 3,71(0,87)	14 3,86(0,77)
De opbouw van de lestaak en aantal uren en type klassen	124	3,73(0,88)	56 3,80(0,86)	54 3,59(0,94)	14 4,00(0,55)
Alg:Ondersteuning van startende leraren vanuit de school	127	3,88(0,83)	59 3,98(0,82)	54 3,74(0,87)	14 4,00(0,68)

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova- toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen de verschillende sectoren m.b.t de mate van tevredenheid over de mogelijkheden voor training en scholing ($\omega^2 = 0.05$; klein effect). Startende leraren binnen het po zijn hier tevredener over dan in de andere sectoren.

Geen significante verschillen tussen de sectoren in algemene tevredenheid van startende leraren vanuit de school.

Tussen tijdstippen overall:

1. Significante verschillen over tijd op het gebied van het introductieprogramma vanuit de school voor startende leraren ($r = 0.19$; klein effect). In 2015 rapporteren startende leraren een score van 0,28 punt lager.
2. Significante verschillen over tijd op het gebied algemene tevredenheid van ondersteuning van startende leraren vanuit de school ($r = 0.14$; klein effect). In 2015 rapporteren startende leraren een score van 0,23 punt lager.

Tussen tijd per sector:

1. Significante verschillen over tijd voor het vo op het gebied van het introductieprogramma vanuit de school voor startende leraren ($r = 0.22$; klein effect). Startende leraren rapporteren in 2015 een score van 0,34 punt lager ten opzichte van 2014.
2. Significante verschillen over tijd voor het mbo op het gebied van de wijze waarop je wordt opgevangen in je team of sectie ($r = 0.44$; medium effect). Startende leraren rapporteren in 2015 0,50 punt lager dan in 2014, maar nog steeds erg hoog!
3. Significante verschillen over tijd voor het po op het gebied van de wijze waarop je door de schoolleiding wordt ondersteund ($r = 0.27$; medium effect). Startende leraren rapporteren in 2015 0,46 punt lager dan in 2014.
4. Significante verschillen over tijd voor po ($r = 0.22$; klein effect) en vo ($r = 0.24$; klein effect) op het gebied algemene tevredenheid van ondersteuning van startende leraren vanuit de school. Startende leraren rapporteren in 2015 respectievelijk 0,36 en 0,35 punt lager vergeleken met starters in 2014.

Tabel 59a. Word je als startende leraar ondersteund vanuit de lerarenopleiding? (alleen startende leraren; in aantallen en percentage tussen haakjes)

2014	nee	Ja	Dat weet ik niet/nvt
Totaal (N=174)	143(82,2)	13(7,5)	18(10,3)
		Mbo:4	
		Po:2	
		Vo:7	

Tabel 59b. Word je als startende leraar ondersteund vanuit de lerarenopleiding? (alleen startende leraren; in aantallen en percentage tussen haakjes)

2015	nee	Ja	Dat weet ik niet/nvt
Totaal (N=192)	138(71,9)	22(11,5)	32(16,7)
		Mbo: 6	
		Po:6	
		Vo:10	

Tabel 60a. Hoe tevreden ben je in het algemeen over deze ondersteuning vanuit de lerarenopleiding? (alleen startende leraren die ondersteuning krijgen vanuit de lerarenopleiding ; in aantallen en percentage tussen haakjes)

2014	Heel ontevreden	ontevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tevreden	Heel tevreden
Totaal (N=13)	1(7,7)	8(61,5)	3(23,1)	1(7,7)	-

Gemiddelde

N=13 M=2,31 SD= 0,75

Niet getoetst op verschillen tussen sectoren vanwege lage aantallen.

Tabel 60b. Hoe tevreden ben je in het algemeen over deze ondersteuning vanuit de lerarenopleiding? (alleen startende leraren die ondersteuning krijgen vanuit de lerarenopleiding; in aantallen en percentage tussen haakjes)

2015	Heel ontevreden	ontevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tevreden	Heel tevreden
Totaal (N=22)	-	1(4,5)	7(31,8)	12(54,5)	2(9,1)

Gemiddelde

N=22 M=3,68 SD= 0,72

Niet getoetst op verschillen tussen sectoren vanwege lage aantallen.

Tabel 61a. Hoe tevreden ben je over.. (alleen startende leraren die ondersteuning krijgen vanuit de lerarenopleiding; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N	M	SD
Training/scholing vanuit opleiding	13	3,85	0,80
Intervisie met andere startende leraren	12	3,58	0,90
Lesbezoek opleiders	12	3,58	0,79
Formele of informele begeleiding op afstand	12	3,83	0,72
Terugkomdagen op de opleiding	10	3,10	0,99
Alg.: Ondersteuning van startende leraren vanuit de lerarenopleiding	13	2,31	0,75

Niet getoetst op verschillen tussen sectoren vanwege lage aantallen.

Tabel 61b. Hoe tevreden ben je over.. (alleen startende leraren die ondersteuning krijgen vanuit de lerarenopleiding; in gemiddelde (1= zeer ontevreden, 5=zeer tevreden) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N	M	SD
Training/scholing vanuit opleiding	19	4,05	0,71
Intervisie met andere startende leraren	19	4,26	0,81
Lesbezoek opleiders	16	3,63	0,89
Formele of informele begeleiding op afstand	16	3,88	1,03
Terugkomdagen op de opleiding	11	3,64	1,21
Alg.: Ondersteuning van startende leraren vanuit de lerarenopleiding	22	3,68	0,72

Niet getoetst op verschillen tussen sectoren vanwege lage aantallen.

Tabel 62a. Vind je dat je op dit moment voldoende theoretische kennis hebt op het gebied van: (Alleen studenten; in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	668	3,63(0,91)	3,67(0,89)	326	3,59(0,93)	211	3,44(0,87)	107
Verschillen tussen leerlingen*	696	4,00(0,83)	4,11(0,79)	333	3,89(0,87)	227	3,88(0,79)	112
Ouderbetrokkenheid*	677	3,25(1,02)	3,40(0,98)	329	3,16(1,04)	218	2,90(0,96)	106
Pesten*	686	3,16 (1,00)	3,26(0,94)	331	3,10(1,06)	220	2,96(1,02)	111

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten van lerarenopleidingen uit de verschillende sectoren op het gebied van omgaan met verschillen ($\omega^2 = 0.01$; klein effect), ouderbetrokkenheid ($\omega^2 = 0.03$; klein effect) en pesten ($\omega^2 = 0.01$; klein effect). Studenten van lerarenopleidingen gericht op het po geven vaker dan de respondenten uit de andere sectoren aan dat zij voldoende theoretische kennis hebben op het gebied van deze drie thema's. Studenten van LO gericht op mbo hebben de laagste score.

Tabel 62b. Vind je dat je op dit moment voldoende theoretische kennis hebt op het gebied van: (Alleen studenten; in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	577	3,61(0,94)	3,63(0,96)	320	3,61(0,96)	175	3,52(0,85)	82
Verschillen tussen leerlingen	591	3,98(0,91)	4,03(0,94)	321	3,96(0,85)	181	3,83(0,88)	89
Ouderbetrokkenheid*	574	3,21(1,00)	3,29(0,95)	319	3,16(1,10)	168	2,99(0,98)	87
Pesten	585	3,10(1,00)	3,08(0,99)	321	3,19(1,06)	176	2,95(0,95)	88

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten van lerarenopleidingen uit de verschillende sectoren op het gebied van ouderbetrokkenheid ($\omega^2 = 0.01$; klein effect). Studenten van lerarenopleidingen gericht op het po geven vaker dan respondenten uit de andere sectoren aan dat zij hun theoretische kennis voldoende vinden op het thema 'ouderbetrokkenheid'. Studenten van LO gericht op mbo hebben de laagste score.

Tussen tijdstippen:

Geen significante verschillen over tijd. Studenten hebben zowel in 2014, als in 2015 min of meer vergelijkbare scores wanneer ze rapporteren over of ze over voldoende theoretische kennis beschikken over de vier thema's. Wanneer er binnen sectoren naar verschillen over tijd gekeken wordt, rapporteren alleen studenten binnen het po in 2015 een significant (wat) lagere score dan in 2015 ($r = 0.09$; klein effect).

Tabel 63a. Vind je dat je op dit moment voldoende praktische vaardigheden hebt op het gebied van: (Alleen studenten; in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	664	3,77(0,85)	3,79(0,82)	325	3,75(0,87)	212	3,67(0,85)	103
Verschillen tussen leerlingen*	695	4,03(0,83)	4,19(0,77)	334	3,83(0,89)	225	3,67(0,81)	112
Ouderbetrokkenheid*	668	3,29(1,02)	3,44(0,95)	328	3,24(1,07)	214	2,84(0,97)	102
Pesten*	676	3,23 (1,01)	3,41(0,96)	329	3,06(1,04)	216	2,98(0,97)	107

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten van lerarenopleidingen uit de verschillende sectoren: studenten van lerarenopleidingen gericht op het po geven vaker dan respondenten uit de andere sectoren aan dat zij hun praktische vaardigheden voldoende vinden op de thema's 'verschillen tussen leerlingen' ($\omega^2 = 0.03$; klein effect), 'ouderbetrokkenheid' ($\omega^2 = 0.04$; klein effect) en 'pesten' ($\omega^2 = 0.03$; klein effect).

Tabel 63b. Vind je dat je op dit moment voldoende praktische vaardigheden hebt op het gebied van: (Alleen studenten; in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	567	3,74(0,92)	3,82(0,88)	314	3,66(0,97)	173	3,60(0,94)	80
Verschillen tussen leerlingen*	582	4,02(0,85)	4,16(0,79)	317	3,81(0,91)	178	3,93(0,83)	87
Ouderbetrokkenheid*	560	3,27(1,05)	3,46(0,94)	311	3,08(1,14)	166	2,93(1,08)	83
Pesten*	574	3,22(1,01)	3,34(0,93)	316	3,14(1,10)	173	2,92(1,03)	85

* Verschillen tussen sectoren zijn significant bij $p < 0.05$

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen studenten van lerarenopleidingen uit de verschillende sectoren: studenten van lerarenopleidingen gericht op het po geven vaker dan respondenten uit de andere sectoren aan dat zij hun praktische vaardigheden voldoende vinden op de thema's 'verschillen tussen leerlingen' ($\omega^2 = 0.03$; klein effect), 'ouderbetrokkenheid' ($\omega^2 = 0.04$; klein effect) en 'pesten' ($\omega^2 = 0.02$; klein effect).

Tussen tijdstippen:

T-toetsen laten geen significante verschillen over tijd zien. Studenten rapporteren op beide tijdstippen min of meer dezelfde mate van praktische kennis op de thema's. Ook niet binnen de sectoren.

Tabel 64a. Vind je dat je op dit moment voldoende theoretische kennis hebt op het gebied van: (Alleen startende leraren in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	173	3,76(0,93)	3,97(0,94)	58	3,63(0,94)	88	3,67(0,86)	21
Verschillen tussen leerlingen	174	4,09(0,88)	4,24(0,82)	58	3,93(0,90)	89	4,33(0,86)	21
Ouderbetrokkenheid*	172	3,73(0,95)	3,97(0,88)	58	3,55(0,94)	87	3,81(1,08)	21
Pesten*	172	3,38(1,02)	3,60(0,95)	58	3,13(1,01)	87	3,71(0,96)	21

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen startende leraren uit de verschillende sectoren: startende leraren in het vo geven zichzelf lagere scores dan respondenten uit de andere sectoren voor hun theoretische kennis op de thema's 'ouderbetrokkenheid' ($\omega^2 = 0.02$; klein effect) en 'pesten' ($\omega^2 = 0.04$; klein effect).

Tabel 64b. Vind je dat je op dit moment voldoende theoretische kennis hebt op het gebied van: (Alleen startende leraren in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	185	3,92(0,98)	4,06(0,95)	109	3,75(0,99)	57	3,68(1,00)	19
Verschillen tussen leerlingen*	188	4,22(0,93)	4,30(0,90)	110	3,98(1,01)	59	4,53(0,61)	19
Ouderbetrokkenheid*	185	3,84(1,06)	4,00(1,02)	109	3,47(1,09)	59	4,06(0,90)	17
Pesten	187	3,59(1,12)	3,75(1,02)	110	3,32(1,24)	59	3,56(1,20)	18

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen startende leraren uit de verschillende sectoren: startende leraren in het vo zichzelf lagere scores dan de respondenten uit de andere sectoren voor hun theoretische kennis op de thema's 'verschillen tussen leerlingen' ($\omega^2 = 0.03$; klein effect) en 'ouderbetrokkenheid' ($\omega^2 = 0.05$; klein effect).

Tussen tijdstippen

Geen significante verschillen over tijd. Startende leraren hebben zowel in 2014, als in 2015 min of meer vergelijkbare scores wanneer ze rapporteren over of ze over voldoende theoretische kennis beschikken over de vier thema's. Wanneer er binnen sectoren wordt gekeken, zijn er ook geen significante verschillen over tijd gevonden.

Tabel 65a. Vind je dat je op dit moment voldoende praktische vaardigheden hebt op het gebied van: (Alleen startende leraren in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2014	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	173	3,74(0,91)	3,84(0,89)	58	3,69(0,93)	88	3,62(0,92)	21
Verschillen tussen leerlingen	174	4,04(0,89)	4,16(0,89)	58	3,91(0,91)	89	4,29(0,78)	21
Ouderbetrokkenheid	172	3,84(0,92)	4,03(0,92)	58	3,72(0,90)	87	3,71(1,01)	21
Pesten*	170	3,54(0,99)	3,76(0,92)	58	3,31(1,02)	85	3,76(0,83)	21

De Anova-toets geeft aan dat er significante verschillen zijn tussen startende leraren uit de verschillende sectoren: startende leraren in het vo geven zichzelf lagere scores dan respondenten uit de andere sectoren voor hun praktische vaardigheden op het thema 'pesten' ($\omega^2 = 0.03$; klein effect).

Tabel 65b. Vind je dat je op dit moment voldoende praktische vaardigheden hebt op het gebied van: (Alleen startende leraren in gemiddelde (1= ruim onvoldoende, 5=ruim voldoende) en standaard deviatie tussen haakjes)

2015	N Totaal	M-overall (SD)	po	N	vo	N	mbo	N
Opbrengstgericht werken	186	3,92(0,88)	3,95(0,93)	110	3,86(0,80)	58	3,94(0,87)	18
Verschillen tussen leerlingen	188	4,12(0,91)	4,16(0,93)	110	3,93(0,91)	59	4,42(0,61)	19
Ouderbetrokkenheid	185	3,85(1,00)	3,92(0,99)	110	3,06(1,04)	58	4,06(0,97)	17
Pesten	186	3,60(1,08)	3,70(1,05)	110	3,33(1,08)	58	3,83(1,10)	18

De Anova-toets geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen startende leraren uit de verschillende sectoren.

Tussen tijdstippen:

T-toetsen laten geen significante verschillen over tijd zien. Studenten rapporteren op beide tijdstippen min of meer dezelfde mate van praktische kennis op de thema's. Ook niet binnen de sectoren.

Aanvullende vragen in 2015

Tabel 66. Hoe is de samenwerking tussen de verschillende partijen georganiseerd (alleen projectteamleden; frequenties, percentage tussen haakjes)

2015	N	Alleen via 1 centraal team	Alleen via een deelprojectteam	Zowel een centraal team, als een deelprojectteam	Anders
Po	163	46(28,2)	7(4,3)	95(58,3)	15(9,2)
Vo	103	36(35,0)	5(4,9)	57(55,3)	5(4,9)
Mbo	52	16(30,8)	1(1,9)	31(59,6)	4(7,7)
totaal	318	98(30,8)	13(4,1)	183(57,5)	24(7,5)

Tabel 67. Hoe is het deelprojectteam samengesteld (alleen projectteamleden; frequenties, percentage tussen haakjes)

2015	N	Enkel leden van de LO	Enkel leden van de scholen	Leden van de LO en scholen	Leden van de LO, scholen en andere partijen
Po	104	1(1,0)	1(1,0)	73(70,2)	29(27,9)
Vo	61	-	2(3,3)	46(75,4)	12(19,7)
Mbo	34	-	-	30(88,2)	4(11,8)
totaal	199	1(0,5)	3(1,5)	149(74,9)	45(22,6)

Tabel 68. Heeft de samenwerking tussen lerarenopleiding(en) en school/scholen al geleid tot resultaten ten aanzien van de voorgestelde plannen/doelen in het projectplan? (alleen projectteamleden; absolute aantallen en percentages tussen haakjes)

2015	N	Ja	Nee	Weet niet / nvt
po	163	114(88,3)	12(7,4)	7(4,3)
vo	97	59(60,8)	20(20,6)	18(18,6)
mbo	51	48(94,1)	1(2,0)	2(3,9)
Totaal	311	251(80,7)	33(10,6)	27(8,7)

De chi-kwadraattoets laat significante verschillen zien tussen de sectoren in de mate waarin betrokkenen aangeven dat de samenwerking al heeft geleid tot resultaten ten aanzien van voorgestelde plannen. Betrokkenen binnen het po geven vaker aan dat er resultaten behaald zijn dan betrokkenen binnen het vo en mbo.

Tabel 69. *Bij welke aspecten / thema's heeft de samenwerking tot nu toe geleid tot resultaten (alleen projectteamleden; absolute aantallen)*

2015	N	Begeleiding van stagiaires		Inductietraject startende leraren		Curriculum LO		Leren op de werkplek		Inspelen van LO op vraag school		Organisatie van de samenwerking		Anders	
		Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
po		88	56	77	67	88	56	93	51	71	73	59	85	27	117
vo		27	36	43	20	14	49	34	29	17	46	14	49	12	51
mbo		38	10	27	21	25	23	30	18	20	28	20	28	10	38
Totaal	255	153	102	147	108	127	128	157	98	108	147	93	162	49	206